

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลและแนวการถ่ายทอดพุทธปรัชญา

การวิเคราะห์พุทธปรัชญาในหนังสือเรียนภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ผู้วิจัยได้เลือกหัวข้อพุทธปรัชญาที่จะวิเคราะห์ 3 ด้าน คือ ด้านจริยศาสตร์ ด้านญาณวิทยา และด้านอภิปรัชญา โดยได้จัดเรียงตามลำดับชั้นตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 ดังนี้

พุทธปรัชญาที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทย ท 401 ท 402 วรรณสารวิจักษ์ณ์ เล่ม 1 - เล่ม 2
ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
1.พระบรม ราชาบาท พระบาท สมเด็จพระ จอมเกล้า เจ้าอยู่หัว	154	ขออธิบายความประสงค์ข้อนี้ให้ชัดว่า เหตุใดจึงได้ไม่ให้เป็นยศเจ้าเหมือนอาของตัวที่เคยไปแต่ก่อน ความประสงค์ข้อนี้ใช้ว่าจะเกิดขึ้นเพราะไม่มีความเมตตา กรุณา หรือจะปิดบังซ่อนเร้นไม่ให้รู้ว่าเป็นลูกอย่างนั้นเลย พ่อคงรับว่าเป็นลูก และมีความเมตตา กรุณาตามธรรมดาที่บิดาจะกรุณาต่อบุตร แต่เห็นว่าซึ่งจะเป็นยศเจ้าไปนั้นไม่เป็นประโยชน์อันใดแก่ตัวนัก	ด้านจริยศาสตร์ ธรรมคานิคมารดาบ่อมนุเคราะห์ บุตรด้วยสถาน 5 และตั้งอยู่ในพรหม วิหารธรรม 4 แต่การที่ลูกสมควรจะ ได้ยศแต่ไม่ให้เพราะเห็นว่าจะไม่เป็น ประโยชน์อันใดแก่ตัวเอง เนื้อความแสดงให้เห็นว่าเป็นผู้รู้จัก บุคคล หรือบุคคลัญญดา คือ รู้ว่าใคร ควรได้อะไรหรือไม่ เป็นต้น

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	154	<p>ถ้าเป็นเจ้านายแล้ว ต้องรักษาศักดิ์ในกิจการทั้งปวงที่จะทำทุกอย่าง เป็นเครื่องล่อตาล่อหูคนทั้งปวงที่จะให้พอใจดูพอใจฟัง จะทำอันใดก็ต้องระวางตัวไปทุกอย่าง ที่สุดจนจะซื่ออำอันใดก็แพงกว่าคนสามัญ เพราะเขาถือว่ามั่งมี เป็น การเปลืองทรัพย์ในที่ไม่ควรจะต้องเปลือง เพราะเหตุว่าถึงจะเป็นเจ้า ก็ดีเป็นไพร่ก็ดี เมื่ออยู่ในประเทศ มิใช่บ้านเมืองตัวก็ไม่มีอำนาจที่จะทำฤทธิเดชอันใดไป ผิดกับคนสามัญได้</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์</p> <p>เนื้อความนี้สอนให้เห็นเรื่องของกาลัญญาตา เทสัญญาตา คือ สอนเรื่องการรู้จักกาลเทศะ เช่น สอนให้รู้ว่าของมีค่าบางอย่าง ถ้าไปอยู่ที่ที่คนไม่รู้จักก็ไร้ค่า คำนึงถึงจะมีหรือไม่มีก็มีค่าเท่ากัน นอกจากนี้ยังมุ่งสอนให้รู้จักประหยัดไม่ฟุ่มเฟือยเกินไป ให้เลี้ยงชีวิตตามควรแก่ทรัพย์ที่หามาได้ ซึ่งเรื่องนี้มีกล่าวไว้ในเรื่องทิวฐิธัมมิกัตถธรรม 4</p>
	156	<p>อีกประการหนึ่งเล่า ถึงว่าเงินพระคลังข้างที่นั่นเองก็เป็นส่วนหนึ่งในเงินแผ่นดินเหมือนกัน เว้นแต่เป็นส่วนที่ยกให้แก่พ่อใช้สอยในการส่วนตัว มีทำการกุศลและสงเคราะห์บุตรภรรยา เป็นต้น</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์</p> <p>ความรู้จักตนเอง หรืออัตตัญญาตา คือ แม้จะเป็นกษัตริย์ก็มีใช้จะมีอำนาจสิ้นฟ้า ทำอะไรได้ตามชอบใจ เงินที่ใช้สอยก็เป็นเงินที่เขาแบ่งให้จากเงินของแผ่นดินจึงควรประหยัด และใช้จ่ายให้เป็นประโยชน์ ซึ่งทางพระพุทธศาสนามีหลักในการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อให้เป็นประโยชน์ 5 เรียกว่า โภคาทิยธรรม 5 อย่าง มีการทำกุศลและสงเคราะห์บุตรภรรยา เป็นต้น</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	156	<p>จงรู้สึกตัวเป็นนิจเถิดว่า เกิดมาเป็นเจ้านายมียศบรรดาศักดิ์มากจริงอยู่ แต่ไม่เป็นการจำเป็นเลยที่ผู้ใดเป็นเจ้าของแผ่นดินขึ้น จะต้องใช้ราชการอันเป็นช่องที่จะหาเกียรติยศชื่อเสียงและทรัพย์สินสมบัติ ถ้าจะว่าตามการซึ่งเป็นมาแต่ก่อน เจ้านายซึ่งจะหาช่องทำราชการได้ยากกว่าลูกขุนนางเพราะเหตุที่เป็นผู้มีวาสนาบรรดาศักดิ์มาก จะรับราชการในตำแหน่งต่ำๆ ซึ่งเป็นกระดัดขั้นแรก ก็เป็นนายรองหุ้มแพรมหาดเล็ก เป็นต้น ก็ไม่ได้เสียแล้วจะไปแต่งตั้งให้ว่าการใหญ่โตสมแก่ยศศักดิ์ เมื่อไม่มีวิชาความรู้และสติปัญญา พอที่จะทำการในตำแหน่งนั้นไปได้ก็เป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้นเจ้านายจะเป็นผู้ได้ทำราชการมีชื่อเสียงดีก็อาศัยได้สติปัญญาความรู้และความเพียรของตัวเอง เพราะฉะนั้นจงอุตสาหะเล่าเรียนโดยความเพียรอย่างยิ่ง เพื่อจะได้มีโอกาสที่จะทำการให้เป็นคุณแก่บ้านเมืองของตัวเอง และโลกที่ตัวเองได้มาเกิด</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์</p> <p>การมียศศักดิ์สูง เป็นเจ้านายนั้นวางตัวยาก จะให้ไปทำงานเริ่มต้นต่ำ ๆ ก็ไม่ได้ ควรเริ่มขั้นสูงแต่การทำงานในระดับสูงต้องมีความรู้ความสามารถ ฉะนั้นต้องตั้งใจศึกษาหาความรู้และฝึกฝนตนเอง</p> <p>ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาผู้ที่จะเป็นใหญ่หรือเป็นผู้นำของคนอื่น ได้จะต้องมีวิชาความรู้และสติปัญญาและความเพียรพยายาม</p> <p>บุคคลที่จะมีวิชาความรู้และสติปัญญาได้ จะต้องตั้งอยู่ในหลักธรรมที่ทำให้ประสบผลสำเร็จที่พึงประสงค์ 4 ประการ หรือ ที่เรียกกันทั่วไปว่า อิทธิบาท 4 คือ จันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา</p> <p>ผู้ที่มีคุณธรรมทั้ง 4 ย่อมทำให้ถึงความประสงค์อย่างแน่นอน</p> <p>สำหรับผู้ที่มีความรู้แล้วถ้านำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ แก่บ้านเมืองของตนชื่อว่า มีหลักของคนดีคือ มีคุณธรรมและความกตัญญูต่อกัน</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	156	<p>ถ้าจะถือว่าเกิดมาเป็นเจ้านายแล้ว หนึ่ง ๆ อยู่จนตลอดชีวิตก็เป็นสบาย ดังนั้น จะไม่ผิ้อันใดกับสัตว์ดิรัจฉาน อย่างเลวนัก สัตว์ดิรัจฉานมันเกิดมา กิน ๆ นอน ๆ แล้วก็ตาย แต่สัตว์บาง อย่างยังมีหนัง มีเขามีกะดุกเป็น ประโยชน์ได้บ้าง แต่ถ้าคนประพฤติ อย่างเช่นสัตว์ดิรัจฉานแล้ว จะไม่มี ประโยชน์อันใดยิ่งกว่าสัตว์ดิรัจฉาน บางพวกไปอีก เพราะฉะนั้น จงอุตสาหะที่จะเรียนวิชาเข้ามาเป็น กำลึง ที่จะทำตัวให้ดีกว่าสัตว์ดิรัจฉาน ให้จงได้ จึงจะนับว่าเป็นการได้สนอง คุณพ่อซึ่งได้คิดทำนุบำรุงเพื่อจะให้ดี ตั้งแต่เกิดมา</p> <p>อย่าได้ถือตัวว่าตัวเป็นลูกเจ้าแผ่นดิน พ่อมีอำนาจยิ่งใหญ่อยู่ในบ้านเมือง ถึงจะเกะกะไม่กลัวเกรงคุมเหงผู้ใด เขาก็คงจะมีความเกรงใจพ่อ ไม่ต่อสู้อุ หรือไม่อาจฟ้องร้องว่ากล่าว การซึ่ง เชื่อใจดังนั้นเป็นการผิดแท้ที่เดียว เพราะความปรารถนาของพ่อไม่ยอม จะให้ลูกมีอำนาจที่เกะกะอย่างนั้นเลย เพราะรู้เป็นแน่ว่าเมื่อรักลูกเกินไป ปล่อยให้ไม่กลัวใครและประพฤติ</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์</p> <p>เนื้อความสะท้อนให้เห็นว่า</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ในด้านร่างกาย สัตว์ดีกว่าคน แต่คนสูงกว่าสัตว์เพราะความรู้ ซึ่งเป็น สิ่งมีค่าสูงสุด ตรงตามหลักพระ พุทธศาสนา 2. ไม่ควรติดยศ ติดศักดิ์ และนำ เอายศศักดิ์ไปเบียดเบียนผู้อื่น 3. ความยุติธรรม แม้ลูกของตนทำ ผิดก็ต้องได้รับโทษ ข้อนี้ถือว่า สำคัญที่ ผู้ใหญ่หรือผู้ปกครองที่หวัง ผลสำเร็จในการปกครองและ หวัง ความเจริญก้าวหน้าของหมู่คณะของ สังคมส่วนรวมควรมีความเที่ยงธรรม ไม่ควรมี อคติ 4 คือ <ol style="list-style-type: none"> 1. ฉันทาคติ ถ้าเอียงเพราะรักใคร่กัน 2. โทษาคติ ถ้าเอียงเพราะไม่ชอบกัน 3. โมหาคติ ถ้าเอียงเพราะความเขลา 4. ภยาคติ ถ้าเอียงเพราะความกลัว <p>ผู้ที่หลีกเลี่ยงจากอคติ 4 อย่าง ย่อม ส่งเสริมการปกครอง ให้เกิดผลดีสม ประสงค์อย่างแน่นอน</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
		<p>การชั่วเขานั้น คงจะเป็นโทษแก่ตัวลูก นั้นเอง ทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพราะฉะนั้นจงรู้เถิดว่าเมื่อได้ทำความ ผิดเมื่อใด จะได้รับโทษโดยทันที การที่มีพ่อเป็นเจ้าแผ่นดินนั้น จะไม่เป็น การช่วยเหลืออุดหนุนแก้ไขอันใดได้เลย</p>	
	157	<p>ชีวิตสังขารของมนุษย์ไม่ยั่งยืนยืดยาว เหมือนเหล็กเหมือนศิลา ถึงโดยว่าจะมี พ่ออยู่ในขณะหนึ่ง ก็คงจะมีเวลาที่ไม่มี ได้ขณะหนึ่งเป็นแน่แท้ ถ้าประพฤดิ ความชั่วเสียแต่ในเวลาที่มีพ่ออยู่แล้ว โดย จะปิดบังซ่อนเร้นอยู่ได้ด้วยอย่างหนึ่ง อย่างไม่ เวลาไม่มีพ่อ ความชั่วนั้นคง จะปรากฏเป็นโทษติดตัวเหมือนเงาตาม หลังอยู่ไม่ขาด เพราะฉะนั้นจงเป็นคน อ่อนน้อม วาง่ายสอนง่าย อย่าให้เป็น ทิฐิมานะไปในทางที่ผิด จงประพฤดิตัว หันมาทางที่ชอบที่ถูกต้องอยู่เสมอเป็น นิจเถิด จงละเว้นทางที่ชั่วซึ่งรู้ได้เอง แก่ตัวหรือมีผู้ตักเตือนแนะนำให้รู้แล้ว อย่าให้ล่วงให้เป็นไปได้เลยเป็นอันขาด</p>	<p>ด้านอภิปรัชญา สภาวะความเป็นจริงของสิ่ง ทั้งหลาย ทั้งปวงที่อุบัติขึ้นมาแล้ว จะต้องตกอยู่ในหลักความจริงที่มี อยู่ เป็นอยู่ โดยธรรมชาติ ซึ่ง ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าพระ ไตรลักษณ์ หรือสามัญลักษณ์ 3 อย่าง คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ด้านญาณวิทยา ญาณวิทยาทางพุทธศาสนามุ่ง ให้คนรู้ทุกแง่มุมของสิ่งใดสิ่ง หนึ่ง ซึ่งเราเรียกว่า มีปัญญา เช่น ชีวิตคนเราที่เกิดมาไม่ใช่ว่าจะ ยั่งยืนไม่นานก็ต้องแตกสลายไป ในที่สุด ดังนั้นเกิดมาแล้ว จะต้อง เรียนรู้ความจริงหรือที่เราเรียก สัจจะ เช่น เรื่องของไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาเป็น ความจริงที่พึงกำหนดรู้ บุคคลที่มี ความรู้ระดับนี้พุทธศาสนาถือว่า</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
			<p>มีความรู้ระดับทฤษฎีหรือความเห็น ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องสำคัญเพราะถ้ามีความเห็นหรือมีความรู้ที่ถูกต้องก็จะทำให้ ผู้คนประพฤติปฏิบัติได้ถูกต้องตามที่รู้</p> <p>ด้านจริยศาสตร์</p> <p>ตามหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าไม่หวังพึ่งคนอื่นแม้จะมีอำนาจวาสนา แต่ให้หวังพึ่งความดีของตนเองเป็นหลัก สำหรับหลักทำความดีที่เรียกว่าโอวาท 3 มีดังนี้ คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. การไม่ทำบาปทุจริตทั้งปวง 2. การประกอบสุจริต คือ ประพฤติชอบด้วย กาย วาจา ใจ 3. การอบรมจิตของตนให้บริสุทธิ์ สะอาดปราศจากกิเลสทั้งปวง เป็นต้น
	157	<p>เงินนั้นไม่ควรจะนำมาจำหน่ายใน การที่ไม่เป็นประโยชน์ไม่เป็นเรื่อง และเป็น การไม่มีคุณ กลับให้โทษแก่ตัว ต้องใช้แต่ในการจำเป็นที่จะต้อง ใช้ ซึ่งจะเป็นการมีคุณประโยชน์แก่ตนและผู้อื่นในทางชอบธรรม</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. พ่อแม่ต้องรักลูกให้ถูกทางไม่ ไขว่เขวข้างลูกทั้ง ๆ ที่ลูกทำผิด 2. อย่าหวังว่าคนยศสูง ร่ำรวย ความจริง เงินทองที่มีอยู่ได้มาจาก ราษฎรทั้งสิ้น

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	157	<p>ซึ่งจะเอาไปกอบโกยใช้หนี้ให้แก่ลูกผู้ทำ ความชั่วจนเสียทรัพย์ไปนั้นสมควรอยู่ หรือ เพราะฉะนั้นจึงต้องว่าไม่ยอมที่จะ ใช้หนี้ให้ โดยว่าจะต้องใช้ให้ก็ต้อง มีโทษ เป็นประกันมั่นใจว่าจะไม่ต้องใช้ อีก เพราะจะเข็ดหลาบในโทษที่ทำนั้น จึงจะยอมใช้ให้ได้ ใช้ให้เพราะจะไม่ให้ ทรัพย์ผู้อื่นสูญเสียเท่านั้น ไซ้จะใช้ให้ โดยความรักใคร่อย่างบิดาให้บุตร เมื่อมี ความยินดีต่อความประพฤติของบุตร นั้นเลย เพราะฉะนั้นจงจำไว้ ตั้งใจอยู่ ให้เสมอว่าตัวเป็นคนจน มีเงินใช้ เฉพาะแต่ที่จะรักษาความสุขของตัวเอง สมควรเท่านั้น ไม่มั่งมีเหมือนใคร ๆ อื่น และไม่เหมือนกับผู้ตีฝรั่งเลย ผู้ตีฝรั่งเขา มั่งมีสืบตระกูลกันมาด้วยได้ดอกเบี๋ย ค่าเช่าต่าง ๆ ตัวเองเป็นผู้ได้เงินจาก ราษฎรเลี้ยง พอสมควรที่จะเลี้ยงชีวิต และรักษาเกียรติยศเท่านั้น อย่าไปอวด มั่งอวดมีเทียบเทียมเขาให้ฟุ้งซ่านไป เป็นอันขาด</p> <p>เมื่อไปอยู่ในโรงเรียนแห่งใด จง ประพฤติกการให้เรียบร้อยตามแบบอย่าง ซึ่งเขาดังลงไว้ อย่าเกะกะวุ่นวายเรื่องตัว เชื้อฤทธิ์ไปต่าง ๆ จงอดสาหะพากเพียร</p>	<p>3. อย่าพยายามเอาอย่างผู้อื่นจนรู้ จักตัวเอง เป็นตัวของตัวเอง สำหรับทรัพย์ที่มีหรือหามาได้ นั้นต้องมีหลักในการใช้จ่ายและรู้ จักใช้จ่ายในทางที่เป็นประโยชน์ ซึ่งในทางพุทธศาสนามีหลักใน การใช้จ่ายหรือหลักในการแบ่ง ทรัพย์อยู่ 4 อย่าง เรียกว่า ภควิภาคธรรม 4 มีใช้จ่ายเลี้ยง ตนและคนที่ควรเลี้ยงควรบำรุง เป็นต้น</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
		เรียนวิชาให้รู้มาได้ช่วยกำลังพ่อเป็นที่ชื่นชมยินดีสมกับที่มีความรักนั้นเถิด	
2. พระครู วัดคลอง	167	ฉันลงไปตรวจราชการหัวเมือง มณฑลภูเก็ตครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2441 เวลาฉันพักอยู่ที่เมืองภูเก็ต พระครู สุทธิวงศาจารย์ เป็นที่ส่งขมาโมกข์ เมืองภูเก็ตอยู่ ณ วัดคลอง มหา พอนฉันแลเห็นก็เกิดพิศวง ด้วยที่ หน้าแข้งของท่านมีรอยเปิดทองคำเปลว แผ่นเล็กๆ ระกะไปราวกับพระพุทธรูป โบราณที่คนบนบานเมื่อพุดจาปราศรัย คุณก็เป็นผู้มีกิริยาอัชฌาสัยเรียบร้อยอย่าง ผู้หลักผู้ใหญ่	ด้านจริยศาสตร์ ตามหลักกรรมทางพุทธศาสนา ผู้ที่ พุดจาสุภาพ ไพเราะ อ่อน หวาน เรียกว่าปิยวาจา หลักกรรม ข้อนี้จัดอยู่ในหลักสังคหวัตถุ 4 ซึ่งแปลว่า ธรรมเป็นเครื่องยึด เหนี่ยวใจบุคคลให้มีสามัคคีต่อกัน มีไมตรีจิต มีความรัก ความ ปรารถนาดีต่อกัน ส่วนในหลักทศพิธราชธรรม ซึ่งเป็นหลักประพฤติปฏิบัติของผู้ ใหญ่ ก็มีข้อหนึ่งที่กล่าวถึงความ อ่อนโยนและ มีอัชฌาสัยไม่เย่อหยิ่ง หยาบคาย ข้อนี้เรียกว่า “มัททวะ”
	167	ท่านพระครูองค์นี้ชื่อ แหม่ม เป็น ชาวบ้านคลอง อยู่ห่างเมืองภูเก็ตสัก สามสี่ร้อยเส้น เดิมเป็นลูกศิษย์พระ อยู่ในวัดคลองมาตั้งแต่ยังเด็ก ครั้น เติบโตใหญ่บวชเป็นสามเณรเล่าเรียนอยู่ ในวัดนั้น จนอายุครบอุปสมบทก็บวช เป็นภิกษุ เรียนวิปัสสนาธุระและ คาถาอาคมต่างๆ ต่อมาจนมีพรรษา อายุมากได้เป็นสมภารวัดคลอง	ด้านจริยศาสตร์ วิปัสสนาธุระ คือ ธุระในการ เจริญวิปัสสนา วิปัสสนา ถือว่า เป็นหลักปฏิบัติ สำหรับผู้มุ่งสู่ พระนิพพานในพระพุทธศาสนา เพราะจุดมุ่งหมายของการทำ วิปัสสนา คือ การทำให้จิตรู้เห็น ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความเป็นอนัตตาของสังขาร เมื่อรู้ แล้วจะได้คลายความยึดมั่นถือมั่น

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
			แล้วบรรลุนิพพาน
	167	<p>เมื่อได้ข่าวไปถึงบ้านฉลองว่ามีจีนจะออกไปปล้น พวกชาวบ้านกลัวพากันอพยพหนี ไปซ่อนตัวอยู่ตามภูเขา โดยมากเวลานั้นมีชายชาวบ้านที่เคยเป็นลูกศิษย์ของท่านสักสองสามคน ไปชวนท่านหนีไปด้วย แต่ท่านตอบว่า “ข้าอยู่ในวัดนี้มาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก จนอายุถึงปานนี้แล้ว ทั้งเป็นสมภาร เจ้าวัดอยู่ด้วยจะทิ้งวัดไปเสียอย่างไรได้ พวกกูจะหนีก็หนีเถิด แต่ข้าไม่ไปละ จะต้องตายก็ตายอยู่ในวัดอย่าเป็นห่วงข้าเลย”</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์</p> <p>ผู้นำจะต้องมีความเสียสละ มีความรับผิดชอบ มีความกตัญญู และความกล้าหาญ สำหรับหลักธรรมที่ส่งเสริมเสริมให้เกิดความกล้าหาญ เรียกว่า เวสาร์ชกรณธรรม มี 5 อย่าง คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. สัทธา เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ เชื่ออย่างมีเหตุผล 2. สีล รักษากายวาจาให้เรียบร้อย มีระเบียบวินัยดี 3. พาหุสัจจะ ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก 4. วิริยารัมภะ ความปรารถนาความเพียร มีความเพียรอย่างมั่นคง 5. ปัญญา ความรอบรู้สิ่งที่ควรรู้รอบรู้ซึ่งในเหตุผล
	168	<p>“เมื่อขรัวพ่อไม่ยอมไป จะทิ้งให้ท่านตายเสียอย่างไร” จึงเข้าไปพูดกับท่านว่า “ถ้าขรัวพ่อไม่ไป พวกผมก็จะอยู่เป็นเพื่อน แต่ขออะไรพอกุ้มตัวสักอย่างหนึ่ง” ท่านจึงเอาผ้าขาวมาลงย่นต์เป็นผ้าประเจียดแจกให้คนละผืน พวกนั้น ไปเที่ยวเรียกหาเพื่อนได้เพิ่มเติมมารวมกันสัก 10 คน เชิญตัวท่านให้ลงไปอยู่ในโบสถ์ พวกเขาไปเที่ยวหาเครื่องคัสตราวุธสำหรับตัว แล้วพากันมาอยู่ที่ในวัดฉลอง พออีกสองวันจีนพวกหนึ่งก็ออกไปปล้น แต่พวกจีนรู้ว่าชาวบ้านหนีไปเสียโดยมากแล้ว</p>	<p>นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องบ่งบอกให้เห็นว่าเป็นผู้มีอิทธิฐานธรรม คือ ธรรมที่สร้างความมั่นคงให้แก่คน และหมู่คณะ ในพุทธศาสนาซึ่งมีอยู่ 4 อย่าง คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ปัญญา รอบรู้สิ่งที่ควรรู้ คือ มีความรู้เท่า รู้ทัน รู้ชัด รู้แท้ ซึ่งสถานะของสิ่งทั้งหลาย ทั้งที่เป็น

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	168	<p>จึงเดินไปโดยประมาทไม่ระวังตัว พวกไทยแอบเอาค้ำแพงแก้วรอบโบสถ์บังตัว พอพวกจีนไปถึงก็ยิงเอาแตกหนีไปได้โดยง่าย พอมีข่าวว่าพวกลูกศิษย์ท่านวัดฉลองรบชนะจีน ชาวบ้านฉลองที่หนีไปซุกซ่อนอยู่ตามภูเขาก็ก้นกลับมาบ้านเรือนที่เป็นผู้ชายก็ไปหาท่านวัดฉลอง ขอรับอาสาว่าถ้าพวกจีนยกไปอีกจะช่วยรบ แต่ท่านตอบ “ข้าเป็นพระเป็นสงฆ์จะรบฆ่าฟันใครไม่ได้ สูจะรบพุ่งอย่างไรก็ไปคิดอ่านกันเองเถิด ข้าจะให้แต่เครื่องคุณพระสำหรับป้องกัน” ตัวคนเหล่านั้นไปที่วัดฉลองก็ลงผ้าประเจียดแจกให้ทุกคน พวกนั้นนึกกันเอาผ้าประเจียดโพกหัว เป็นเครื่องหมาย ทำนองอย่างเครื่องแบบทหาร พวกจีนเลยเรียกว่า “ฮ้ายพวกหัวขาว” จัดกันเป็นหมวดหมู่ มีตัวนายควบคุมแล้วเลือกที่มั่นตั้งกองรายกันเอาวัดฉลองเป็นที่บัญชาการคอยต่อสู้พวกจีน ในไม่ช้าพวกจีนก็ยกไปอีก คราวนี้ยกกันไปเป็นขบวนรมมีทั้งธงนำและกลองสัญญาณ จำนวนคนที่ยกไปก็มากกว่าครั้งก่อน พวกจีนยกไปถึงบ้านฉลองในตอนเช้า พวกไทยเป็นแต่คอยต่อสู้อยู่ในที่มั่นเอาปืนยิงกราดไว้ พวกจีนเข้าไปในหมู่บ้านฉลองไม่ได้ ก็หยุดยั้งอยู่</p>	<p>บาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์ และไม่ใช่ประโยชน์</p> <p>2. สัจจะ ความจริงใจ คือ ประพฤติสิ่งใด ก็ให้ได้จริง อันหมายถึงจริงใจต่อการประพฤติ สุจริตคือการบำเพ็ญประโยชน์ตามที่ตนได้พิจารณาเห็นแล้วด้วยกำลังปัญญาของตน</p> <p>3. จาคะ สละสิ่งที่ตนเข้าศึกษาแก่ความจริงใจ</p> <p>4. อุปสมะ สงบใจจากสิ่งที่ตนเข้าศึกษาแก่ความสงบ คือ รู้จักทำใจให้สงบ รู้จักหักห้ามใจไม่ให้วุ่นวายไปตามอำนาจกิเลส หรืออารมณ์</p> <p>นอกจากจะสะท้อนให้เห็นหลักธรรมดังกล่าวแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นว่าผู้ใดที่ตั้งอยู่ในความประมาทแล้วย่อมถึงความพินาศ ดังพุทธสุภาษิตที่ว่า ปมาโท มจฺจุโน ปทํ ซึ่งแปลว่า ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย ส่วนผู้ที่ไม่ประมาทย่อมไม่ถึงความพินาศ ดังพุทธสุภาษิตที่ว่า อปฺปมาโท อมตํ ปทํ ความไม่ประมาทเป็นทางไม่ตาย</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
		<p>ภายนอกต่างยังโต้ตอบกันทั้งสองฝ่ายจนเวลาตะวันเที่ยงพวกจีนหยุครบไปกินข้าวต้ม พวกไทยได้ทีก็รุกล้อมไล่ยิงพวกจีน ในเวลากำลังสาละวนกินอาหาร ประเดี๋ยวเดียวพวกจีนก็ล้มตายแตกหนีกระจัดกระจายไปหมด</p>	<p>ส่วนหลักธรรมที่สะท้อนให้เห็นได้ชัดเจนอีกอย่างหนึ่ง คือ ความสามัคคี และ ความสามัคคีของหมู่คณะนั้น ย่อมนำมาซึ่งความสำเร็จและความสุขความเจริญดังพุทธสุภาษิตที่ว่า สุขา สงมสุต สามัคคี ความพร้อมเพรียงของหมู่ให้เกิดสุข นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้รู้จักกาลที่เหมาะสม หรือ กาลัญญตา</p>
3. นิราศ พระ บาท	181	<p>อนิจจานินทรสิ้นกัมตรีย์ เหงสงค์เจียบ ไปดั่งไฟรสมท์ แม้กรุงยั้งพรั่งพร้อมประชาชน จะสับสนแห่เสียงทั้งเวียงวัง มโหรี่ปี่กลองจะก้องกึก จะโครมกรีกเซ็งแซ่ด้วยแตรสังข์ ดูพาราน่าคือนิจจิง ยั้งได้ฟังแต่เสียงสกุณา ทั้งสองฝั่งแฝกแถมแอร่มรก ชะตาคตสูญสิ้นพระชันษา แต่ปู่ย่าเราท่านเล่ามา เมื่อแรกศรีอยุธยาขังเจริญ กัมตรีย์สืบสุริยวงศ์ดำรงโลก ระงับ โศกสุขสุดจะสรรเสริญ เราเห็นยับยั้งแต่รอยก็พลอยเพลิน เสียดายเกิดมาเมื่อเกินนำน้อยใจ กำแพงรอบขอบคูก็คูเล็ก</p>	<p>ด้านอภิปรัชญา ความไม่เที่ยงแท้แน่นอน (อนิจจัง) ถือว่าเป็นความจริงของสิ่งทั้งหลาย ความไม่เที่ยงเป็นสัจธรรมข้อหนึ่งใน เรื่องของสามัญลักษณ์ะ 3 อย่าง ซึ่งข้อที่ ว่าเป็นคือ อนิจจลักษณ์ะ ในพุทธศาสนา ได้แสดงลักษณะของสิ่งที่เป็นอนิจจังไว้ 5 ประการ คือ 1. อุปปาทยปฺปวตฺติ มีการเกิดขึ้นและ ดับไป 2. วิปริณาม มีการแปรเปลี่ยนไป 3. ตาวกาสิก ตั้งอยู่ชั่วขณะ 4. นิจฺปฏิกฺเขป แຍ่งค่อความเป็น ของเที่ยง 5. หุตฺวา อภาวา มีแล้วกลับไม่มี เป็นแล้วกลับไม่มี</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	181	<p>ไม่น่าศึกย้ายพม่าจะมาได้ ยังให้มันข้ามเข้าเอาเวียงชัย ไอ้อย่างไรเหมือนบุรีไม่มีชาย หรือชาตินินทร์สิ้นเกณฑ์จึงเกิดยุค ไฟริรุกรบได้ตั้งใจหมาย เหมือนทุกวันแล้วไม่คณนาคาย ให้ใจหายวันหวนถึงจันทร์ดวง พิศุใจค่ายนอกออกหนักแน่น ดั่งเขตแคว้นคูขอบนครหลวง ไม่เห็นจริงใจนางในกลางทรวง ชายทะเลวงเข้ามาบ้างจะอย่างไร ขอเทเวศร์เขตสวรรค์ชั้นดุสิต คลใจมิตรอย่าให้เหมือนกับกรุงใหญ่ ให้เหมือนกรุงเราทุกวัน ไม่พรั่นใคร นั่นแลใจเห็นจะครองกับน้องนาน</p>	<p>เมื่อกกล่าวด้วยสรุปแล้วจะเห็นว่า ธรรมดาสังขารทั้งหลายนั้น ย่อมมีขณะ การเกิดขึ้น ตั้งอยู่ คับ ไป ตลอดเวลา</p> <p>ด้านอภิปรัชญา</p> <p>สวรรค์ชั้นดุสิต เป็นชื่อสวรรค์ชั้นที่ 4 ซึ่งเทพเจ้าในชั้นนี้ล้วนแต่เป็นสัมมาทิฐิ ในพุทธศาสนาแบ่งสวรรค์เป็น 6 ชั้นคือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ชั้นจาตุมหาราชิกา 2. ชั้นดาวดึงส์ 3. ชั้นยามา 4. ชั้นดุสิต 5. ชั้นนิมมานรดี 6. ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี
	188	<p>พี่เข้าเคียงเบื้องขวาฝ่าพระบาท อภิวาทหัตถ์ประนังขึ้นทั้งสอง กราบกราบแล้วก็ตรีกรำลึกปอง เดชะกองกุศลที่คนทำ มาคารพพบพุทธบาทแล้ว ขอคุณแก้วสามประการช่วยอุปถัมภ์ ฉันทเกิดมาชาตินี้ก็มีกรรม แสนระยำบูชับด้วยอับจน ได้เคียงเคียงแสนยากลำบากบอบ ไม่สมประกอบทรัพย์สิ้นก็ขัดสน แม้กลับชาติเกิดใหม่เป็นกายคน</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์</p> <p>เรื่องกรรมถือว่าเป็นเรื่องสำคัญและ เป็นลักษณะพิเศษที่ทำให้พระพุทธ ศาสนาแตกต่างไปจากลัทธิศาสนาอื่น เพราะสอนให้เชื่ออำนาจของผลกรรม ของตนเองว่าเป็นผู้สร้างสรรค์สิ่งต่างๆ และเป็นสิ่งจำแนกสรรพสัตว์ให้แตก ต่างกัน ซึ่งเรียกกันทั่วไปว่า “กรรม ลิขิต”</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	188	<p>ชื่อว่าจนแล้วจงจากกำจืดไกล สตรีหึ่งหนึ่งแพศยาหญิง ทั้งสองสิ่งอย่าได้ชิดพิสมัย สัญชาติชายทรชนที่คนใด ให้หีสักไกลร้อยโยชน์อย่าร่วมทาง ถ้ารักใครขอให้ได้คนนั้นด้วย บุญจงช่วยปฏิบัติอย่าขัดขวาง อย่างรู้มีโรคาในสารพวงค์ ทั้งรูปร่างขอให้ราวกับองค์อินทร์ หนึ่งบิดามารคาคณาญาติ ให้ผูกผาคผาสูกเป็นนิจสิน ความระยำคำใดอย่าได้ยิน ให้สุดสิ้นสูญหายละลายเอง ทั้งหวยตรวนล้วนเครื่องที่ลำบาก ให้ปราศจากทั้งคนเข่าข่มเหง ใครปองร้ายขอให้กายมันเป็นเอง ให้ครั้นเครงเกียรติยศปรากฏกรัน</p>	
4. สายใย ของธรรม ชาติ คือ สายใย ของชีวิต	211	<p>ในระบบของธรรมชาตินั้น น่าจะ เกิดได้เพราะมีความชุ่มชื้นของป่า ไม้แห่งเทือกขุนเขาให้กำเนิดค้ำน้ำ ลำธาร และป่าไม้สามารถสร้าง ระบบความสัมพันธ์อันซับซ้อน ตั้งแต่ไม้เล็กจนถึงไม้ใหญ่ได้ก็ด้วย มีพื้นดินสร้างธาตุอาหารไว้ให้ ทั้งป่าไม้ ดิน และน้ำจึงมีความ ผูกพันที่ต่างให้ซึ่งกันและกัน และ</p>	<p>ด้านอภิปรัชญา ในระบบของธรรมชาติดการเกิดขึ้น ของสิ่งต่าง ๆ ต้องอิงอาศัยซึ่งกันแล้ว จึงเกิดมีขึ้น ซึ่งทางพระพุทธศาสนา เรียกกระบวนการนี้ว่า “ปฏิจสงมฺพ บาท” หมายความว่า การเกิดขึ้นของ สิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น ย่อมมีปัจจัยต่าง ๆ ช่วยหนุนในลักษณะที่เป็นเหตุเป็นผล ต่อเนื่องเชื่อมโยงกันไปเป็นวงจร ซึ่งมี</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
		ต่างไม่อาจอยู่ได้เพียงลำพังในระบบของธรรมชาติ	ลักษณะเป็นห่วงโซ่ชีวิตหรือกระบวนการของชีวิตสืบเนื่องกันไปไม่มีสิ้นสุด
5. มอม	220	มอมมันไม่เคือคร้อนเท่าไรนัก เพราะนายหาชามอ่างทะเลดู มาวางไว้ที่นอกชานหลังบ้านระหว่างครัวไฟกับตัวเรือนใบหนึ่ง เอาข้าวคลุกกับที่นายกินเหลือ ใส่ให้มันกินวันละสามเวลาทุกวัน	ด้านจริยศาสตร์ สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นผู้มีเมตตา ซึ่งศาสนาทุกศาสนาก็สอนหลักเมตตาด้วยกันทั้งนั้น แต่พุทธศาสนานั้นแปลกกว่าศาสนาอื่น เพราะพระพุทธศาสนาสอนให้มีเมตตา กรุณา แก่มนุษย์ทั่ว ๆ ไป ตลอดจนถึงสัตว์เครื่องนุ่งห่มทั้งหลายไม่เลือกว่าจะเป็นสัตว์เล็กใหญ่ ยิ่งกว่านั้น ยังสอนให้แผ่เมตตาต่อสัตว์โลกทั้งหลายที่กำลังเวียนว่ายตายเกิดทั้งหมดด้วย ดังนั้นเมตตาและกรุณา จึงถือว่าเป็นหลักธรรมสำคัญที่ทุกคนควรมีประจำตัวเพราะจะช่วยให้สังคมเกิดความสงบสุขได้
	221	การถ่ายปีศาจวรรคที่ตัวอื่นทำไว้แล้ว จึงเป็นอนันตริยกรรมของสุนัขอภัยให้กันไม่ได้ แล้วถ้าทำกันต่อหน้าก็เป็นการทำหายกันโดยตรง เป็นการฆ่าลายเกียรติของหมาตัวผู้ด้วยกัน แสดงว่าหมดความเกรงใจนับถือกัน ค้องต่อสู้จนแพ้กันไปข้างหนึ่ง	ด้านจริยศาสตร์ อนันตริยกรรม ถือว่าเป็น กรรมอันหนักที่สุด ห้ามสวรรค์ ห้ามนิพพาน ตั้งอยู่ในฐานปาราชิกของผู้นับถือพระพุทธศาสนาห้ามไม่ให้ทำเป็นเด็ดขาดมี 5 อย่าง คือ มาตุฆาต ปิตุฆาต อหังคฆาต โลหิตุปบาท สังฆเภท ส่วนการกระทำในลักษณะนี้ ถ้ามองตามหลักของพระพุทธศาสนาแล้ว ถือว่าเป็นลักษณะของ อหังการ

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
			มมังการ คือ การถือตัวถือตน หรือ ความทะนงตัว
	221	มอมใช้เวลาที่นายไม่อยู่หาอะไรกินบ้าง เล่นกับหนูบ้าง บางทีหนูก็วิ่งหิวถึงหางมัน เล่นกับมันเจี๊ยะๆ แต่มอมมันก็ทนได้เพราะกลิ่นของนายติดอยู่ที่ตัวของหนูเหมือนกับคนๆเดียวกัน	ด้านจริยศาสตร์ เนื้อความนี้สะท้อนให้เห็นว่า ถ้ามีความรัก แม้แต่สัตว์ที่เป็นศัตรูกัน โดยธรรมชาติก็เป็นมิตรกันได้ นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นความกตัญญู กตเวที ซึ่งทางพุทธศาสนาถือว่าเป็นมงคลอันสูงสุด
	222	พอดกบ่ายทุกๆวัน มอมมันจะต้องไปหมอบคอยนายที่หัวบันไดบ้าน มันจับอยู่ที่ประตูบ้าน และประสาททุกส่วนเตรียมพร้อมที่จะรับนาย พอได้ยินเสียงฝีเท้านายเดินกลับบ้าน มอมก็หูตั้งคอยฟัง พอถูกบิดประตูหน้าบ้าน เสียงดังแกร๊ก มันก็โผล่จากที่ด้วยกำลังทั้งตัวแล้วก็โถมเข้าหานาย ดีใจเสียเป็นที่สุดแล้วที่นายกลับบ้าน	แสดงให้เห็นถึงความจงรักภักดีของมอมที่มีต่อนายของมัน ความจงรักภักดี เป็นการแสดงออก ในลักษณะต่าง ๆ เช่น การยอมเสียสละความสุขความสบายส่วนตัว เพื่อทำอะไรบางอย่างต่อผู้มีพระคุณ ซึ่งบางครั้งอาจต้อง ได้รับความเดือดร้อนรำคาญตกระกำลำบากหรือจนถึงเสียชีวิตก็ยอมเสียสละได้
	229	มอมมันรู้สึกร้อนผ่าไปทั้งตัว นายฝากนายผู้หญิงและหนูไว้กับมัน บัดนี้ นายผู้หญิงและหนูอยู่ใต้กองดิน มอมตัดสินใจใช้ขาหน้าทั้งสองลงมือขุดทันที มันขุดด้วยกำลังแรงที่สุดเท่าที่มันมี หัวใจมันเต้นเหมือนกับจะระเบิดออกมา นอกอก มันจะต้องเอนนายผู้หญิงและหนูออกมาจากหลุมให้ได้ แต่ดินที่กลบนั้นหนานักสุดกำลังที่มอมจะขุด	นอกจากจะแสดงถึง ความจงรักภักดีแล้ว ยังบ่งบอกถึงความมีวิริยะอุตสาหะของมอม ที่มีความพากเพียรพยายาม หรือมีความ บากบั่นอย่างแรงกล้า จนสุดความสามารถของตน ถึงแม้ความสำเร็จจะเลื่อนกลางก็ตาม

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	229	<p>ผู้เดียวไหว หมดปัญญาเข้ามันก็เริ่มเห่า และนอนอยู่ที่ปากหลุม เสียงนอนของมัน ทำให้ชาวบ้านแถบนั้นวังเวงใจ เพราะมันเป็นเสียงคร่ำครวญของหมาพันธุ์ทางตัวหนึ่งที่หัวใจแตกสลายลง</p> <p>มอมมันโจนลงไปหลุมคร่อมนายผู้หญิงไว้ ใครเข้ามาใกล้ก็ไม่ยอม มันเฝ้าแต่จู่คำรามและแยกเขี้ยวขาว ตามันมีแววเขียวปิดอยู่ข้างใน คนทั้งโลกเป็นศัตรู คนเหล่านี้ที่ทำให้มันต้องจากไปคนเหล่านี้ที่ทำให้บ้านที่มันเคยอยู่เคยกินต้องไฟไหม้ จนหมดสิ้นไป คนเหล่านี้ กำลังจะมาแต่จะต้องตัวนายผู้หญิงและหนูจะทำอันตราย อย่างอื่นต่อไปอีก ชายคนหนึ่งเข้ามาใกล้ตัวนายผู้หญิง มอมมันก็จับเข้าที่แขน เสียงร้องให้คนช่วยลั่นไป</p>	
	230	<p>มอมลืมตาขึ้นดูเห็นเด็กผู้หญิงอายุประมาณ 10 ขวบ ลูกเข่าอยู่ข้างตัวมัน มือลูบหัวมันอยู่ด้วยความปรานี มอมมันรู้สึกว่ามีมือที่มันไม่ใช่มือศัตรูแต่เป็นมือของมิตร มันกระดิกหางรับ อีกสักครู่มันก็เห็นผู้ใหญ่รูปร่างอ้วนคนหนึ่งเดินมาเปิดประตู โผล่หน้าออกมาดูแล้วถามว่า “อะไรลูก” “พ่อคุณหมาตัวนี้ซี สวยจังเลย มันขานเจีบน่าสงสาร หนูจะเอามันเข้าไปเลี้ยง เด็กหญิงร้องตอบ ”</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์</p> <p>เมตตา หรือ ความรักใคร่ ความปรารถนาให้ผู้อื่นสัตว์เป็นสุข ผู้ที่มีจิตเมตตาข่มเป็น คนไม่โหดร้าย ปราศจากความอามาตพยาบาท และพลังแห่งเมตตาธรรมนี้ แม้สัตว์ก็รับรู้ใจจนทวดจะไม่รู้เล่า ฉะนั้น ท่านจึงแสดงอานิสงส์แห่งเมตตาว่า “เทวดารักขันติ” (เทวดาข่มรักษา) เป็นต้น</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
6. ราตรี	247	คำคืนระรินรัก สุขจักประจักษ์แสน ราตรีฉะนี้แดน มธุรสธารงเวียน จริงหรือจะรักรมยสุข นิรทุกข์ระทมเขื่อน โลกียสุขสุขเสมือน สุขโลกอุดรหรือ ?	ด้านจริยศาสตร์ ความสุขทางโลกไม่ใช่ความสุข ที่แท้จริง เพราะต้องมีการเปลี่ยนแปลงและสูญสิ้นไปได้ ส่วน โลกุตระสุข หรือ ความสุขทางธรรม นั้นไม่มีวันสิ้นสูญไปได้ ดังพุทธ ศาสนสุภาษิตที่ว่า นิพพานิ ปริม สุขํ นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง หรือ อีกบทหนึ่งที่ว่า นตฺถิ สนฺติปริ สุขํ ความสุข (อื่น) ยิ่งกว่าความ สงบไม่มี
7.อิเหนา	134	เมื่อนั้น เหล่าระดูปรีดิ์เปรมเกษมศานต์ จึงสนองมธุรสพจมาน พระมีการสงครามแต่ครั้ง จะตั้งหน้าอาสาออกชิงชัย มิได้ย่อหือถอยหลัง สู้ตาย ไม่เสียดายชีวิ กว่าจะสิ้นกำลังของข้านี้ ฯ	ด้านจริยศาสตร์ สะท้อนให้เห็นถึงความกล้าหาญ ความจงรักภักดี ความจริงใจ (สัจจะ) ความซื่อตรง(อาชชวะ) การปรารถนาความเพียร (วิริยารัมภะ) ความกตัญญู การเสียสละชีวิต (ปริจาคะ) เพื่อสนองคุณผู้มีคุณ (กตเวที)
	134	เมื่อนั้น สองกษัตริย์ฟังแจ้งแถลงไข จึงทูลขัดทศทานทันใด เป็นใจผ่านเกล้ามาหาความ อันสุริยวงศ์เทวัญอัสัญหา เรื่องเดชเดชาชาญสนาม ทั้งโยธีก็ชำนาญการสงคราม	ด้านจริยศาสตร์ สะท้อนให้เห็นว่าเป็นผู้ตั้งอยู่ใน สัจจริยธรรม มีอัตตัญญูตา ความ รู้จักตน ปุคคลัญญูตา ความรู้จัก บุคคล กาลัญญูตา ความรู้จักกาล รู้จักเวลา และมัตตัญญูตา ความรู้ จักประมาณเป็นต้น

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
		<p>ลือนามในชวาระอาฤทธิ กรุงกษัตริย์ขงขึ้นก็นับร้อย เราเป็นเมืองน้อยกระจิริด ดั่งหิ้งห้อยจะแข่งแสงอาทิตย์ เห็นผิระบอบบูรามา ไซ้จะไว้ธิดาทุกธานี มีงามแต่บุตรีท้าวดาหา พระองค์จงควรรีกรตรา ไพรฟ้าประชากรจะร้อนนั้ก ฯ</p>	<p>ประมาณเป็นต้น</p>
	137	<p>ในสารพระผู้ผ่านนกระศ กะหมิงกุหนิงนิเวศน์เขตขันธ์ ขอลววยประนมบังคมคัล พระผู้วงศ์เทวัญศักดิ์ ไม่ควรเคืองเบื่องบาทบาศรี ด้วยข้าน้อยนี้มีโอรสา เติมไปไล่ล้อมมฤคา ได้รูปพระธิดาในกลางไพร ชะรอยเป็นบุพเพนิวาสา เทวอารักษ์มาชักให้ มีความเสน่หาอาลัย แต่หลงไหลใฝ่ฝันรันทค หวังเป็นเกือกทองรองบาทา พระผู้วงศ์เทวอันปรากฏ จะขอพระบุตรมียศ ให้โอรสข้าน้อยดั่งจินดา อันกรุงไกรไอศูรย์ทั้งสอง</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์ สะท้อนให้เห็นถึงคำสอนทาง พระพุทธศาสนาที่สอนว่าบุคคล ที่ เคยอยู่ร่วมกันมาก่อน ถือว่าเป็น บุพเพสันนิวาส เมื่อมาพบกันใน ชาตินี้ย่อมจะรักกัน นอกจากนี้ การเคยเป็นบิดามารดาหรือบุตร กันมาก่อนก็เรียกว่าบุพเพสันนิวาส และธรรมดาบิดามารดามีหน้าที่ ที่ต้องหาภรรยาให้บุตรเมื่อถึงเวลา ที่ควร</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
		<p>จะเป็นทองแผ่นเดียวไปวันหน้า ขอพำนักพักพิงพระเดชา ไปกว่าชีวิตจะบรลย ฯ</p>	
	<p>144</p> <p>156</p>	<p>เมื่อนั้น ทำกะหมังกุหนิงเรื่องศรี ได้ฟังโหราพาที จึงมีพจนารถประภาษไป เมื่อเราบัญญัติกำหนดทัพ แล้วจะกลับงดอยู่อย่างไรได้ อายุแก่ไพร่ฟ้าเสนาใน จะว่ากลัวฤทธิไกรไพริน จำจะไปด้านต่อฤทธิ ถึงม้วยมิดมิให้ใครดูหมิ่น เกียรติยศจะไว้ในธรณินทร์ จนสุดสิ้นดินแดนแผ่นดินฟ้า ประการหนึ่งถ้าว่าซำวันไป ทัพใหญ่จะมาพร้อมยังดาหา จะต้องหักหนักมือโยธา เห็นจะยากยิ่งกว่านี้ไป สุดแท้แต่บุญกับกรรม จะฟังคำโหรานั้นหาไม่ ตรัสพลางเสด็จกลาไกล เข้าไปไพชยนต์มันเทียรทอง ฯ</p> <p>เมื่อนั้น พระทรงโถมประโลมจิตพิสมัย รับขวัญกัลยาแล้วว่าไป</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์ ผู้นำหรือผู้ปกครอง ต้องมีความ กล้าหาญ ซื่อตรง จริงใจและเสีย สละได้แม้กระทั่งชีวิตเพื่อรักษา ล้างและศักดิ์ศรี</p> <p>ด้านจริยศาสตร์ ชาวพุทธเชื่อว่า วิถีชีวิตของคน เป็นไปตามกรรมลิขิต ทำปัจจุบัน ให้ดีที่สุด จะสำเร็จหรือล้มเหลว แล้วแต่กรรม แต่ปางก่อนมา สนับสนุน นอกจากนี้ยังสะท้อน ให้เห็นว่าการพลัดพรากจากคนรัก ของรักเป็นทุกข์ ความห่วงคนรัก ก็เป็นทุกข์</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
		<p>ที่จะลืมลืมลใจโยมิ เป็นเวรกรรมจึงจำจาก ขอฝากมาหยาร์ศมิ กับนางสการะวาตี ด้วยทรมวยไรที่พึ่งพา นางไกลบิตุราขมาตรงค์ โถมยงอย่าเคียดขิ่งหิงสา ถ้าปลั่งผิคสิ่งไรได้เมตตา อย่าถือโทษ โกรธาเทวี ว่าพลาขทางเปลื้องสังวาลทรง ให้องค์จินตะหรามารศรี จงเจ้าอาเครื่องประดับนี้ ไว้ดูต่างพักตร์ที่จะขอลา ฯ</p>	
	174	<p>เมื่อนั้น สองระดูตัวสั้นห้วนไหว ก้มกราบบาทมุลแล้วทูลไป ภูวไนยได้ทรงพระเมตตา ข้าน้อยทั้งสองเป็นไพร่ โทษผิคครั้งนี้นั้นภนา จงโปรดปรานประทานชีวา ไว้เป็นข้าได้เบื้องบทมาลัย ขอเอาพระเดชปกเกศเกล้า ตราบเท่าสิ้นชีวังสังขาร ถึงปีจะมีบรรณาการ มาถวายตามนุราณประเพณี ฯ</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์ สะท้อนให้เห็นว่าการแพ้แล้ว ยอมรับความพ่ายแพ้ ผิดแล้วรับผิดชอบ สามารถเอาตัวรอดได้ ข้อนี้แสดงให้เห็น เห็นว่าเป็นผู้รู้จักตน (อัตตัญญูตา) รู้จักบุคคล (บุคคลปโรปรัญญูตา) และรู้จักกาล ควรไม่ควร (กาลัญญูตา)</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	174	<p>เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีเรื่องศรี ฟังระตูสองราพาที่ ภูมิจึงตรัสตอบไป ซึ่งท่านมาวอนร้องขอโทษ เราจะถือโทษนั้นหาไม่ อันเชษฐาณัดดาซึ่งบรรลือ เพราะใจโอหังกำลังพาล ท่านจงรับศพทั้งสองนั้น พากันกลับไปยังถิ่นฐาน บูชาเพลิงปลงสังการ ให้พร้อมพวงศ่วงศวานในธานีฯ</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์ เนื้อความสะท้อนให้เห็นว่า การผู้เป็นใหญ่ หรือผู้นำต้องมี จิตใจที่ประกอบไปด้วย เมตตา กรุณา ความอ่อนโยน (มัททวะ) การไม่ถือโทษ โกรธผู้อื่น (อักโกธะ) การไม่เบียดเบียน และการพร้อมที่จะให้อภัยต่อผู้อื่น (อวิหิงสา) เป็นต้น</p>
8. ธรรมมา ธรรมะ สงคราม	189	<p>ธรรมเทวบุตร ผู้พิสุทธิโสภา สถิตอยู่ ณ กามา- พจรภพแผ่นดินสรวง ครองทิพยพิมาน บริวารอมรปวง ปองธรรมะบ่สว่าง ลุอำนาจอกุศล เมตตาคารุญรัก- ะพิทักษ์ภูวดล ปราณีนิกรชน คุจดังปีโยรส ฯลฯ ทรงเครื่องก็ล้วนขาว สวิภูณาสม สำแดงสุโรคม สุจริต ณ ไตรทวาร ฯลฯ</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์ เนื้อความชี้ให้เห็นว่าแม้จะเกิด เป็นเทพในสวรรค์แต่ก็ไม่ประมาท มัวเมายังทำความดีทางไตรทวาร ต่อไป เข้าหลักที่ว่า สว่างมา สว่างไป (โชติ โชติปรายโน) และ แสดงให้เห็นถึง ความเป็นผู้ทรงไว้ ซึ่งทศพิธราชธรรม อันเป็นหลัก ธรรมที่องค์พระมหากษัตริย์ทรง ยึดปฏิบัติให้เกิดความผาสุกแก่ พสกนิกรของพระองค์ อกุศลมูล มี 3 อย่าง คือ โลภะ โทสะ โมหะ ส่วน สุจริต 3 อย่าง คือ กายสุจริต วจีสุจริต</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
			และมโนสุจริต เป็นต้น
	194	<p>ดูก่อนนิกรชน อกุลชลบถกรรม ทั้งสิบประการจำ และละเว้นอย่าเห็นดี การฆ่าประคาศัตว์ ฤประโยชน์บ่พึงมี อันว่าดวงชีวิ ย่อมเป็นสิ่งที่ควรถนอม ถือเอาซึ่งทรัพย์สิน อันเจ้าของมิยินยอม เขานั้นเสียขายย่อม จิตตะซึ่งเป็นหนักหนา การล่วงประเวณี ณ บุตรีและภรรยา ของชายผู้อื่นลา- มกกิจบ่บังควร กล่าวปดและลดเลี้ยว พจนามิรู้สงวน ย่อมจะเป็นสิ่งชวน นรชังเป็นหันไป ส่อเสียดเพราะเกลียดชัง บ่มียังประโยชน์ใด เสื่อมยศและลดไม- ตริระหว่างคณาสลาย พุดหยาบกระทบคน ก็ต้องทนซึ่งหยาบคาย เกรงจากกับเขาร้าย ฤว่าเขาจะตอบดี พุดจาที่เพื่อเจ้า ว่าจะสาระบ่มี ทำคนให้เป็นที่ นรชนเขานินทา มุ่งใจและใฝ่ทรัพย์- ยะด้วยโลภะเจตนา ทำให้ผู้อื่นพา กันดำเนินมิรู้หาย อีกรความพยายาม มนะมุ่งจ่านรภัย ก่อเวรบ่รู้วาย ฤจะพ้นซึ่งเวรา เชื้อผิดและเห็นผิด ลิงะนิจจะเสื่อมพา เสรีหมองมิพองผา สุกะรินฤดีสบาย ละสิ่งอกุศล ลิกมลจะพึงหมาย เหมาะยังทั้งหญิงชาย สุจริต ณ ไตรทวาร จงมุ่งบำเพ็ญมา- ฤปีตุปฏิฐานการ</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์ สิ่งที่ควรงดเว้นหรือไม่ควร ประพฤติปฏิบัติ เพราะจะทำ ให้ชีวิตเสื่อม และโทษวิบัติ ก่อทุกข์แก่ผู้อื่น เรียกว่า อกุลกรรมบล มี 10 อย่าง ดังนี้</p> <p>กายกรรม ทำทางกาย 3 คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ปาณาติบาต ฆ่าสัตว์มี ชีวิตถึงตาย ทำลายชีพมนุษย์ 2. อทินนาทาน โจรกรรม น้อโกง สิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ อนุญาต 3. กามสุมิฉาจาร ล่วง ประเวณีทางกาม ผิดจารีต ประเพณีและกฎหมาย <p>วจีกรรม ทำทางวาจา 4 อย่าง</p> <ol style="list-style-type: none"> 4. มุสาวาท พุดเท็จ สับปลับ หรือ โกหกหลอกลวง 5. ปิสุณวาจา พุดส่อเสียด ยุแหย่ให้แตกสามัคคี 6. ผรุสวาจา พุดคำหยาบ ระคายหู หยาบโสน คำเปรย ถากถาง แดกคั่น กรรโชก

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	194	<p>บำรุงบิดามาร- ใครทำละนี้ไซ้ เนานานสราญสุข ยศใหญ่จักมาถึง เป็นนิจจะนิรัน-</p> <p>ครให้เสวยสุข ก็จะได้นิราศทุกข์ และจะได้กระไลสวรรค์ กิติพึงจะตามทัน ครย่อมจะहरมาฯ</p>	<p>7. สัมผัสปลापะ พุดเพื่อเจ้า พุดเหลวไหล ไร้สาระ ไม่เหมาะ แก่กาลและสถานที่ มโนกรรม ทำทางใจ 3 อย่าง 8. อภิชฌา โลกอยากได้ของ จิตหมายจะเอาสมบัติของคนอื่น มาครอง 9. พยาบาท ปองร้ายเขา ผูกใจ เจ็บแค้นต่อชีวิตและทรัพย์สิน ของผู้อื่น 10. มิจฉาทิฎฐิ เห็นผิดจาก คลองธรรม ชัดแย้งกฎธรรมดา มารดา แปลว่า ผู้ยังบุตรให้เกิด หรือ หญิงผู้ที่บุตรพึ่งนับถือ บิดา แปลว่า ผู้เลี้ยงบุตร หรือ ผู้ยัง บุตรให้เจริญ ดังนั้น มารดาบิดา จึงเป็นผู้มีพระคุณมากมายและได้ ชื่อว่าเป็นพระประจำตัวของลูก ซึ่งในตัวท่านมีพระอยู่หลายองค์ ด้วยกัน ดังนั้นลูกที่เลี้ยงดูหรือบำรุง มารดาบิดาให้ได้รับสุข ย่อม ประสบแต่ความสุขความเจริญ ด้วยลาภ ยศ สรรเสริญตลอดไป และพระพุทธและพระพุทธรองค์ ยังตรัสว่าการบำรุงบิดามารดานั้น</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
			เป็นมงคลอันสูงสุด
	197	ปางนั้นธรรมะ เทวบุตรผู้ใจพาล เนาในพิมานสถาน ฌ กามาพจรสวรรค์ ครองพวกบริวาร ล้วนแต่พาลประดุจกัน โทโสและโมหันธ์ บมฺพิงบำเพ็ญบุญ เห็นใครน้ำใจซื่อ สุจริตะการุญ เธอก็มักหันเหุน เพราะพิโรธและริษยา ฯลฯ	ด้านจริยศาสตร์ เนื้อความชี้ให้เห็นว่า แม้ผู้ใน ฐานะตระกูลสูงส่งก็มีใจจะใจสูง เสมอไป อุพญามารอยู่ในสวรรค์ ชั้นนิมมานรดี และธรรมดาของ ของคนพาลนั้น เมื่อเห็นผู้อื่นทำดี ประพฤติดีมีก็จะคิดริษยา เพราะ ธรรมดา ของคนพาลจะมีปกติ ประพฤติชั่ว เป็นคนที่ไม่รู้จักดี รู้จักชั่ว ไม่รู้จักทางเจริญทางเสื่อม แห่งชีวิต จึงไม่รู้จักทำดี และ ไม่รู้ จักบาปบุญคุณโทษ ในพระพุทธ ศาสนาได้กำหนดลักษณะของคน พาลไว้ว่า คนใดที่ชอบประพฤติกาย ทุจริต วาจทุจริต และมโนทุจริต คนดังกล่าวนี้ ถือเป็นคนพาลแท้ ไม่ควรคบไม่ควรเข้าใกล้
	208	แต่ว่าเดชะกุศลกรรม มาช่วยฝ่ายธรรม แลเห็นถนัดอัศจรรย์ อกรรมหน้ามีดโดยพลัน มีอานั่งมัน อยู่บนบัลลังก์รมณี พลัดตกหกเศียรทันที ถึงพื้นปัดพิ แลคืนก็สูบซ้ำลงฯ ธรรมะมีขันตีทรง กำลังจึงขง แย่งยุทธะชิตชัยชาญ	ด้านจริยศาสตร์ ผู้ที่ประพฤติแต่กรรมดีหรือสิ่ง ที่เป็นกุศล เมื่อถึงคราวดับขัน หรือ ตกทุกข์ได้ยาก ผลของกรรมดีนั้น จะคอยสนองให้พ้นฝ่าอุปสรรค พบแต่สิ่งที่ดี และมีแต่ความสุข ความเจริญ ดังคำที่ว่า ความดีเอา ชนะความชั่วได้ ความไม่โกรธ

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
		ลงมาจากกลางคักนาคันต์ ฟาดฟันประหาร อธรรมะผู้ปราชัย	เอาชนะความโกรธได้ การให้ เอาชนะความตระหนี่ได้ ส่วนทางแห่งกุศลกรรมหรือ ทางแห่งกรรมดี พระพุทธ ศาสนา เรียกว่า กุศลกรรมบถ มี 10 อย่าง คือ ทางกายกรรม 3 ทางวจีกรรม 4 ทางมโนกรรม 3
	211	ดูราประชาธรรมา ทานอาจเห็นคติ แห่งการสงครามนี้ อย่างระแวงและสงสัย ธรรมะและอธรรม- มะทั้งสองสิ่งนี้ไซ้ อันผลจะพึงให้ บมิมิเสมอกัน อธรรมย่อมนำสู่ นิรยาบายเป็นแม่นมั่น ธรรมะจะนำพลัน ให้ถึงสุคติ เสพอธรรมะส่งให้ ถึงเจริญทุกทิวา แม้เสพอธรรมพา ให้พินาศและฉิบหาย	ด้านจริยศาสตร์ พระพุทธานุศาสนาสอนว่าธรรม ย่อมชนะอธรรม และธรรมย่อม รักษาผู้ประพฤติธรรม ส่วนผู้ไม่ ประพฤติธรรมย่อมมีทุกดิ เป็น ที่ไป
9. สวรรค์ ชั้นกวี	227	สรวงสวรรค์ชั้นกวีจิวรัตน์ ผ่องประภัสร์พลอยหาพราวเวหา พริ้งไพเราะเสนาะกรณวันฉณา สมสมญาแห่งสวรรค์ชั้นกวี ฯ	ด้านจักรวาลวิทยาหรือ อภิปรัชญา พุทธศาสนิกชนมีความเชื่อ ว่า สวรรค์เป็นดินแดนที่สวยงาม มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นที่ ปรารถนาของทุกคน ซึ่งในพุทธ ศาสนาแบ่งสวรรค์ ออกเป็น 6 ชั้น คือ 1. ชั้นจาตุมหาราชิกา 2. ชั้นดาวดึงส์ 3. ชั้นยามา

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
			4. ชั้นดุสิต 5. ชั้นนิมมานรดี 6. ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี แต่ไม่มีสวรรค์ชั้นกวี สำหรับพวกกวีไว้โดยเฉพาะ
10. เมื่อหัวถึงหมอน	239	“หลานเอ๋ย ตาไม่มีอะไรจะให้ แต่ตาอยากให้หลานจำใส่ใจไว้ว่า ความสัจย์หนึ่ง ความกตัญญูรู้คุณท่านหนึ่ง กับความเมตตาหนึ่ง ให้หลานถือไว้ประจำใจแล้วไม่มีตกยาก”	ด้านจริยศาสตร์ มรดกอันประเสริฐไม่ใช่ทรัพย์สินเงินทอง แต่เป็นธรรมมรดกที่ตา มอบแก่หลาน ธรรมมรดกนั้นคือ ความสัจย์ ความกตัญญู และความเมตตา คุณธรรมเหล่านี้ทางพระพุทธถือว่าเป็นสิ่งที่ดี ที่ทุกคนควรจะมีประจำใจ เพราะจะทำให้ผู้นั้นมีแต่ความสุขความเจริญฝ่ายเดียว
	240	ทุกวันเราชำระร่างกายเพื่อจะล้างฝุ่นละอองและของโสโครก ถ้าน้ำการอาบน้ำ สักก็เย็น ตัวเราก็งมีกลิ่นอย่างท้อขะข้างถนนนั่นทีเดียว แต่ใจของเราเล่า ได้เคยฟอกมันหรือเปล่า ในลม อากาศ นอกจากฝุ่นละอองและเชื้อโรคอันมองไม่เห็น ยังมีอะไรอยู่อีกบ้าง อาสัจย์ อาธรรม ริษยา พยาบาท อุปกิเลสทั้งสิบหก จุลินทรีย์อันปราศจากตัว ร้ายแรงยิ่งกว่ากาฬโรค บนผิวโลกกำลังเต็มไปด้วยเชื้อสกปรกเหล่านี้ ปลิวแทรกขาน	ด้านจริยศาสตร์ พระพุทธศาสนาถือว่าจิตใจเป็นสิ่งสำคัญเพราะการกระทำทุกอย่างเริ่มต้นและสำเร็จที่ใจ แต่ทุกวันนี้เราชำระร่างกายเพื่อจะล้างฝุ่นละอองและสิ่งโสโครกได้ด้วยการอาบน้ำ ส่วนจิตใจนั้นเราไม่ค่อยได้ชำระล้างกัน จึงทำให้สังคมเดือดร้อนวุ่นวาย ทั้งนี้เพราะ อุปกิเลสหรือสิ่งชั่วร้าย ที่ทำใจให้เศร้าหมอง

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
		เข้าสู่จิตมนุษย์ เราชำระแต่กายไม่ชำระใจ ฉะนั้นบางคนจึงเป็นโรคทางใจจอมแง่มนุษย์ สังคมและโลกต้องสันตะเพื่อนเราร้อนอยู่ด้วยโรคอาชกรรม	ขุนมัว ทั้ง 16 ได้เข้าสู่สภิตอยู่ในจิตใจของเรา
	240	<p>จงแผ่เมตตาจิต นี่เป็นคำสอนของท่านผู้เฒ่า ภายหลังจากที่สำเร็จภารกิจประจำวันจะพบกับความเคียดแค้น ริษยา พยาบาทมาเท่าใดก็ตาม เมื่อหัวถึงหมอนจงระลึกถึงพุทธคุณและบริกรรมแผ่เมตตาจิต ถ้าต่างคนต่างแผ่ความเมตตา (เพียงแต่ตั้งใจเท่านั้นก็พอ) ให้ผิวโลกพำด้วยละอองแห่งเมตตาจิต โลกก็จะประสบสันติสุขโดยแท้จริง ในทางตรงข้าม ถ้าเราปล่อยกระแสแห่งความเคียดแค้น ความริษยาอาฆาตออกไปจากดวงจิต โลกก็จะระงมไปด้วยความเร่าร้อน ความเบียดเบียนกันก็ยิ่งแก่กล้าโรคจิตชนิดนี้เราไม่อาจป้องกันได้โดยทางอื่นนอกจากเมื่อหัวถึงหมอน พึงบริกรรมคำเจริญเมตตาพรหมวิหาร ดังนี้</p> <p>นโมพุทธัสส สพฺเพสฺสตฺตา อเวรฺว : เพื่อนร่วมโลกทั้งหลายจงเป็นสุขเถิด อย่ามีเวรแก่กัน</p> <p>สพฺเพสฺสตฺตา อหฺยุยาปชฺชฺมา : เพื่อนร่วมโลกทั้งหลายจงเป็นสุขเถิด อย่ามีเจ็บไข้ได้ยาก</p> <p>สพฺเพสฺสตฺตา อนิฺจฺมา : เพื่อนร่วมโลกทั้งหลายจงเป็นสุขเถิด อย่าได้มีทุกข์กายทุกข์ใจ</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์</p> <p>ทางพุทธศาสนาเชื่อในพลังจิต สามารถแผ่ไปกระทบจิตและกายของผู้อื่น ทำให้เขาสุขหรือทุกข์ได้</p> <p>ดังนั้นจึงสอนให้มีเมตตา กรุณาต่อมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงไม่ว่าสัตว์เล็ก สัตว์ใหญ่ คือ สอนให้คนเรามีความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น โดยการแผ่เมตตาจิต การแผ่เมตตาจิตให้แก่กันจึงเป็นสิ่งที่ควรทำ หรือควรประพฤติปฏิบัติเพราะมีประโยชน์และอนิสงสัมมาก ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลายภิกษุ ส้องเสพ เจริญ ทำในใจ ซึ่งเมตตาจิต แม้ชั่วเวลาสักว่าลัดนิ้วมือเดียว เราขอมกล่าวว่ เธอผู้นี้ อยู่อย่างไม่ว่างจาก ฉานเป็นผู้ทำตามคำสอนของ</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
		สพเทศดา สุชี อดุธานี ปรีหรนตุ : เพื่อนร่วมโลกทั้งหลาย จงมีความสุขกาย สบายใจ รักษาตนพินทุทุกข์ภัยทั่วกัน	ศาสนา เป็นผู้ปฏิบัติตามโอวาทเป็นต้น
	241	พระบรมศาสดาจารย์เจ้าทรงแสดงอานิสงส์ไว้ว่า คาถาบทนี้ประกอบด้วยองค์คุณ 11 ประการ คือ หลับเป็นสุข ตื่นเป็นสุข ฟันเห็นแต่สิ่งมงคลเป็นที่รักของมนุษย์ เป็นที่รักของอมมนุษย์ เทวดาย่อมคุ้มครอง ปลอดจากไฟพิษและคมศาสตรา จิตมีสมาธิ สิวหน้าผ่องใส มีสติทุกเมื่อ เมื่อตายแล้วก็ไปเกิดในสวรรค์	ด้านอภิปรัชญา ทางพุทธเชื่อว่า ในเอกภพนี้ นอกจากจะมีมนุษย์แล้ว ยังมีสัตว์อื่น ๆ อยู่อีกมาก และอาจมีปฏิสัมพันธ์กับมนุษย์ได้
	241	นอน เป็นธรรมชาติของสัตว์โลกทั้งหลาย การนอนนั้นคือการหลับ จิตใจไม่มีสัญญาไม่เห็น ไม่ได้ยินอะไร เปรียบเหมือนความตายชั่วคราว เมื่อคิดๆ ไป การนอนนี้ก็เป็นปริศนาธรรมประการหนึ่ง คล้ายๆ จะเตือนว่า สัตว์โลกทั้งหลาย อย่าได้ลืมความตาย ใครจะมีศอำนาจทรัพย์ศฤงคารปานไหน เมื่อหลับแล้วก็เหมือนกันหมด	ด้านญาณวิทยา สัญญา คือ ความกำหนดได้ หมายถึง, ความหมายรู้อารมณ์, ความจำได้หมายรู้ แบ่งเป็น 6 คือ 1. รูปสัญญา รู้รูป 2. สัททสัญญา รู้เสียง 3. กันธสัญญา รู้กลิ่น 4. รสสัญญา รู้รส 5. โผฏฐัพพสัญญา รู้สัมผัส 6. รัมมสัญญา รู้อารมณ์ทางใจ สัตว์ทั้งหลายเมื่อยังมีชีวิตอยู่ก็จะมีความรู้ หรือสัญญาในระดับนี้ที่อยู่ ความรู้ระดับสัญญาเป็นความรู้

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อหา	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
			<p>ชั้นที่ 2 ในความรู้ 6 ชั้น ของพระ พุทธศาสนา</p> <p>ด้านจริยศาสตร์</p> <p>ให้หมั่นพิจารณาความตายหรือ มรณานุสติ จะได้ไม่มัวเมาในชีวิต ในทรัพย์สินสมบัติ ในลาภยศ สรรเสริญสุข.</p>

พุทธปรัชญาที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทย ท 508 ท 508 วรรณสารวิทัศน์ เล่ม 3 - เล่ม 4
ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 5

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
1.พระบรม ราชาบาท พระบาท สมเด็จพระ เจ้าอยู่หัว รัชกาล ปัจจุบัน	130	<p>ขอแสดงความยินดีกับผู้ที่ได้รับ รางวัลเรียนดี การได้รับรางวัลแสดง ถึงความตั้งใจและความอดสาหัส พยายามที่จะเล่าเรียนและหาความรู้ ใส่ตัว การหาความรู้ใส่ตัวนั้นเป็นสิ่ง ที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับทุกคน เพราะ ว่าต่อไปในชีวิตถ้าขาดความรู้ความ สามารถ จะไม่อาจเลี้ยงตัวให้รอดได้ จึงขอให้นักเรียนเพียรพยายามศึกษา เล่าเรียนให้เต็มที่ตามที่ได้ปฏิญาณไว้ แม้จะมีได้เป็นผู้ที่ได้รับรางวัลในวันนี้ ก็ต้องมีความพยายาม เพราะว่าวัน หนึ่งข้างหน้าก็จะได้รับรางวัล รางวัลนั้น ไม่ใช่รางวัลที่ได้แจกให้ที่นี่ แต่เป็น รางวัลอีกอย่างหนึ่งที่ทุกคนจะได้รับ แน่นอน คือ ความสำเร็จในชีวิต ความสุขสบาย และความเจริญก้าวหน้า ในอนาคต วิธีที่จะหาความรู้เพื่อ รางวัลอันนั้นสำคัญที่สุด จะต้องทำใจ ให้แน่วแน่ เข้มแข็ง พร้อมด้วย ความหมั่นขยันที่จะเรียน จะต้องทำใจให้</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์ เนื้อความมุ่งสอนให้ นักเรียน นักศึกษา ผู้หวังความสำเร็จใน ชีวิต ให้ตั้งอยู่ในธรรม ที่เรียก ว่าอิทธิบาท 4 ซึ่งมีความขยัน หมั่นเพียรเป็นต้นแล้ว จะต้อง ปฏิบัติตามหน้าที่ของศิษย์ ที่ กำหนดไว้ด้วยสถาน 5 มีความ เคารพเชื่อฟังครู เป็นต้น นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นว่า รางวัลที่เป็นวัตถุ เป็นรางวัลภายนอก ไม่สำคัญ อาจจะได้หรือไม่ ได้ แต่รางวัลใหญ่ที่สำคัญยิ่งคือ ความสำเร็จในชีวิต</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
		<p>พร้อมที่จะรับความรู้ ที่จะเชื่อฟัง เคารพครู เพราะว่าถ้าเราเชื่อฟัง เคารพครู ครูจะสามารถให้ความรู้ ได้มากที่สุด และนักเรียนก็จะเรียน สำเร็จ ได้อย่างดีที่สุุดด้วย</p>	
	130	<p>ในส่วนครุนั้น ก็มีหน้าที่ที่จะให้ ความรู้แก่เด็กเพื่ออนาคตของส่วน รวม จึงจะต้องให้ความรู้แก่เด็ก ๆ ด้วยความเมตตา ด้วยความหวังดี คือ เมตตาต่อผู้ที่เข้ามามอบตัวเป็น ลูกศิษย์และหวังดีต่อส่วนรวม ซึ่ง เป็นที่พึงที่อาศัยของตนเอง ขอให้ ทราบว่า ถ้าส่วนรวมประกอบด้วย บุคคลที่มีความรู้ดี มีความสามารถ ในการปฏิบัติ ส่วนรวมก็จะเจริญ มั่นคง ถ้าส่วนรวมหรือคนหมู่มาก ไม่มีความรู้ ไม่มีความสามารถ บ้านเมืองก็จะเสื่อมทรามลงและไป ไม่รอดในที่สุด</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์</p> <p>ครูอาจารย์ นอกจากจะตั้งอยู่ใน พรหมวิหารธรรมทั้ง 4 มี ความ เมตตา กรุณาเป็นต้น แล้ว จะต้อง ปฏิบัติตามหน้าที่ ที่กำหนดไว้ในคำ สอนเรื่องทศ 6 ดังนี้ คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.ฝึกฝนแนะนำให้เป็นคนดี 2.สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง 3.สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง 4.ยกย่องให้ปรากฏในหมู่คณะ 5.สร้างเครื่องคุ้มภัยในสารทศ คือ สอนฝึกให้รู้จักเลี้ยงตัวเป็นต้น <p>นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นว่าความรู้ คือ ปัจจัยที่ทำให้บุคคลและสังคมเจริญ</p>
	131	<p>การบริจาคให้แก่ผู้ที่เคราะห์ร้าย นั้นเป็นสิ่งที่เรียกว่าทำบุญ และ การทำบุญนั้นเพื่ออะไร คือ ทำบุญ เพื่อให้จิตใจเราสบาย นอกจากนี้ จะเป็นทางที่จะได้บุญ ได้บุญนั้น คือได้ความสบายความสุข ความ</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์</p> <p>การบริจาค คือ การสละ หรือ การให้ เป็นการทำบุญอย่างหนึ่งใน วิธีการทำบุญ 10 อย่างของพระพุทธ ศาสนา ซึ่งมีดังนี้ คือ</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	131	<p>สุขเรามีอยู่แล้วตั้งแต่ตอนแรก ที่บริจาคนั้น เพราะรู้สึกสบายใจ ที่ได้บุญต่อไปก็คือ ถ้าหากว่าเราตกทุกข์ได้ยากเมื่อใดก็มีคนเห็นใจ จะมีคนมาช่วยเหลือเราได้แน่นอนในอนาคต ฉะนั้นการทำบุญย่อมจะได้ผลมาในวันหนึ่งแน่นอนและการทำบุญแบบนี้ เป็นเจตนา ของมุนิธีราชประชา นุเคราะห์ ซึ่งจะทำให้ความคิดนี้แพร่ ออกไปสู่คนทั่วทั้งประเทศ คือคนไหนที่พอมีฐานะที่จะมีความสุขพอสมควร ก็คิดถึงคนที่เคราะห์ร้าย ช่วยกันส่งเสริมซึ่งกันและกัน</p>	<p>1.ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ 2.ศีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษา ภายวาจาให้เรียบร้อย 3.ภวานามัย บุญสำเร็จด้วยการ อบรมจิตใจให้สงบและให้เกิดปัญญา 4.อปจายนมัย บุญสำเร็จด้วยความ ประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ 5.เวชยาวัจจมัย บุญสำเร็จด้วยการ ขวนขวายในกิจการชอบธรรม เป็นต้น</p> <p>ผู้ที่ทำบุญอย่างใดอย่างหนึ่งย่อมได้ ความสุข ความสบายใจเป็นเบื้องต้น ต่อไปก็จะมีผู้ช่วยเหลือเมื่อตกยาก</p>
	132	<p>ในการนี้ ก็จะขอมอบเงินทุน สำหรับศูนย์ที่จะเป็นทุนเพื่อกิจการที่ ได้ทำมา เช่น การดูแลสอดส่องความ เรียบร้อยของหมู่ชนของนักเรียนทั้ง ในกรุงเทพฯ ทั้งในต่างจังหวัด ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง เพราะว่าทำให้ กระชับความสัมพันธ์ไมตรี และทำให้ มีความสามัคคีเกิดขึ้น ซึ่งสามัคคีนี้ก็ ขอย้ำว่าเป็นสิ่งที่สำคัญเป็นพลังสำคัญ สำหรับให้บ้านเมืองอยู่ ก็จะขอมอบ เงินส่วนนี้เพื่อกิจการ เพื่อที่จะให้ทุก คนมีทางที่จะปฏิบัติหน้าที่ ที่ได้ตั้ง เอาไว้แก่ตน</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์</p> <p>การบริจาทานหรือการให้ใน พระพุทธศาสนา แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ อามิสทานและธรรม ทาน</p> <p>อามิสทาน หรือ การบริจาคสละ วัตถุ สิ่งของต่างๆ ให้แก่ผู้อื่น มี ลักษณะอยู่ 3 อย่าง คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.ให้โดยหวังจะอนุเคราะห์ ด้วย เมตตากรุณา 2.ให้โดยหวังเพื่อเป็นการสมัคร สมานสามัคคี และเป็นการ สงเคราะห์กัน

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	133		3.ให้โดยปรารถนาจะบูชาใน ท่านผู้มีคุณ เช่น บิดา มารดา ครู อาจารย์ เป็นต้น
2. โคลง สุภาษิต โสฬส ไตร ยางค์	139	<p>สามสิ่งควรรัก ความกล้า ความสุภาพ ความรักใคร่ ควรกล้ากล้ากล่าวถ้อย ทั้งหทัย แท้แยะ สุภาพพจนภายใน จิตพร้อม ความรักประจักษ์ใจ จริงแน่ นอนถา สามสิ่งควรรักน้อม จิตให้สนิทจริง</p> <p>สามสิ่งควรชม อำนาจปัญญา เกียรติยศ มีมารยาดี ปัญญาสติกล้า เลิศญาณ อำนาจศักดิ์สูงการ มั่งขั่ง มารยาทเรียบเสียมสาร เสี่ยมเงื่อน งามนอ สามสิ่งควรจักตั้ง แต่ช่องสรรเสริญ</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์ เนื้อความของโคลงสุภาษิต โสฬสไตรยางค์เป็นการอธิบาย สุภาษิต ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับข้อ ควรประพฤติปฏิบัติ และข้อควร ละเว้น</p> <p>สำหรับข้อควรประพฤติปฏิบัติ ทางพุทธศาสนา เรียกว่า กุศล ธรรม ซึ่งในโคลงสุภาษิตโสฬส ไตรยางค์ ได้กล่าวไว้หลายบท เช่น ในโคลงบทที่ 1 และ 2 ดังนี้</p> <p>โคลงบทที่ 1 สามสิ่งควรรัก คือ ความกล้ากล่าวความจริง ความสุภาพในจิต และความรัก ใคร่ ทั้งสามสิ่งนี้ทางพุทธศาสนา ถือว่าเป็นคำสอนที่สำคัญ ซึ่ง ปรากฏดังนี้คือ</p> <p>ความกล้ากล่าวคำจริง ทาง พุทธศาสนา เรียกว่า สัจจะ ซึ่ง คำสอนเรื่องสัจจะ มี ปรากฏดังนี้ คือ ปรากฏข้อ 1 ในขรรยาวาส ธรรม 4</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
			<p>ข้อ 2 ในอริยฐานธรรม 4 ข้อ 4 ในเบญจธรรม และข้อ 7 ในบารมี 10 เป็นต้น</p> <p> ความสุภาพในจิต ทางพุทธศาสนา เรียกว่า มัทวะ ปรากฏข้อ 5 ในทศพิธราชธรรม</p> <p> ความรักใคร่ ทางพุทธศาสนา เรียกว่า เมตตา ปรากฏข้อ 1 ในพรหมวิหาร 4 และข้อ 9 ในบารมี 10 เป็นต้น</p> <p> โคลงบทที่ 2 สามสิ่งควรรวม คือ ปัญญา เกียรติยศ มารยาทดี ทั้งสามสิ่งนี้ถือว่าเป็นคำสอนทางพุทธศาสนา และได้กล่าวไว้ดังนี้</p> <p> ปัญญา ความรอบรู้, ความรู้ทั่ว ปรินหาหยั่งรู้เหตุผล, ความรู้เข้าใจชัดเจน ปรากฏดังนี้ ข้อ 3 ในไตรสิกขา ข้อ 1 ในอริยฐานธรรม 4 ข้อ 5 ในพละ 5 ข้อ 5 ในเวสาร์ชกรณธรรม 5 ข้อ 5 ในอริยวัฑฒิ 5 และข้อ 7 ในอริยทรัพย์ 7 เป็นต้น</p> <p> เกียรติยศ เป็นข้อหนึ่งในเรื่องยศ 3 คือ อีสริยยศ เกียรติยศ และปริวารยศ ยศทั้ง 3 นี้ เป็นสิ่งที่บุรุษนโดยทั่วไปต้องการ แต่การจะได้ยศเหล่านี้มา ทางพุทธศาสนา เห็นว่าผู้ที่จะได้ยศทั้ง 3</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
			<p>ต้องประกอบด้วยคุณธรรม 7 ประการ คือ 1. ความขยันหมั่นเพียร 2. มีสติ 3. มีการทำงานสะอาด 4. ใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำ 5. สำรวมแล้ว 6. เป็นอยู่โดยธรรม 7. ไม่ประมาท ดังพุทธสุภาษิตที่ว่า “ อฏฺฐานวโต สติมโต สุกิจกมฺมสฺส นิสมฺมการิโน สญฺญตสฺส จ ฃมฺมชีวิโน อปฺปมตฺตสฺส ยโสภิวฑฺฒติ. ยศฺยอํมเจริญฺญแกํผู้หมั่น มีสติ มีการทำงานสะอาด ใคร่ครวญแล้วแล้วจึงทำ สำรวมแล้ว เป็นอยู่โดยธรรม และไม่ประมาทเป็นต้น</p> <p>มารยาทดี เป็นเรื่องเกี่ยวกับ ศิลปอาจารย์ และอภิธรรมาจารย์ ซึ่งเรื่องเหล่านี้ทางพุทธศาสนา ถือเป็นเรื่องสำคัญที่จะช่วยควบคุมความประพฤติทั้งทางกาย และวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม ซึ่งจะส่งผลให้สังคมโดยรวมเกิดความสงบสุข และเป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นต้น</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	140	<p>สามสิ่งควรเกลียด</p> <p>ความดุร้าย ความหยิ่งกำเริบ ออกตัญญู</p> <p>ใจบาปจิตหยาบร้าย ทารุณ</p> <p>กำเริบเอิบเกินสกุล หยิ่งก้อ</p> <p>อีกหนึ่งหอนรู้คุณ ไครปลุก ฟังแสร</p> <p>สามสิ่งควรเกลียดท้อ จิตเพื่ออย่าสมาน</p> <p>สามสิ่งควรรังเกียจคติเตียน</p> <p>ชั่วเลวทราม มารยา ฤษยา</p> <p>ใจชั่วชาติต่ำช้า ทรชน</p> <p>ทุจริตมารยาปน ปกไว้</p> <p>หึงส์จิตคิดเกลียดคน ดีกว่า ตัวแสร</p> <p>สามส่วนควรเกลียดใกล้ เกลียดช่องสมาคม</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์</p> <p>ข้อควรละเว้น หรือข้อที่ไม่ควรประพฤติปฏิบัติ เพราะเป็นกรรมที่ทำให้เป็นคนไม่ดี ทางพุทธศาสนา เรียกว่า อกุศลธรรม ซึ่งในโคลงสุภาษิตโสฬสไตรยางค์ ได้กล่าวไว้หลายบท เช่น โคลงบทที่ 3 และ 4 ซึ่งได้แก่ สามสิ่งควรเกลียดและสามสิ่งควรรังเกียจคติเตียน และทางพุทธศาสนาก็ถือว่าเป็นสิ่งควรเกลียดและติเตียน ไม่ควรประพฤติปฏิบัติ ดังปรากฏในคำสอนเรื่องมละ คือ มลทิน 9 อย่าง และ อุปกิเลส 16 อย่าง เช่น</p> <ul style="list-style-type: none"> - ความดุร้าย หรือ โทสะ - ความหยิ่งกำเริบ หรือ มานะ - ออกตัญญู คือ การไม่รู้คุณผู้อื่น หรือมักคะ การปฏิเสธบุญคุณท่าน - ชั่วเลวทราม หรือ บาป - มารยา หรือมายา คือความเจ้าเล่ห์ - ฤษยา หรืออิจฉา คือ เห็นเขาได้ดีทนอยู่ไม่ได้ เป็นต้น

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
3. ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง	153	<p>(10) ชื่อ พระรามคำแหง พ่อ กู พุง ช้าง ขุนสามชนเม-</p> <p>(11) อ ชั่ว พ่อ กู กู บำเรอ แก่ พ่อ กู กู บำเรอ แก่ แม่ กู กู ได้ ตัว</p> <p>(12) เนื้อ ตัว ปลา กู เอา มา แก่ พ่อ กู กู ได้ หมาก ส้ม หมาก หวา-</p> <p>(13) น อัน ไค กิน อร่อย กิน ดี กูเอา มา แก่ พ่อ กู กู ไป ตี-</p> <p>(14) หน้ง วัง ช้าง ได้ กู เอา มาแก่ พ่อ กู กู ไป ท บ้าน ท เม-</p> <p>(15) อง ได้ ช้าง ได้ งวง ได้ ปั่ว ได้ นาง ได้ เงื่อน ได้ ทอง กู เอา</p> <p>(16) มา เวณ แก่ พ่อ กู พ่อ กู ตาย ยัง พี่ กู กู พร่า บำเรอ แก่ พี่</p> <p>(17) กู ตั้ง บำเรอ แก่ พ่อ กู พี่ กูตาย จึง ได้ เมืองแก่ กู ทั้ง</p> <p>(18) (ก)ลม</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์</p> <p>เนื้อหาชี้ให้เห็นถึงความกตัญญูทศเวทีของพ่อขุนรามคำแหง ที่มีต่อ พ่อ แม่ และพี่</p> <p>ความกตัญญูทศเวที ทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นเครื่องหมายของคนดี</p> <p>โดยเฉพาะความกตัญญูต่อพ่อแม่ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก และได้วางหลักประพฤติปฏิบัติของลูกต่อ พ่อ แม่ อันเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูทศเวที ไว้ในคำสอนเรื่องทศ 6 ซึ่งมีด้วยกัน 5 สถาน มีการเลี้ยงดูบำรุงท่านเป็นต้น</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
4. มหา เวสสันดร ชาดก กัณฑ์ กุมาร	162	<p>อสุสมโ อันว่าพระอาศรมบรมนิเวศน์ วงกตเป็นที่เจริญพรตพรหมวิหาร แสนสนุก รัมณียรโราณทิพพาอาสน์ ดั่งชะลอ บันทุกัมพลิตลาดาเลศแล้วมาลอยลง ลึกษัตริย์เสด็จดำรงสำรวมกิจ ทรงเพศผนวช เป็นนักสิทธิ์สืบโบราณ โดยอุปนิสัยสมภาร หน่อพุทธางกูรทำวเธอกีสู่เสียดละ ซึ่ง มโหศุรย์ศวรรยงค์ ออกมาก่อสร้างซึ่งพระ สมเด็จพระบารมี นำพระทัยทำวเธอโปร่งเปรม ปริดีปราโมทย์ ฯลฯ</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์ เนื้อความชี้ให้เห็นว่า คน ควรอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ และพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ ส่วนหลักธรรมที่กล่าวถึง คือ พรหมวิหารธรรม ซึ่งถือ ว่าเป็นธรรมเครื่องอยู่อย่าง ประเสริฐ หรือธรรมประจำใจ อันประเสริฐ 4 ประการ มี เมตตา กรุณา เป็นต้น นอกจากนี้ยังกล่าวถึง สมเด็จพระบารมี ซึ่งหมายเอา บารมี 30 ประการ อันได้ แก่ บารมี 10 อุปบารมี 10 และปรมัตถบารมี 10 ซึ่ง พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ก่อน ที่จะตรัสรู้ได้ ย่อมต้องบำเพ็ญ บารมี คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะขันติ สัจจะ อธิษฐานะ เมตตา และ อุเบกขา ให้เต็มเปี่ยมหรือ บริบูรณ์ก่อน</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	165	<p>พออรัม โอภาสรุ่งเรืองจำรัสฟ้าสูงสุกมา ออกหากินบินเกริ่นก้องร้องอยู่แจ้วๆ พระนางก็ประโลมปลุกพระลูกแก้วทั้งสองราชาวเรศว่าเจ้าผู้ดวงนัยนเนตรทั้งคู่ของแม่นี้หน้า คั้นบรรทมเกิดอย่างอนสายพระพักตร์จะหมองศรี เธอจึงอุ้มแก้วกัณหาพ่อชาติขึ้นสู่ตัก วิกเอาวารีมาโสรจสรง ลำอางองค์เอี่ยม ละออง ทรงชลอมขมื่นทองประเทืองผิวให้ ผ่องผัด มุ่นพระเกศจุไรรัศมียสุมาลี มาสอดแฉมพระเกศตามประสาหยาก น้ำพระชลนัยน์เธอไหลลงพราวๆ แล้วปากก็พรั้มเล่าว่าโอ พระทูลเกล้าของแม่เอ๋ยเมื่อคตินี้พระชนนี นิमितคิดประหลาด ไปทูลถามพระบิดุราขท้าวเธอตรัสประกายว่ามีเป็นไรมีเป็นไร แต่พระชนนีนี้ ยังไม่ไว้พระทัยเลขนะชาติ พ่ออยู่หลังระวังน้องให้จงดี พ่ออย่าตีกันฟังแม่ว่าแม่กัณหาเอ๋ย แม่อ่าหลงละเลิงเลยเล่นไปนัคนะแม่ แม่จงเสงี่ยม อย่าตะลึงตะเลียมชะล่าไปให้ไกลที พ่อชาติเล่าก็อย่าเล่นเล่อละพระน้องให้เล่นเล่นแต่ลำพัง จงฟังคำแม่พรั้มสอนพรั้มสั่งทุกสิ่งอัน เธอก็รับมิ่งรับขวัญพระลูกรักทั้งสองรา ว่ามาหรรมาพ้อมาแม่มา มาแม่จะพาเข้าไปเฝ้าฝากเสียขังแล้ว ตรัสพลางทางอุ้มแก้วกัณหา พระกรเบื่องขวางพ่อชาติ มาสู่สำนักพระราชสามีแล้วก็ทูลฝาก ฯลฯ</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์</p> <p>หน้าที่ของมารดา และภรรยา ในเนื้อความนี้สะท้อนให้เห็นว่า พระนางมัทรี ได้ทำหน้าที่ของมารดา และภรรยา เป็นอย่างดี เช่น การเลี้ยงดูอบรมบุตรธิดา เป็นต้น นอกจากนี้ชี้ให้เห็นถึงหลักประพฤติปฏิบัติของมารดา และภรรยาแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องความฝัน ซึ่งความฝันบ้างที่ก็เป็น การบอกเหตุการณ์ล่วงหน้าได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งฝันประเภทบุพนิมิตและเทพสังหรณ์</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
		<p>นางก็ยาดราเข้าสู่ประหง เพื่อจะแสวงหา ผลผลไม้ที่ในดง มาปฏิบัติกษัตริย์ทั้งสาม พระองค์นั้นแล</p>	
	166	<p>ส่วนพระโพธิสัตว์ทอดพระเนตรเห็นรัชก็ ชื่นชม เชื้อเชิญภริมาเรียกพราหมณ์ด้วยความ ปรีดาว่า เอหิติ วุตตพุโพ พราหมณ์เอ๋ย เชิญ ท่านผู้เป็นมทามงคณมิตร อันจะนำเราไปยัง ทิศพระนิพพาน เชิญเถิดพฤตมาจารย์ มาช่วย เรายกปิยบุตรทานบารมี</p> <p>ดาต พ่อเอ๋ย พ่อชาติศรีสุริยะรู้พระทัยของ พระบิดา เจ้าจึงยื่นขันตรงหน้าโนน พราหมณ์ หรือไร ไปราณ วิย เหมือนเมื่อเราอยู่ในพระ พารา หมู่วนิพกทั่วทิศมารับพระราชทานอยู่ นองเนื่อง ตั้งแต่จากเมืองมาอยู่ไพร่เชิญใจไว้ ทรัพย์สินแสนทวี มาพบขุมนิธิที่ธรรมชาติ ก็มี ใจประสาทรรรษา เหมือนหนึ่งนำพระทัยของ บิดาในครั้งนี่ ฝ่ายพระชาติแม่กัณหา ปัจจุคุณควา ถวายบังคมลาออกไปก่อนต้อนรับ พราหมณ์ ครั้นถึงจึงได้ถามตามประสาเด็ก แต่โดยดี ว่าลุงซีเจ้าขาคุมตาเข้ามาแต่ทางไกล ลุงได้ไม่ทำสิ่งใดหนัก ส่งมาเถิดหลานรักจะ ช่วยรับไป เฒ่าจัญไรสันดานหยาบ เห็นสอง ครุณภาพเข้าวันนั้น เฒ่าสำคัญมั่นหมายว่า กุมารหญิงชายนี้แน่แล้วสิทว่า ที่จะเป็นพ่อชาติ แม่กัณหา ทั้งถ้อยคำวาจาจลลเหลือเจ้าเล่าห์ ถ้า แม่นขอได้สมคะเนจะใช้ต่างทาส จะจลล</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์</p> <p>หน้าที่ของเจ้าของสถานที่ ที่พึงปฏิบัติต่ออาคันตุกะ คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ให้การต้อนรับ 2. แสดงความนับถือ <p>อาคันตุกะ</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. ทำปฏิสันถารโดยธรรม เช่นเข้าไปรับใช้ในเรื่องต่างๆ 4. ถ้าอาคันตุกะมาเพื่อพัก ต้องเอื้อเฟื้อ ปัดกวาดและจัด สถานที่ให้เรียบร้อย <p>ด้านจริยศาสตร์</p> <p>ข้อปฏิบัติของอาคันตุกะ ต่อเจ้าของสถานที่ มีดังนี้ คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ทำความเคารพ เช่น เข้า ไปกราบไหว้ 2. แสดงความเกรงใจเจ้าของ ถิ่น 3. แสดงอาการสุภาพ 4. แสดงอาการสนิทสนมกับ เจ้าของสถานที่ 5. ถ้าจะพักอยู่ด้วยควร ประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	166	<p>เลโกโกงเอาดู จำจะขู่เสียให้ราบปราบเสียแต่เดิมที อย่าให้ออชาติเหล่าเหล่าลามเลียมเข้ามา อจฺจรี ปหริตฺวา เฒ่าก็คิดนิ้วมือดั่งทะถับทะถับร้องส่ำทับด้วยวาจาว่า อเปหิ ฮ้ำเฮี้ยเด็กน้อยถอยขยายเสียร้ายจะเดินทาง อย่าเข้ามา ขวางจ้งหะทำไว้เว้ เหม่! ออนี้หนักหนา ซี้ตาไม่กะพริบเลย ว่าแล้วลิยังเจยคือถือนุญเหวี่ยงเข้าด้วยไม้เท้าเจ้าประคุณให้วิ่ง่วนไปเถิด กระจม้ง เทว กุมารา ส่วนพระทองร้อยซ่งทั้งคู่ พิศดูเห็นบุรุษโทษสับแปดประการ เกิดในสันดานเฒ่าบัดสี พ่อชาติก็นิ่งไว้ในพระทัย ส่วนเฒ่าจัญไรตะแกได้ช่อง ตะแกก็เหยาะย่องยอบกายหมายมิมุขหมอบมือประนม ถวายบังคมพระเวสสันดรเอื้อนโอบฐ์ถวาย พระพรศรัทธาผล</p> <p>เมื่อชุกชกรชี่เข้าไปถึงแล้ว เฒ่าใจเกล้า กระทบระพุดิปราศรัย เป็นลับโมทนียนัย กลาธรรมสวัสดิ์ พระบรมโพธิสัตว์ก็เปรมปรีดี ปราศรัยตอบ โดยระบอบประเพณี เชิญรชี่ฉันผลไม้อันโอชา เฒ่าชราได้โอกาสด้วยตะแกฉลาดในเชิงภิกขาจาร เมื่อจะทูลขอสองครุณราชกุมาร เฒ่าก็พูดหวานล้อมด้วยคำยอ ชักเอาแม่น้ำทั้งห้าเข้ามาล่อ อุปมาถวายเสียก่อน แล้วจ้งหวานย่อนขอต่อเมื่อภายหลัง ฯลฯ</p>	<p>นิยมของเจ้าของสถานที่</p> <p>ด้านจริยศาสตร์</p> <p>ลักษณะของคนพาลกำหนดรู้ได้โดยการสังเกตดูการกระทำ ด้วยการประพฤติปฏิบัติ คือ คนพาล มักจะประพฤติชั่วทางกาย (กายทุจริต) ทางวาจา (วจีทุจริต) ทางใจ (มโนทุจริต) นอกจากนี้ยังสามารถดูได้จาก ลักษณะคนพาล 4 ประการ ที่นักปราชญ์กล่าวไว้</p> <p>คือ 1.แนะนำไปในทางที่ผิด 2.ประกอบแต่สิ่งที่ผิด 3.ผู้อื่นพูดดีก็โกรธ 4.ไม่ยอมรับรู้ระเบียบวินัย</p> <p>เป็นต้น</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	169	<p>อันยากมาจนถึงแล้วไม่เลือกหน้า ตามแต่จะ ปรารถนาทุกขเวทธาน กาญจนอลงกตรถรัตน อัสวสรรพสารพัคพิพิธโกไคยจนกระทั่งถึงภายใน ปัญจมหาวริจาค อันเป็นยอดคยาอีกทานไม่ ท้อถอย ด้วยพระองค์หมายมั่นพระสร้อย สรรเพชญญาณ ฯ</p> <p>โส โพธิสตุโต ปางนั้นสมเด็จพระบรมนรา พิสุทธิพุทธชากรุง ได้ฟังพราหมณ์อธิบายทูลขอ สองกุมารมีน้ำพระทัยขึ้นบานเอิบอาบด้วยกุศล ลากอันเลิศฟ้า อุปมาเหมือนบุรุษอันยากไร้มีผู้ นำทรัพย์มานับให้พันตำลึงถึงมือแล้วเมื่อใด น้ำ พระทัยท้าวเธอก็ปราโมทย์เหมือนฉะนั้น เมื่อ จะยังเขวงกตให้บันลือลั่นกัมปนาท ท้าวเธोज ตรีสประภาษาว่า พราหมณ์เอ๋ย ท่านมาออก ปากขอสองกุมารพระลูกรักเราตั้งดวงตาเราก็จะ ตัดหวังเสนาหาให้แก่พราหมณ์เฒ่า แต่ที่ว่าเราขอ ทูลาเลื่อนสักกราตรี พอให้ทันพระมัทรีเธอกลับ มา ต่อพรุ้งนี้จึงไปเกิด หรือไรนะ พฤฒาจารย์ พราหมณ์จึงทูลตอบสารคดี ว่าพระพุทธรเจ้าข้า พระองค์จะให้อยู่ท่าพระมัทรีชื่อนี้จวนจะกราบ ลา อิติโย มนุติ ขึ้นชื่อว่ามารยาหญิงนี้แสน แสบดีแต่ว่าจะคิดแคบเสียดายของเคยครอบ ครอบภริมย์ริน คอยแต่ว่าจะรวมริบยากที่จะยก หยิบเอาออก</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์</p> <p>หน้าที่ของสามเณรที่พึงปฏิบัติ ต่อภรรยา คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยาของตน 2. ไม่แสดงกิริยาอาการดูหมิ่น 3. ไม่ประพฤตินอกใจภรรยา 4. มอบความเป็นใหญ่ในบ้านเรือนให้ 5. ให้เครื่องประดับเครื่องแต่งตัวตามสมควรแก่ฐานะ

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	170	<p>ขึ้นเป็นยอดทานชื่อว่าสามานย์มัจฉริยะ เกิดกันก้นกุศล หมั่นแสวงจะได้ดีแต่ละคนนี้ทั้งยาก สทฺธราช ทานํ ททโค พระองค์จึงตรัสเรียกพระลูกแก้วมาพระราชทาน กระหม่อมฉันจะพาไปในวันนี้อย่าให้ทันพระมัทรีเชอกลับมา พราหมณ์เอ๋ย อันพระมัทรีนั้นจะเหมือนอย่างท่านว่าหามิได้ท่านไม่พอใจอยู่ท่าแล้วก็ทำเนา จงหาสองกุมารเจ้าเข้าสู่สำนักพระอัยกา ให้ท้าวเธอทราบว่าเป็นพระนัดดา ดวงสว่างเข้าไปสู่พระราชธานี ท้าวเธอก็จะได้พระราชทานเงินทองของดีๆ หลากเหลือหลาย ทั้งวัวควายช้างม้าขี่ ใช้สอยศฤงคารเครื่องบริโภค ตะแคงจะมี โขครวยจุยเสียอีกนะธชี่ พราหมณ์ก็ทูลตอบคดีในทันใด ว่าไม่ได้ไม่ได้พระพุทธเจ้าข้า ซึ่งโขครวยนั้นก็จะดีถ้าจួយว่าเสียทีลิมิเป็นการ พุคหน้าเป็นหลัง ความกลัวไข่พอดี ท้าวเธอก็จะลงเอาว่าธชี่นี้ลักพระราชนัดดา ตัวก็จะต้องราชอาณาจักรหาไม่เห็นหน้าเมีย ลากก็จะเสียเมีย ก็จะทำ ฯลฯ</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์</p> <p>มหาบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ สามารถทำได้ทุกอย่างเพื่ออุดมการณ์ของตน เช่น การสละลูกเมียให้เป็นทาน</p> <p>มัจฉริยะ คือ ความตระหนี่ ความหวง ความคิดก็คิดกันไม่ให้ผู้อื่นได้ดี มี 5 อย่าง คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. อาวาสมัจฉริยะ ตระหนี่ที่อยู่ 2. กุลมัจฉริยะ ตระหนี่ตระกูล 3. ลาภมัจฉริยะ ตระหนี่ลาภ 4. วัฒนมัจฉริยะ ตระหนี่ <p>วรรณะ</p> <ol style="list-style-type: none"> 5. รัมมมัจฉริยะ ตระหนี่ธรรม <p>หวงวิชาความรู้</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	174	<p>ดาต พ่อเอ๋ย เจ้าชาติศรีสุริยวงศ์เยาวเรศ ปิยบุตรต เจ้าก็เกิดในมกุฎเทศกรุงสี่วิราษฎร์ ไยพ่อไม่องอาจยอมย่อท้อทั้งพระบิดา ให้ พรหมณ์ มันจ้วงจาบหยาบช้า เจ้าเห็นชอบอยู่ แล้วหรือหนาพ่อสายใจ เราก็เป็นขัตติยมไห มหาสมมุติวงศ์วิเศษสุทริกษัตริย์ ไม่มีใคร ที่จะมาพ้อตัดดีเดียนเลย พระลูกเอ๋ย เจ้าไม่รู้หรือ พระบิดุรงค์บรรจงรักพระโพธิญาณ หวังจะยัง สัตว์ให้ข้ามห้วงมหรณพภพสงสารให้ถึงฟาก เป็นเยี่ยมอย่างยอดยากที่จะข้ามได้ ถ้าเถาเถาใด ของพานิช ซึ่งจะตกแต่งต่อคิดเป็นกงวาน ประกอบประกับกระดานตอกตริงตะปุดะปลิง ยิงตริงกระชับชนิดพืดเหล็กก็ตีติดดอกหมัน ฯลฯ</p> <p>พระลูกเอ๋ย เจ้าจะนั่งนานอยู่ไยในสระศรี ขึ้นมาลิ้นะพ้อมาแม่มา มาช่วยพระบิดายกยอด ปิยบุตรทานบารมี แต่ในครั้งเดียนนี้เกิด ชาติ กุมารโบริ แม้อันว่าพระชาติราชกุมารเมื่อ ได้สัคบัวโรงการพระปิตุราช จึงคิดว่าอาตมะนี่ เป็นลูกกษัตริย์ขัตติยยอดยิ่ง อะไรจะมานั่งนั่งให้ พระบิดาเรียกถึงสองคำมีนังควรรนังถึงว่าเล่า ทรลักษณ์จะตีค่าฆ่าเสียก็ตามเถิด คิดแล้วเธอ ก็เปิดใบบัวจากเศียรเกล้าขึ้นมา กอดพระบาท เบื้องขวาพระปิตุรงค์ทรงพระกันแสงเส้า ท้าว เธอตรัสถามว่าพระน้องอยู่ไหนเล่าพ่อชาติ เธอก็กราบทูลคดีโดยคำกลาง ว่าพระพุทธเจ้าข้า เอ็ม สุตตา เยี่ยงอย่างสัตว์ทั้งหลายภยจะมาถึง</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์</p> <p>มารดาบิดาได้ชื่อว่าเป็น พระประจำตัวของลูก คือ เป็นผู้ประเสริฐ เป็นผู้ยอด เยี่ยม ดวงใจของท่านเปี่ยม ล้นด้วยความรักความ ปราบณาคี มีความเอื้อเพื่อ เผื่อแผ่เสียสละแก่ลูก ตลอดมาพ่อแม่จึงเป็นศูนย์ รวมความเป็นพระไว้ในตัว หลายองค์ด้วยกัน เช่น พระพรหม พระบูรพเทพ พระบูรพาจารย์ พระ อรหันต์ เป็นต้น</p> <p>ดังนั้นลูกจึงต้องกตัญญู รู้จักบุญคุณของท่านและ ตอบแทน</p> <p>สำหรับหน้าที่ของลูกที่ พึงปฏิบัติต่อมารดาบิดา คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ท่านเลี้ยงมา เลี้ยงท่าน ตอบ 2. ช่วยทำกิจของท่าน 3. ดำรงวงศ์สกุล 4. ประพฤติตัวเป็นคนดี <p>เชื่อฟังคำสั่งสอน เป็นต้น</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	176	<p>กายยอมเอาตัวหนี หัวเขอก็ทราบคี่ด้วย ปรีชา จักรัสเรียกแก้วกัณหาคุงครัสเรียก พระชาติ พระเจ้าน้องคิดแล้วเหมือนพระพี่ ไม่ผิดเพี้ยน ขึ้นมาชบพระเศียรกอดพระบาท เบื้องซ้ายสมเด็จพระบิดา ฯลฯ</p>	<p>5.เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน เนื้อความทั้งหมดสะท้อน ให้เห็นว่า ธรรมชาติของพระ โพธิสัตว์ผู้มุ่งพระโพธิญาณ ย่อมจะบำเพ็ญคนเพื่อ ประโยชน์แก่ผู้อื่นและส่วน รวมอยู่เสมอ (อัตตจริยา)</p>
	180	<p>โส โพธิสตุโต ปางนั้นสมเด็จพระบรม โพธิสัตว์ ครัสได้ทรงฟังพระลูกน้อยทรง กันแสงทูลละห้อยวันนั้น กลั้นพระโศกมิได้ ละอวยพระทัยแก่เทพดา ปณณสาถ์ ปวิสิตวา เสด็จเข้าสู่ภายในพระบรรณศาลา ชบพระ พักตราทรงพระกันแสงสะอื่นให้ ว่าไอ้เจ้า เพื่อนเชิญใจของพ่อเอ๋ย เจ้าเคยกระทำการ ไว้เป็นโจน จึงมาตกเชิญใจไร้ยากอนาถา ให้พราหมณ์ชราว่างร้ายกาจ ตะแกมาทำ สีนาทโทยโทยดี โอเวลาปานจะนี่ก็สาขันธ์ คนทั้งหลายเขาเรียกกันกินอาหาร บ้างก็ เล้าโลมลูกหลานให้อาบน้ำแล้วหลับนอน แต่ สองบงอรของพ่อนี้ ใครจะปรานีให้นมน้ำ ก็จะทำตราดำปากใจ ที่ไหนจะเดินได้ ด้วยพระบาทเปล่า ทั้งไอแดดจะแผดเผา ให้พูปอง จะชอกช้ำค้ำเป็นหนองลงตามไหล สองสุริยวงศ์ตั้งแต่จะทรงกันแสงให้</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์ ความเชื่อเรื่องกรรมถือ ว่าเป็นหลักกรรมคำสอน ที่ สำคัญเรื่องหนึ่ง ในพระ พุทธศาสนา คำว่ากรรม แปลว่า การ กระทำ ซึ่งรวมทั้งการพูด การคิดด้วย กล่าวคือ การกระทำทางกาย เรียกว่า กายกรรม การกระทำทาง วาจา เรียกว่า วาจากรรม การกระทำทางใจ เรียกว่า มโนกรรม เป็นต้น เนื้อความ สะท้อนให้ เห็นถึงความมีใจเด็ดเดี่ยว ของพระโพธิสัตว์เพราะแม้ จะรักอาลัยลูกมาก แต่เพื่อ</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	181	<p>สุดอาลัยของพ่อแล้วที่จะติดตาม จะบ่ายหน้าไปหาพราหมณ์เมื่อยามเย็น เฒ่าจัญไรไหนเลย จะเห็นด้วยสองเจ้า มีแต่จะรุกร้ารำราตติ ธชชโย่ยกระไรเลยไม่เกรงขามเราบ้างเมื่อยามจน จะคิดดูบ้างเป็นไรว่าลูกทั้งสองคนคู่ชีวิตมัม ยังตัดใจให้ขาดมิให้เสียประโยชน์ แต่ก่อน โสค ข้าสินได้สืบมาถึงสี่ชั่ว ผู้อื่นรู้ก็เกรงกลัว ไม่ทำได้เหมือนพราหมณ์ผู้นี้ วาริชสุเสว เม สโต เสมือนหนึ่งพราหมณ์เปิดมาตีปลาที่หน้าไซ บรรดาปลาจะเข้าไปให้แตกฉาน ตัวเราผู้ทำทานเหมือนตัวปลา พระโพธิญาณในภายหน้านั้นคือไซ ประารถนาจะเข้าไปจึงยกพระลูกให้เป็นทานบารมี พระลูกรักทั้งสองศรีดังกระแสนินธุ์ พราหมณ์ประมาทหมิ่นมาคำดี เสมือนกระหุ่มวาริให้ปลาตื่นน้ำพระทัยท้าวเธอลอยคิน จากอุเบกษา บังเกิดอวิชชามาห่อหุ้ม พระปัญญาอันกลลกลุ่มไปด้วยโมโหให้ลุ่มหลง โทโสเข้าข่าส่งให้บังเกิดวิหิงสาขึ้นทันทีว่า อุหม่! อุหม่! พราหมณ์ผู้นี้ นี้อาจองทะนงหนอ มาตีลูกต่อหน้าพ่อไม่เกรงใจ ธชชโย่ยกุมายู่ปา เปล่าเมื่อไร ทั้งพระขรรค์ศิลาปี่ชัยก็ถือนมา ธนุจาปี คเหตุวา ก็ทรงพระแสงธนูศร กระสัน มั่นกับมือ ฉ่าพราหมณ์ผู้นี้เสียเถิดหรือ เธอก็ สึดหื้ออยู่แต่ในพระทัย ภายหลังจึงตั้งจิต พิจารณาในพระอริยประเพณีหน่อพุทธางกูร ก็รู้ว่าอาตมาจะเพิ่มพูนมหาปุตตบรีจาด</p>	<p>อุดมการณ์ ก็ต้องข่มใจสละไป นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงความนึกคิดที่ไม่ดีหรือที่เรียกว่า อกุศลวิตถ 3 อย่าง คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. กามวิตถ ความนึกคิดในทางพัวพันติดข้องในสิ่งสนองความอยาก 2. พยาบาทวิตถ ความนึกคิดที่ประกอบด้วยความขัดเคืองเพ่งมองในแง่ร้าย 3. วิหิงสาวิตถ ความนึกคิดในทางทำลาย ทำร้าย หรือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น <p>โพชนงค์ คือ ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ มี 7 อย่าง คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. สติ ความระลึกได้ 2. ธัมมวิจยะ ความสอดส่องธรรม 3. วิริยะ ความเพียร 4. ปีติ ความอิ่มใจ 5. ปีสัทธาธิ ความสงบกายสงบใจ 6. สมาธิ ความตั้งใจมั่น 7. อุเบกขา ความวางเฉย

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	181	<p>เจียวลีหว่า เมื่อพระปัญญาบังเกิดมี พระบรมราชฤๅมิเธอจึงตรัสสอนพระองค์เอง ว่า โภ เวสฺสนฺตร ดูกรมหาเวสสันดร อย่า อวารณฺโไว้เว้ทำเนาเขา ช้ำกับเจ้าเขาจะตีกัน ไม่ต้องการ ให้ลูกเป็นทานแล้วยังมาสอด แคล้วเมื่อภายหลัง ท้าวเธอก็ตั้งพระสมาธิ ระงับดับพระวิโยค กลั่นพระโศกสงบแล้ว พระพักตร์ก็ผ่องแผ้วแจ่มใส คุงทองอุไร หึ่งแห่ง อันบุคคลแกลิ่งหล่อแล้วมาวางไว้ ในพระอาศรม ตั้งแต่จะเขยชมพระปิยนุตร ทานบารมี แห่งหน่อพระชินศรีเจ้า นั้นแล</p>	
	182	<p>พระบิดาอย่างน้อยพระทัยเลย พระคุณเอ๋ย พระคุณเจ้าเอ๋ย เจ้าประคุณของลูกเอ๋ยอย่าว่า ลูกนี้ล่วงมาถูถูก ที่จะได้กลับมาเป็นพ่อลูก กันสืบไปนั้นอย่าสงสัย ด้วยว่ากระดุกและ เลือดเนื้อจะเป็นเชื้อของตาพราหมณ์ ลูกนี้ กราบทูลความสักเท่าใดเท่าใดไม่เชื่อเลย กรรมเอ๋ยกรรม ชะรอยว่ากรรมกัณหาน้อยนี้ ได้กระทำไว้แต่ชาติหลัง จึงให้เผชิญพระ พ่อเจ้าชิงชัง ไม่ดูหน้ามาเมินเฉย โอกรรมเอ๋ย เห็นจะสิ้นวาสนาของแก้วกัณหานี้เสียจริงๆ พระลูกหญิงขอถวายบังคมลา เป็นไปตามเว รานั้นแล้วแล</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์ ศรัทธา คือ ความเชื่อที่ ประกอบด้วยเหตุผล 4 อย่างคือ 1. กัมมสังกขา เชื่อกฎแห่งกรรม 2. วิปากสังกขา เชื่อผลของกรรม 3. กัมมัสสกตาสังกขา เชื่อว่า สัตว์มีกรรมเป็นของของตน 4. ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความ ศรัทธาของพระพุทธเจ้า</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	184	<p>โส โภทิสฺสโต ส่วนสมเด็จพระบรมโภทิสฺสโต ตรีสได้ทรงฟังพระสุรเสียงแก้วกัมหา เลี้ยวพระสกลกายาเย็นระย่อเสร้าสลดระทดท้อพระหฤทัยเชอถอยหลัง พระนาสิกอีตตั้ง อัสสาสปีสสาส น้ำพระเนตรเชอไหลหยาดหยดเป็นสายเลือด ไม่เว้นววยหายเหือดซึ่งโสกาจึงเอาพระปัญญาวิญญ์เข้ามาข่มโสก ว่าบุตรวิโยคทั้งนี้บังเกิดมีเพราะความรัก จำจะเอาอุเบกขาเข้ามาประหารหักให้เสื่อมหาย ท้าวเชอกลับสุขเกษมเปรมสบายพระกายก็โสสดตั้งพระจันทร์ทรงกลดนั้นแล</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์ เมื่อวิชาเข้าครอบงำ ย่อมทำให้หลงมัวเมา ตกในอำนาจของกิเลส คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ไม่สามารถรู้เท่าทันกับความเป็นจริง ดังนั้นต้องอาศัยปัญญา ความรอบรู้ในสิ่งที่ควรรู้ อุเบกขา ความวางเฉย เมื่อปัญญาเกิด ความอิมใจ (ปีติ) ความสงบกายสงบใจ (ปีสัทธิ) ก็บังเกิดขึ้น</p>
5. เราคือลูกของแม่พระธรณี	199	<p>โปรดรู้ไว้ด้วยว่า ขณะที่เชอพบจดหมายนั้น เมียของเชอได้ขึ้นรถไฟกลับไปบ้านที่กรุงเทพฯแล้ว ที่นั่นฉันมีพ่อแม่ที่กำลังรออยู่ และมีความปลอดภัยที่จะให้แก่ลูกซึ่งกำลังจะลืมตาดูโลกอย่างพร้อมพร้อม เอนขา...อย่าเกลียดฉันเลยที่ต้องทำลงไปเช่นนี้ เธอก็รู้แล้วว่าฉันมิได้หนีไป เพื่อความสุขของตัวเอง หากเพื่อความสุขของลูกในท้องโดยตรง ฉันจะไม่ยอมให้ที่คืนนรกนี้ฆ่าลูกของฉันอย่างคนแรกอีกต่อไป ฉันยังรักเธอเสมอ</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์ ความรักของแม่ยิ่งใหญ่ ถ้าเพื่อความสุขของลูก อาจสละได้แม้กระทั่งสามี แม่นั้นพอรู้ว่าลูกมาเกิดในครรภ์แล้ว ก็จะเกิดความรัก ความปลาบปลื้มใจ พร้อมทั้งจะเสียดสละความสุขของตัวเอง เพื่อจะปกป้องคุ้มครองลูกที่อยู่ในครรภ์นั้น</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	200	<p>หล่อนได้ปรนนิบัติเขาดลอคมาด้วยหน้าที่ของเมียที่ดี และแม้ว่าเขาจะเพิ่มพูนความรักในหล่อนขึ้นตามวันเวลาก็จริง แต่มีสิ่งแวดล้อมบางอย่างเป็นตัวมารคอยขัดขวางความสุขระหว่างหล่อนและเขาอยู่ มันคือที่ดินที่แห้งแล้งไร้ผลผลิตนี้</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์</p> <p>หน้าที่ของภรรยาหรือเมียที่ดีในพระพุทธศาสนา กำหนดไว้ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. จัดการงานบ้านให้เรียบร้อยดี 2. สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี 3. ไม่นอกใจสามี 4. รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้ไว้อย่างดี 5. ขยันไม่เกียจคร้านในงานทั้งปวง
	203	<p>หล่อนเข้าใจในลับพลันนั่นเอง ว่าเหตุใดธรณีและที่นาจึงมีความหมายยิ่งใหญ่ต่อเอ็นต่อชวานาทุกคนๆ คน ซึ่งตรำงานและลำเค็ญยากแค้น และมูมานะนัก แม้ว่ามันจะแตกกระแหงแห้งแล้งปานใดก็ตาม สีเขียวดูความขจีของใบหญ้าเล็กๆนี้เอง ที่เป็นความหวังของเขา ของเอ็น และของชวานาอีกหลายแสนคน สีเขียวดูความขจีของใบหญ้าเล็กๆนี้แหละ ต้องการความอดทนและต่อสู้ไม่ย่อเยื้อง และหยาดเหงื่อ และน้ำตา ก่อนที่มันจะตอบแทนรางวัลอันน่าชื่นใจให้ เอ็นเรียกธรณีนี้ว่าแม่บังเกิดเกล้าของเขา ก็เพราะเหตุนี้เอง เอ็นบูชาธรณีนี้ ว่าเป็นผู้มีพระคุณแก่เขา</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์</p> <p>ความสำเร็จและการที่จะได้สิ่งใดมานั้น ไซ้ว่าจะได้มาโดยง่าย ต้องใช้เวลาและอาศัยความขยันหมั่นเพียร (วิริยะ) ความอดทน (ขันติ) และความกล้า จึงจะประสบสำเร็จได้</p> <p>เนื้อความนี้ยังสะท้อนให้เห็นว่า คนเราเกิดที่ไหน มีอะไรทำอะไร ย่อมยึดติดในสิ่งนั้น ๆ อย่างเหนียวแน่น สละยาก</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
		ก็เพราะเหตุนี้เอง ความอดทนและความกล้าเท่านั้น ที่จะทำ ให้ได้มาซึ่งรางวัลอันล้ำค่าของธรรมชาติ	
6.บทร้อย กรอง พรมงคล	211	คิดดีพูดดีทำดี เป็นศรีเป็นพรสูงสุด ไม่มีพรเทพพรมนุษย์ เปรียบประดุจความดีที่ทำเอง	ด้านจริยศาสตร์ การคิดดีพูดดีทำดี เราเรียกว่า สุจริต มี 3 อย่าง คือ 1.ประพฤดีดีทางใจเรียก มโนสุจริต 2.ประพฤดีดีทางวาจาเรียก วาจาสุจริต 3.ประพฤดีดีทางกายเรียก กายสุจริต การกระทำทั้ง 3 อย่างนี้ ถือว่าเป็นสิ่งที่มีค่ายิ่งกว่าพร ใด ๆ แม้แต่พรของเทพ
7.โคลง สุภาษิต นฤทุม นการ	145	เพราะทำความดีทั่วไป ทำดีไปเลือกเว้น ผู้ใด โคเฮย แต่ผูกไมตรีไป รอบข้าง ทำคุณอุดหนุนใน การชอบ ธรรมนา ไว้ศัตรูปองมล้าง กลับช่องสรรเสริญ	ด้านจริยศาสตร์ การผูกไมตรีและทำความดี ต่อคนรอบข้างจะมีแต่คนรัก ไม่มีศัตรู จะอยู่อย่างมีความสุข
	145	เพราะไม่ได้พูดร้ายต่อใครเลย เห็นห่างโมหะร้อน ริษยา สละส่อเสียดมารยา ใส่ร้าย คำหยาบจาบจ้วงอา- ฆาตขู่ เชิญเสย ไปหมิ่นนินทาป้าย โทษให้ผู้ใด	ด้านจริยศาสตร์ เนื้อความนี้สอนให้เห็นห่าง จากโมหะ หรือความหลงไม่ รู้จริง ละเว้นจากวจีทุจริต 4 มี พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำ หยาบ พูดเพื่อจ้อ เป็นต้น

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
			และให้ประพตวิจิตร 4 มี เว้นจากพูดเท็จ เว้นจากพูด ล่อลึง เว้นจากพูดคำหยาบ เว้นจากพูดเพื่อเจ้อ
	145	เพราะถามฟังความก่อนตัดสินใจ ยินคดีมีเรื่องน้อย ใหญ่ โฉน ก็ดี ยังบ่งเห็นไป เต็ดค้วน ฟังตอบสอบคำไข คิดใคร่ ครอบวนา ห่อนตัดสินใจห้วนห้วน เหตุด้วยเบาความ	ด้านจริยศาสตร์ ก่อนจะตัดสินใจเรื่องใดไม่ว่า จะเป็นเรื่องเล็กหรือเรื่องใหญ่ ต้องคิดพิจารณาไตร่ตรอง หรือ ใคร่ครวญ ให้ถี่ถ้วนก่อนแล้วจึง ตัดสินใจ
	146	เพราะคิดเสียก่อนจึงพูด พาทิมีสติรั้ง รอกิด รอบคอบชอบแต่ผิด ก่อนพร้อม คำพูดฟังลึงคิด เขียนร่าง เรียงแสด ฟังเพราะเสนาะต้อง โสัดทั้งห้วงภัย	ด้านจริยศาสตร์ ก่อนจะพูดจะทำจะต้องคิด ให้ดี ซึ่งต้องตั้งอยู่ในธรรม 2 อย่าง คือ 1. สติ ความระลึกได้ 2. สัมปชัญญะ ความรู้ตัว ธรรมทั้ง 2 อย่างนี้ ย่อมทำ ให้เป็นคนที่รอบคอบ จะพูด จะคิดสิ่งใดก็จะไม่ผิดพลาด เสียหาย เป็นผู้ที่ได้ชื่อว่าไม่ตั้ง อยู่ในความประมาท (อัปมาทะธรรม)

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	146	เพราะงคพุดในเวลาโกรธ สามารถอาจห้ามงค วาจา คนเสย ปางเมื่อยังโกรธา ขุ่นแค้น หยุดคิดพิจารณา แพ้ชนะ ก่อนนา ชอบผิดคิดเห็นแม่น ไม่ยังเสยความ	ด้านจริยศาสตร์ โทสะ คือ ความโกรธ ความ คิดร้าย หรือ ความเดือดดาลแห่ง จิต ย่อมเป็นอันตรายต่อตนเองและ ผู้อื่นดังนั้นเวลาโกรธต้องงคเว้น การพูดการทำต่างๆ การจะเอา ชนะความโกรธได้ ก็ต้องอาศัย ความไม่โกรธ (อโทสะ) และ อาศัยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา
	146	เพราะได้กรุณาต่อคนที่ถึงอับจน กรุณารชาติผู้ พ้องภัย พิบัติเสย ช่วยรอดปลอดภัย ไชย สว่างร้อน ผลจักเพิ่มพูนใน อนาคต กาลเสย ชนจักชูชื้อช้อน ป้างเบื่องประจวบ	ด้านจริยศาสตร์ กรุณา หรือความสงสาร คิดช่วย เหลือนมนุษยชาติ ที่พภัยพิบัติ ให้ พ้นทุกข์ ผู้ที่มีความกรุณายอมได้ รับการเชิดชู หรือได้รับคำยกย่อง สรรเสริญจากผู้อื่น.
	146	เพราะขอโทษบรรดาที่ได้ผิด ใดกิจผิดพลาดแล้ว ไปละ ลืมเลย หย่อนทีฐิมานะ อ่อนน้อม ขอโทษเพื่อการระ วายบาด หมางแฮ ดีกว่าปดอ้อมค้อม คิดแก้โดยโง	ด้านจริยศาสตร์ ผู้กระทำผิดต้องรู้จักขอโทษ โดยการลดทีฐิมานะ คือ ไม่ยึด ถือความคิดเห็นของตนเป็นใหญ่ ควรยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้ อื่น นอกจากนี้ต้องมีความอ่อน น้อมอ่อนโยน คือ ไม่เย่อหยิ่ง หยาบคาย กระด้างถือตน(มัททวะ)

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	146	เพราะความอดกลั้นต่อผู้อื่น ขันติมีมากหมั่น สันดาน ใครเกะกะระราน อดกลั้น ไปจุนเจือเบรคพาล พาเดือด ร้อนพ่อ ผู้ประพฤติดังนั้น จักได้ใจเย็น	ด้านจริยศาสตร์ ผู้ต้องการความสุขความสงบจะ ต้องมีความอดทน (ขันติ) ต่อสิ่ง ต่างๆ เช่น อดทนต่อความลำบาก ตรากตรำ ความเจ็บใจ คำวิพากษ์ วิจารณ์ เป็นต้น
	147	เพราะไม่ฟังคำคนพูดเพศนิทาน ไปฟังคนพูดฟัง ฟันเผื่อ เท็จและจริงงานเจือ กละเกล้า คือมีคเทียวกริดเถือ ทานทั่ว ไปนา ฟังจะพาพลอยเข้า พวกเพื่อรังควาน	ด้านจริยศาสตร์ อย่าฟังคนพูดเลอะเลือน รุกราน ผู้อื่น หรือพูดเพื่อเจือ เหลวไหล ไร้สาระ มิฉะนั้นจะต้องเดือดร้อน ด้วย
	147	เพราะไม่หลงเชื่อข่าวร้าย อีกหนึ่งไปเชื่อถ้อย คำคน ลือแฮ บอกเล่าข่าวเหตุผล เรื่องร้าย สืบสอบประกอบจน แจ่มเท็จ จรงนา ยังบ่ด่วนชักย้าย ตื่นตื่นก่อนกาล	ด้านจริยศาสตร์ ในกาลามสูตรพระพุทธเจ้าทรง สอนไว้ว่าไม่ให้เชื่อข่าวลือ (มาติกิรายะ) และทรงสอนว่าการ ที่จะเชื่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งจะต้องใช้ ปัญญาพิจารณาให้ดีว่ามีเหตุผล ควรเชื่อหรือไม่
8. ลิลิต ตะเลงพ่าย	157	สงครามความศึกซึ่ง แสนกล จงพ่อย้ายนิชล แต่ตื่น อย่าลองคะนองตน ตามชอบ ทำนา การศึกเล็กเล่ห์พื้น ล่อเลี้ยวหลอกหลอน จงแจ้งแห่งเหตุเบื้อง โบราณ เป็นประโยชน์ยุทธการ กล่าวไว้ เอาใจทหารหาญ เรืองริน อยู่เนา อย่าระคนปนใกล้ เกลือกกล้วยลาดเขลา	ด้านจริยศาสตร์ เนื้อความสะท้อนให้เห็นว่า การ สงครามเป็นอกุศล เต็มไปด้วย เล่ห์เหลี่ยมชั้นเชิง ควรหลีกเลี่ยง และการคบคนควรคบแต่คนดีมี คุณสมบัติเหมาะสม หลีกเว้นจาก คนพาล (อเสวนา จ พาลานี ปณฺฑิตานญจ เสวนา)

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	189	นฤปติคาลสัคคัปรรณ ซึ่งพระวันรัตภิปราชญ์ถวายพระพรอายุาจาณ์ โทษมวลดมาคย์ทุกมุตเพื่อการญบบริรักษ์ ักคิโนบาทหงส์ จึงพระองค์อนุญาต พระราชทานโทษทั้งผองโดยอันครองคยศ บรรหารพจนพาที ซึ่งเจ้าชีขานขอ ช้อยยกขอโทษให้ แต่ชอบใช้ไปรอนเอนนครคณาวศรี นริทวามริค ถ่ายหนผิดหาชอบ ขุนสงฆ์ตอบคำขาน ข้อโรมราญราวิศไปเป็นกิจตุตาม ไซเงื่อนงามบรรพชิต โดยบพิตรอธยา เบื้องบัญชาเชิงไซ้ ขอลาให้ลีลาศยังอวาสเวียงวัด ระเบ็ดท่านจรลี พาเพื่อนชีอะคร้าว คินสู่ตัวอาราม เจ้าอมสยามเสาวนีย์ เนื่องมนตรีพันโทษ โปรดให้เนาตำแหน่ง แห่งฐานันดรยศ ฯลฯ	ด้านจริยศาสตร์ ความคิดพลาดของลูกน้องหรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ในการปฏิบัติหน้าที่ บางทีก็เป็นโอกาสดีที่จะให้หัวหน้า หรือผู้บังคับบัญชาได้แสดงความสามารถเต็มที่ ถ้าสำเร็จก็เป็นเกียรติประวัติอันสูงส่ง ดังนั้นควรมองสิ่งร้ายในแง่ดี
9. นิทานเวลา	212	เกศวะได้ทราบว่าเป็นเจ้าจะลงโทษถึงดังนั้น ก็ตกใจกลัวเป็นกำลัง กลับเป็นคนว่าง่าย สอนง่าย เชื้อถ้อยฟังคำบิดามารดาตั้งแต่นั้นมา และพากเพียรเรียนรู้จนได้ชื่อว่าเป็นผู้มีวิชายิ่งยวดในชนบท	ด้านจริยศาสตร์ ตามหลักคำสอนทางพุทธศาสนา บุคคลที่เป็นผู้ว่าง่าย สอนง่าย (โสวงสุสตา) เชื้อฟังคำสั่งสอนบิดามารดา และมีความขยันหมั่นเพียรหรือเพียรพยายาม (วิริยะ) ย่อมประสบแต่ความสำเร็จและความสุขความเจริญ
	214	ขณะนั้นมีงูพิษตัวหนึ่งมาคักปัญหาที่มีในใจพราหมณ์เกศวะ พราหมณ์ยังตรึกตรองรวนเรในใจ พองูเลื้อยเข้ามาคักลูกสาวตายคนทั้งหกก็ร้องให้ตีโพยตีพายเพราะทุกข์สามัญ ครั้นได้สติก็วิ่งตามหมอแลแม่มด	ด้านอภิปรัชญา ตามหลักคำสอนของทางพระพุทธศาสนาทุกข์สามัญหรือสภาวะทุกข์ ถือว่าเป็นสภาพความเป็นจริงของมนุษย์ และสัตว์

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
			<p>ทั้งหลาย ที่ต้องประสบ เพราะเป็นทุกข์ตามสภาพสังขาร ซึ่งได้แก่ชาติ (ความเกิด)ชรา (ความแก่) และ มรณะ (ความตาย) เป็นต้น</p> <p>เนื้อความนี้ยังสะท้อนให้เห็นว่า เมื่อเกิดทุกข์อย่างวัฏเสียด ให้มีสติแล้วหาทางแก้ตามเหตุปัจจัย</p>
	216	<p>ชายหนุ่มคนที่ 1 เมื่อเป็นโสดแล้ว ฉะนั้น ก็เพียรจะลืมความรักที่เคยมี เพียรจะลืมนางที่หนีตาย กล่าวตัวเองว่า ที่เราได้เคยนึกว่า หญิงอาจให้ความสุข ได้นั้น ไม่ใช่เหตุอื่น เป็นด้วยความทะนงแลความนึกถึงตัวเองถ่ายเดียว เราได้เคยคิดว่าริมฝีปากของนางเหมือนผลไม้สุก ออกเหมือนบัวตูม พระจันทร์ย่อมจะซีด เพราะเพียรจะเอาอย่างแสงหน้าแห่งนาง ฯลฯ</p> <p>บัดนี้ใจเราออกหากจากโลกไปแล้ว ถ้าเราได้เห็นนางอีกเราก็คงจะกล่าวว่า นี่หรือรูปที่ชายหลงไหล สิ่งนี้มีใช้อื่นไกล คือ ตะกร้าซึ่งมีหนังหุ้มภายนอกข้างใน คือ กระจุกเลือดเนื้อ แลสิ่งโสโครกทั้งหลายเท่านั้น ธรรมดาคนที่หลงเมื่อเห็นสิ่งซึ่งประกอบขึ้นด้วยของสกปรกก็เรียกว่าหน้า แลพิศชมดูคดึ่มราวกับคนขี้เมากินเหล้า</p>	<p>ด้านอภิปรัชญา</p> <p>พระพุทธศาสนาสอนว่าให้พิจารณา ความเป็นจริงของสังขารร่างกาย โดยแยกพิจารณาเป็นส่วน ๆ ให้เห็นว่ากายนี้เป็นเพียงธาตุ 4 ซึ่งผสมปรุงแต่งกันขึ้น ร่างกายนี้เต็มไปด้วยของปฏิกูลโสโครก เป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ ไม่ควรหลงมัวเมา</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	216	เราไม่ควรยินดียินดีในร่างกายที่เต็มไปด้วยเลือดและเนื้อ ๑ล๑	
	217	วันหนึ่งโยคีไปถึงบ้านแห่งหนึ่ง ก็แวะเข้าไปเพื่อจะขออาหาร ชายเจ้าของบ้านครั้งเห็นโยคีก็ต้อนรับเป็นอันดี แลเชิญให้รับเลี้ยงอาหารในบ้าน ครั้นเตรียมอาหารพร้อมเสร็จ เจ้าของบ้านก็เชิญโยคีไปยังที่กินอาหาร ๑ล๑	ด้านจริยศาสตร์ ตามหลักประพจน์ ปฏิบัติของชาวพุทธ เมื่อมีอาคันตุกะมาถึงบ้านหรือที่พักแล้ว จะต้องให้การต้อนรับ ปฏิสันถาร ทักทายปราศรัยและเลี้ยงดูให้ความสะดวกสบายตามสมควร (ปฏิสนธการโว)
10.ดวงอาทิตย์ที่รัก	225	ถ้าคุณผู้เด็ก ๆ แล้วเอื้อมมือไปปิดไฟทันใดเสียงตวาดอย่างเหลือออกของชินก็ดังลั่นขึ้น “จะบ้าหรือไง รีบปิดไฟไปถึงไหนกันเพ็งจะป่วยสามโมงเท่านั้น ไม่ใช่หรือเปิดเดี๋ยวนี้ละ ถ้าคุณทำตามคำสั่งของสามีโดยดี แต่อดพิมพ์ทำขึ้นไม่ได้ “ก็ฉันเห็นมันโกล้อสว่างเต็มทีแล้ว นึกว่าจะช่วยทูนค่าไฟหน่อยมันแพงยังไงที่รู้ขึ้นมา”	ด้านจริยศาสตร์ การรู้จักประหยัดตามสมควร กับทรัพย์ที่มีอยู่ ไม่ใช่ฟุ้งเฟ้อและไม่ฟุ่มเฟือยเกินไป คือ ให้ความความพอดี ไม่สุรุ่ยสุร่าย (สมชีวิตา) ก็ย่อมจะทำให้บุคคลหรือครอบครัวนั้นๆ มีความสุขความเจริญได้ ปริมิตปานโกชนา คือ รู้จักประมาณในการกินการใช้ คือ รู้จักประหยัดกินประหยัดใช้ไม่ฟุ่มเฟือยหรือสุรุ่ยสุร่าย

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	227	<p>หน้าที่ของจีนคล้ายกับตำรวจแต่เจาะจงดูแลเฉพาะแผ่นแคดราคาแพงพวกนี้เท่านั้น ฯลฯ</p> <p>แก๊ง โมยแผ่นแคดนี้ร้ายนัก ถึงกับเคยมาเสียบๆ เคียงๆ จะให้รางวัลจีนอย่างงาม ถ้าเขาแก๊งเอาหูไปนาเอาตาไปไร่เสียเวลาพวกนั้นทำงานกัน แต่กลับโดนจีนไล่ตะเพิดอย่างไม่ไยดีแถมยังเรียกตำรวจมาตามจับอีกด้วย ฯลฯ</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์</p> <p>เนื้อความสะท้อนให้เห็นว่าจีน เป็นคนที่ไม่เห็นแก่อามิสสินจ้างและทำงานโดยความซื่อสัตย์ สุจริต และเที่ยงตรง ซึ่งถือว่าเป็นคุณธรรมที่ทุกคนควรมี เพราะจะช่วยให้เกิดความสุข ความเจริญต่อตนเองและสังคม</p>
	228	<p>จีนมีความสุขกับชีวิตของตัวพอสมควร ถึงจะจนแต่ก็ยังมั่งคั่ง มีบ้านอยู่ คนจนถ้าได้อยู่ในหมู่คนที่จนกว่าก็เหมือนกับคนมั่งมี</p> <p>ถ้าความภรรยาสุดที่รักของเขาทำหน้าที่ในครอบครัวได้ไม่ขาดตกบกพร่อง ลูกๆ ถึงแม้จะจนตามประสาเด็กแต่ก็น่าชื่นใจจีนบอกแก่ตัวเองเสมอว่าเขาช่างเป็นคนที่โชคดีเสียนี้กระไร</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์</p> <p>สุขของผู้ครองเรือนมี 4 อย่างคือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. อดิสุข สุขเกิดแต่ความมีทรัพย์ 2. โภคสุข สุขเกิดแต่การใช้จ่ายทรัพย์ 3. อนนสุข สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ 4. อนวัชชสุข สุขเกิดจากการประกอบกิจการงานที่ปราศจากโทษ

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	230	<p>วันรุ่งขึ้น ตลอดช่วงเช้าชินตั้งใจแน่วแน่ว่าจะไม่ยอมให้เด็กคนนั้นและตัวเขาละเมิดกฎขององค์การแผ่นดินแคคเป็นอันขาด แต่เมื่อเขาไปถึงเสา 215 ตอนบ่ายโมงตรง และได้เผชิญหน้ากับเธอ จะเป็นเพราะความอยากดูสุริยคราส หรือเพราะดวงตากลมโตเว้าวอนของเธอก็ไม่ได้ มันทำให้ชินใจอ่อน แทนที่จะไล่หนูน้อย เขากลับทำผิดต่อหน้าที่มากขึ้น โดยการพาเธอปีนขึ้นบันไดของช่างซ่อม ชินคิดอย่างเข้าข้างตัวเองในขณะที่ไขกุญแจเปิดประตูทางเข้าสู่บันได ว่าอย่างน้อยเขาก็ได้ทำความดี ตรงที่ช่วยป้องกันไม่ให้เด็กน้อยคนนี้ตกลงมาจากเสา</p> <p>การปีนเสาแผ่นดินแคคเป็นเรื่องที่อันตรายน้อยอยู่เสมอ โดยเฉพาถ้าไม่กล้าฉายไฟ เพราะต้องหลบ ๆ ซ่อน ๆ ในขณะที่ปีนขึ้นไป</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์</p> <p>ความเมตตา กรุณา เป็นความดีที่จริงแต่ไม่ควรทำตามทุกกรณี ถ้าผิดระเบียบกฎเกณฑ์ ก่อให้เกิดผลเสีย ก็ไม่ควรทำตามเมตตา กรุณา ควรใช้ อูเบกขา แทน</p>
	233	<p>“ระริน ลงมาเดี๋ยวนี้ละ” ชินแผดเสียงลั่น ความโกรธทำให้เขาลืมตัวไปชั่ววูบ เขาจะต้องสั่งสอนให้เด็กคนนี้รู้จักความกลัวเสียบ้าง ชินเล็งปืนเลเซอร์ขึ้นไป กระทบแสงอันร้ายแรง วิ่งเฉียดเธอไปสักเล็กน้อยแล้วเหนียวไก ได้ผลเกินคาด</p> <p>๑๓๑</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์</p> <p>โกรธ คือ ความโกรธ ความโหดร้าย ความฉุนเฉียว ความเกรี้ยวกราด ความอาฆาตพยาบาท ความโกรธ ย่อมทำให้เกิดความทุกข์ ความเดือดร้อนและเสียหายขึ้นได้ แต่ถ้าเกิดขึ้นต้องมีสติระงับยับยั้งอย่าทำ พุค คิด ตามอำนาจของมัน</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
11.คำขาน	239	<p>พระผ่านเกล้า แม้ใครถามขุนเขาน้อยใหญ่ หุบห้วยเหวละหานพนานต์ไพร ที่ยื่นเฝ้าแคว้นไทยมานาน ถามพุ่มพฤษ์เดือนถ้ำสำสัตว์ ดงชฎแดนไทยอันไพศาล ถามทะเลแม่น้ำและลำธาร ว่าเคยเห็นภูบาล “พระภูมิพล” เสด็จผ่านย่านนี้บ้างหรือไม่ ถ้ำเงินเขาลำเนาไม้ในไพรสมนธ์ สรรพสัตว์พูดจาภาษาคน คงภูมิใจเหลือสิ้นได้ตอบคำ นี่ท่านมาแต่ไหนทำไมเล่า มาไล่ถามพวกเราช่างน่าจำ มีป่าเขาลำเนาไหนที่ทรงธรรม มิเคยดำเนินผ่านท่านตอบที่ พวกเราทั่วสยามคามพิสัย ล้วนเคยได้เฝ้าองค์พระทรงศรี เสด็จผ่านเยี่ยมประชาทั้งดาบี่ ทั่วพื้นธรณีของภูวไนย พร้อมด้วยพระนางเจ้าของเราเอง น้ำพระทัยยั่งน้ำทองอันสุกใส ทรงแผ่พระเมตตาทั่วหน้าไทย ให้เขารอดปลอดภัยไว้ทุกขันธ์ ทรงจัดทางทำกินให้สิ้นทุกข์ ทรงปลุกชาวไทยให้ขวยชวน</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์ คำประพันธ์นี้สะท้อนให้เห็นถึง พระราชกรณียกิจของมหากษัตริย์ที่ ปฏิบัติตามทศพิธราชธรรม และราช สังคหวัตถุ 4 โดยเฉพาะ ราชสังคหวัตถุ หรือ การสงเคราะห์ ประชาชน 4 อย่าง ที่เห็นได้ชัดเจน คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. สัสสมณะ ปรีชาสามารถใน นโยบายที่จะบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร การส่งเสริมเกษตรให้อุดมสมบูรณ์ 2. ปุริสมณะ ปรีชาสามารถใน นโยบายที่จะบำรุงข้าราชการ ด้วย การส่งเสริมคนดีมีความสามารถและ การจัดสวัสดิการให้ 3. สัมมาปาสะ ผูกประสานปวงชน ไว้ด้วยนโยบาย คือ การส่งเสริมอาชีพ 4. วาจาเปยยะ มีวาจาที่น่าคบค้ำ คือ รู้จักพูด รู้จักปราศรัยไพเราะน่าฟัง

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	239	พระราชทานที่ดินและสายชล การเกษตรส่งผลให้พอกิน ไม่ทรงเลือกชาติชั้นเผ่าพันธุ์ไหน อยู่ป่าเขาอยู่เมืองไกลอยู่ฝั่งสินธุ์ โปรดให้ผู้รู้พืชและน้ำดิน เสริมอาชีพไทยถิ่นให้รู้ทำ เสด็จไหน ฐ ทรงมีแพทย์อาสา เยียวยาผู้ป่วยช่วยอุปถัมภ์ ทุกพระองค์บรมวงศ์ทรงตราครุฑ เราได้ยินแต่คำถวายชัย	
12.กาญจน กานท์	245	นรชาติ พฤษภาสกร อีกกุญชรอันปลดปลง โทพนต์เสน่รงคง สำคัญหมายในกายมี นรชาติวางวาย มลายสิ้นทั้งอินทรีย์ สถิตทั่วแต่ชั่วดี ประดับไว้ในโลก	ด้านจริยศาสตร์ คำของคนไม่ได้อยู่ที่เนื้อ หนังเหมือนสัตว์ แต่อยู่ที่ชั่วดี
	246	นมัสการพระพุทธคุณ องค์ใดพระสัมพุทธ สุวิสุทธิสันดาน ตัดมุลเกลศมาร บมิหม่นมิหมองมัว หนึ่งในพระทัยท่าน ก็เบิกบานคือดอกบัว ราศีบพันพัว สุวคณค่างจร องค์ใดประกอบด้วย พระกรุณาตั้งสาคร โปรดหมู่ประชากร มละโอมกัณดาร ชี้ทางบรรเทาทุกข์ และชี้สุขเกษมसानต์ ชี้ทางพระนฤพาน อันพ้นโสภวิโยคภัย พร้อมเบญจพิรจัก- มุจรส์วิมลไส เห็นเหตุที่ใกล้ไกล ก็เงินจบประจักษ์จริง	ด้านจริยศาสตร์ พุทธคุณหรือคุณของพระ พุทธเจ้ามี 9 ประการ เมื่อ สรุปแล้วมี 3 ประการ คือ พระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ คุณ และพระมหากรุณาคุณ

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	246	กำจัดน้ำใจหยาบ สันดานบาปแห่งชายหญิง สัตว์โลกได้พึงพิง มละบาปบำเพ็ญบุญ ข้าขอประณตน์อม ศิริเกล้าบังคมคุณ สัมพุทธการุญ- ญาณนั้นนิรันดร	
	247	นมัสการพระธรรมคุณ ธรรมะคือคุณากร ส่วนชอบสาธ คุณดวงประทีปชัชวาล แห่งองค์พระศาสดาจารย์ ส่องสัตว์สันดาน สว่างกระจ่างใจมนตรี ธรรมโค่นับโดยมรรคผล เป็นแปดพึงยล และแก้กับทั้งนฤพาน สมญาโลกอุดรพิสดาร อันลึกโอฬาร พิสุทธ์พิเศษสุกใส อีกธรรมคั่นทางกระไล นามขนานขานไช ปฏิบัติปริยัติเป็นสอง คือทางดำเนินคุณคลอง ให้ลวงลุปอง ยังโลกอุดรโดยตรง ข้าขอโอนอ่อนอุตมงค์ นบธรรมจางง ด้วยจิตและกายวาทา	ด้านญาณวิทยา ผลของความรู้ คือ มรรค 4 ผล 4 ส่วนทางให้ได้ความรู้ คือ ปริยัติ (การศึกษาเล่าเรียน) และปฏิบัติ (การฝึกกาย วาจา ใจ) สำหรับธรรมคุณ หรือคุณของ พระธรรม 6 ประการ คือ 1.สุวากขาโต ภควตา ธมฺโม พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสไว้ดีแล้ว 2.สนทฺธิจฺจโก ผู้ปฏิบัติพึงเห็น ได้ด้วยตนเอง 3.อกาลโก ไม่ประกอบด้วย กาล คือ ไม่กำหนดกาลเวลา 4.เอหิปสฺสโก ควรเรียกให้มาดู 5.โอปนยโก ควรน้อมเข้ามา สู่ตัว 6.ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ อันวิญญูชนพึงรู้ได้เฉพาะตน

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	248	<p>นมัสการพระสังฆคุณ สงฆ์ใดสาวกศาสดา รับปฏิบัติมา แต่องค์สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ เห็นแจ้งจัดตั้งเสร็จบรร- ลูทางที่อัน ระงับและดับทุกข์ภัย โดยเสด็จพระผู้ตรัสไตร ปัญญาส่องใส สะอาดและปราศมัวหมอง เห็นห่างทางเข้าศึกปอง บมิลำพอง ด้วยกายและวาจาใจ เป็นเนื่อนานุญอันไพ- ศาลแด่โลกย์ และเกิดพิบูลย์พูนผล สมญาเอารสทศพล มีคุณอนันต์ อนึ่งจะนับเหลือตรา ข้าขอนบหมู่พระสรา- พกทรงคุณา- นคุณประจักษ์รำพัน ด้วยเดชบุญข้าอภิวันท์ พระไตรรัตน์อัน อุดมคติเรกนิรัตติย จงช่วยขจัดโศภภัย อันตรายใด ๆ จงดับและกลับเสื่อมสูญ</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์ สังฆคุณ หรือ คุณของพระ สงฆ์ 9 ประการ คือ 1.สุปฏิปันโน ภควโต สาวกสงโฆ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระ ภาคเป็นผู้ปฏิบัติดี 2.อุชุปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติ ตรง 3.ญายุปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติถูก ทาง ปฏิบัติชอบ 4.สามีจิปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติ สมควร 5.อาหุเนยฺโย เป็นผู้ควรแก่ของ ก้านับ 6.ปาหุเนยฺโย เป็นผู้ควรแก่การ ต้อนรับ 7.ทกฺขิเนยฺโย เป็นผู้ควรแก่ ทักษิณา 8.อญฺชลิกรณียโย เป็นผู้ควรแก่ การทำอัญชลี,ควรแก่การกราบ ไหว้ 9.อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสุต เป็นเนื่อนานุญอันยอดเยี่ยม ของโลก</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	249	<p>นมัสการมาตาปิตุคุณ ข้าขอบชนกคุณ ชนนี้เป็นเค้ามูล ผู้กอบบุญคุณ ผดุงจวบเจริญวัย พุ่มพื้ทระนุถนอม บบำราศนราไกล แสนยากเท่าไรๆ บคิดยากลำบากกาย ตราทนระคนทุกซ์ ถนอมเลี้ยงดู้วย ปกป้องซึ่งอันตราย จนได้รอดเป็นกายา เปรียบหนักชนกคุณ ชนนี้คือกุสา ใหญ่พื้นพสุณธรา ก็เทียบบเทียบทัน เหลือที่จะแทนทด จะสนองคุณนันต์ แท้นุชไนยอัน อุดมเลิศประเสริฐคุณ</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์ พระคุณของมารดาบิดานั้น มีมากมายยากที่จะกล่าวหรือ พรรณนาให้หมดได้ แต่ที่ เห็นได้ชัดเจน คือ เป็นผู้ให้ กำเนิด เป็นผู้เลี้ยงดู อบรม สั่งสอน เป็นผู้พิทักษ์รักษา บุตรธิดา ดังนั้นในเรื่อง ทิศ 6 ท่านจึงจัดให้บิดา มารดา เป็นทิศเบื้องหน้า หรือ ปุรัตติมทิศ มีหน้าที่ 5 สถาน คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว 2.ให้ตั้งอยู่ในความดี 3.ให้ศึกษาศิลปวิทยา 4.หาภรรยาสามีที่สมควร ให้ 5.มอบทรัพย์ให้ในสมัย
	250	<p>นมัสการอาจารย์คุณ อนึ่งข้าค้ำบ้น้อม ต่อพระครูผู้การุญ โอบเอื้อและเจือจน อนุสาสน์ทุกสิ่งสรรพ ยัง บ ทราบก็ได้ทราบ ทั้งบุญบาปทุกสิ่งอัน ช้แจงและแบ่งปัน ขยายอรรถให้ชัดเจน จิตมากด้วยเมตตา และกรุณา บ เอียงเอน เหมือนท่านมาแกล้งเกณฑ์ ให้ฉลาดและแหลมคม ขจัดเขลาบรรเทาโม- หะจิตมืดที่งุนงม</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์ ครู อาจารย์ ถือว่าเป็นทิศ เบื้องขวา และมีความสำคัญ มาก ซึ่งในคำสอนเรื่องทิศ 6 นั้นท่านกำหนดหน้าที่ ของ ครู อาจารย์ไว้ 5 สถาน คือ 1.แนะนำดี 2.ให้เรียนดี 3.บอกศิลปะให้สิ้นเชิง</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	250	<p>กังขา ณ อารมณํ ก็สว่างกระจ่างใจ คุณส่วนนี้ควรนับ ถือว่าเลิศ ณ แคนไตร ควรรนิกและตริกใน จิตน้อมนิยมนม</p>	<p>ไม่ปิดบังอำพราง 4.ยกย่องให้ปรากฏใน เพื่อนฝูง 5.ทำความป้องกันในทิศ ทั้งหลาย นอกจากนี้ครู อาจารย์ ยังตั้งอยู่ใน พรหมวิหาร ธรรมทั้ง 4 ประการ คือ มี เมตตา กรุณา มุทิตา อุpekขา เป็นต้น</p>
	251	<p>ความกรุณาปรานี อันว่าความกรุณาปรานี จะมีใครบังคับก็หาไม่ หลั่งมาเองเหมือนฝนอันชื่นใจ จากฟากฟ้าสุราลัยสู่แดนดิน เป็นสิ่งดีสองชั้น พลันปลื้มใจ แห่งผู้ให้และผู้รับสมถวิล เป็นกำลังเลิศพลั่งอันทั้งสิ้น เจ้าแผ่นดินผู้ทรงพระกรุณา ประคองทรงวราภรณ์สุนทรสวัสดิ์ เรื่องจรัสยิ่งมกุฏสุดสง่า พระแสงทรงดำรงซึ่งอาชญา เหนือประชาพสกนิกร ประดับพระวรเดชวิเศษฤทธิ ที่สถิตอานูภาพสโมสร แต่การอุยธรรมสุนทร</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์ ความกรุณาปรานี เป็นคุณ ธรรมที่สำคัญที่เกิดขึ้นได้ โดยอาศัยพื้นฐานจิตใจที่มี ความเมตตา ซึ่งในพระพุทธ ศาสนานั้นสอนให้ทุกคนมี ความเมตตากรุณาต่อผู้อื่น ทั้งมนุษย์และสัตว์เดรัจฉาน ทั้งสัตว์เล็กและสัตว์น้อย ใหญ่ เสมอเหมือนกับบิดา มารดามีต่อบุตร ในผู้ปกครอง ความกรุณา ถือว่ายิ่งใหญ่ และสำคัญยิ่ง กว่าอาวุธและอาชญาใด ๆ ทั้งสิ้น</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
		<p>งามงอนกว่าพระแสงอันแรงฤทธิ์ เสถียรในหฤทัยพระราช เป็นคุณของเทวาผู้มหิทธิ และราชาเทียมเทพอมฤต ยามบพิตรเผยแผ่พระกรุณา</p>	
	252	<p>ไทยเอย ไทยเอยเคยเปลี้ยงพล้า ลงเพราะ เพลินวิวาทบาททะเลาะ เมาะแวง อย่าโกรธพิโรธเคราะห์ คราวโชค ร้ายเอย พึงโทษความโหดแห่ง หั้นทำกรรมเวร ๑๗๑ ไทยเอยเคยจคข้อ จำคำ นี้ฤ ในบ่ดินอกทำ เล่นได้ สามัคคีธรรมกำ ไม่กวาด นั้นแล ร่วมมัคขจัดรกได้ เรียบร้อยรอยทาง</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์ ความสามัคคี เป็นสิ่งสำคัญ ที่จะช่วยให้สังคมหรือประเทศ ชาติมั่นคง มีความเจริญรุ่ง เรือง สำหรับหลักธรรมที่ส่งเสริม ให้เกิดสามัคคีธรรมเรียกว่า อุปทานิยธรรม หรือ ธรรม อันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม มี 7 อย่าง คือ หมั่นประชุม กันเนื่องนิตย์ พร้อมเพรียงกัน ประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจ เคารพนับถือท่านผู้เป็นใหญ่ เป็นต้น</p>

พุทธปรัชญาที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทย ท 605 ท 606 วรรณลักษณะวิจารณ์ เล่ม 1 - เล่ม 2
ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
1. กาพย์เห่เรือ	157	ล่องสามยามปลายแล้ว จนไก่อ่แก้วแว่วขันขาน ม่อหลับกลับบันดาล สีนเห็นน้องต้องติดตา เพรางายวายเสพรส แสนกำสรคอดโอชา อ้อมทุกข์อ้อมชดนา อ้อมโศกาหน้านองชล เวรามาทันแล้ว จึงจำแค้นแก้วโกมล ให้แก่นแสนสุดทน ทุกข์ถึงเจ้าเสรำเสียดาย ฯลฯ	ด้านจริยศาสตร์ ชีวิตมีทุกข์ ทุกข์บางอย่าง เกิดจากการพลัดพรากจาก คนรัก ของรัก ซึ่งทางพระ พุทธศาสนาถือเป็นธรรมดา เพราะสัตว์โลกย่อมเป็นไป ตามกรรม และ กรรมย่อม จำแนกสัตว์โลกให้เป็นไป ต่าง ๆ กัน คือ ให้เลวบ้าง ประณีตบ้าง สัตว์โลกจึงตก อยู่ภายใต้อำนาจกฎแห่ง กรรม
2. มงคลสูตร คำฉันท์	203	(1) อเสวนา จ พาลานํ ปณฺชิตานญจ เสวนา ปุชา จ ปุชฌิยานํ เอตมฺมงฺคลมุตตมํ หนึ่งคือบ่คบพาล เพราะจะพาประพตติผิต ผิตหนึ่งคบกะบัณฺฑิต เพราะจะพาประสพผล หนึ่งกราบและบูชา อภิภูชฌิยฺชน ข้อนี้แหละมงคล อติเรกอุคฺมดี ฯลฯ	มงคลสูตรคำฉันท์ถือว่า เป็นเรื่องเกี่ยวกับหลักกรรม คำสอนของพระพุทธศาสนา โดยตรง และยังสะท้อนให้ เห็นพุทธปรัชญาด้านต่าง ๆ ดังนี้คือ ด้านจริยศาสตร์ ได้แก่ มงคลข้อที่ 1 - 32 และ มงคลข้อที่ 35 - 38 ส่วนมงคลข้อที่ 33 และ ข้อ 34 จัดเป็นพุทธปรัชญา ด้านญาณวิทยา และ

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
			<p>ด้านอภิปรัชญา</p> <p>พุทธปรัชญาด้านต่าง ๆ ที่ปรากฏในมงคลสูตรคำฉันท์ เช่น ด้านจริยศาสตร์ ได้แก่</p> <p>มงคลที่ 1 การไม่คบคนพาล คือ คบคนที่ประพฤติกายทุจริต วาจทุจริต และมโนทุจริต</p> <p>มงคลที่ 2 การคบบัณฑิต คือ คนที่ประพฤติกายสุจริต วาจิสุจริต และมโนสุจริต</p> <p>มงคลที่ 3 บุชาผู้ที่ควรบูชา คือ บูชามุคคัลที่ประกอบด้วย คุณงามความดี มีมารดาบิดา ครูอาจารย์และผู้ทรงศีล เป็นต้น</p>
	205	<p>(9)ตโป จ พุทฺหมจริยญฺ จ อริยสัจจาทสฺสํ นิพฺพานสจฺฉิกิริยา จ เอตมฺมงฺกฺลมฺมุคฺคํ เพียรเผากิเลสล้าง มละโทษะยาฮี อีกหนึ่งประพฤดีดี ดุจะพรหมพิสุทธิสรรรพ์ เห็นแจ้ง ฃ ส่องค์ พระอริยสังข์อัน อาจนำมมนุษย์ผัน ตีระข้ามทะเลวน อีกทำพระนิพพา- นะประจักษะแก้ตน ข้อนี้แหละมงคล อคิเรกอุคฺคํดี</p>	<p>ด้านญาณวิทยา ได้แก่</p> <p>มงคลที่ 33 การเห็นอริยสังข์ คือ การเห็นความจริง อันประเสริฐ ของจริง ของคนที่ประเสริฐ อริยสังข์มี 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค</p> <p>ด้านอภิปรัชญา ได้แก่</p> <p>มงคลที่ 34 การทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน คือ การเห็นพระนิพพานโดยประจักษ์ การบรรลุพระนิพพาน</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
3.อวัรานาง สิงห์	228	อวัราตั้งต้นคราวอีก ซึ่งโครงขยายออกแล้ว แพบลงโดยลำปากชากเย็น ตลอดระยะเวลาความ ดั่งแห่งเสียงคราว สิงห์ที่ยังไม่หลับเงียหูฟัง อวัราหวนอาลัยอีกครั้งที่สุด ในความรักซึ่ง ตัวได้เหยียบย่ำเสียเพราะเห็นแก่ความสอดรู้ สอดเห็นที่ทำให้ตัวติดอยู่กับชายพิวขาวและ เพื่อแสดงกตัญญูทเวที่ตามบรรพบุรุษต่อ มนุษย์ที่เลี้ยงตัวและช่วยชีวิตตัวไว้ ด้วยเสียงคราวแถมหอบ อวัราจับผิดต่อ เพื่อนสิงห์ด้วยกัน ในข้อที่ละเมิดกฎของป่า ตัวมิได้พยายามหนีในเมื่อมีโอกาสที่จะ หนีได้ เห็นเคหะของมนุษย์ดีกว่าที่นอน ในป่า เห็นการติดสอยห้อยตามมนุษย์ดีกว่า ที่จะไปเข้าฝูงสิงห์ที่ใหญ่โต คำยา แต่ชื่อ สัตว์มันคง	ด้านจริยศาสตร์ สะท้อนให้เห็นความรัก ความผูกพัน ความซื่อสัตย์ ซื่อตรง ความกตัญญูทเวที่ ระหว่างคนและสัตว์ โดย การแสดงออกในลักษณะ ต่าง ๆ
4.คำสัญญา ของลูก น้อย	237	แม่เจ้าแม่อย่าเสียใจ แม่ลูกจากไป ลูกนี้จักห่มมาเยือน ลูกจักมากับแสงเดือน มาอยู่เป็นเพื่อน ยามแม่นั่งชมจันทร์เพ็ญ ฯลฯ	ด้านจริยศาสตร์ สะท้อนให้เห็นความผูก พันระหว่างแม่กับลูก และ แสดงให้เห็นความรักความ กตัญญูของลูกที่มีต่อแม่
5.ราชา ภิสคฤ์	158	ปีพุทธศักราชสองพันห้าร้อยยี่สิบห้า กรุงเทพมหานครนครอมรรัตนโกสินทร์มีอายุ จำเริญยืนยาวมาครบสองร้อยปี ประชาชน ทั้งหลายต่างมีความปรารถนาบังเกิดใจ ที่ สามารถตั้งบ้านเมืองเป็นอิสระสวามิภักดิ์ ได้อีกถึงสองศตวรรษ และสมควรสามัคคีกัน	ด้านจริยศาสตร์ ประเทศชาติเจริญมั่นคง อยู่ได้ เพราะบารมีของบูรพ กษัตริย์ และความสามารถ ในการนำประเทศชาติให้ ผ่านพ้นอุปสรรคมาได้ด้วยดี

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	158	<p>จัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นทั่วราชอาณาจักร เพื่อปลูกฝังความรักและภาคภูมิใจในประชาชาติ ให้เพิ่มพูนแน่นแฟ้นขึ้นในวาระจิตของคนไทย เป็นเหตุให้ทรงพระราชอนุสรณ์ถึงกาลก่อนที่ล่วงมา ว่าการที่สยามประเทศสถิตเสถียรรุ่งเรืองมาจนบัดนี้ได้ ก็ด้วยอาศัยพระบรมโพธิสมภารบารมีแห่งสมเด็จพระบรมราชบูรพการีแต่ละพระองค์ทรงปกครองนำพา ให้ผ่านพ้นอุปสรรคและภัยอันตรายนานาโดยสวัสดิทุกยุคสมัย ทั้งทรงทำนุบำรุงให้เจริญมั่นคง พร้อมด้วยอิสรภาพอันไพบุลย์เสมอด้วยอารยประเทศ ทั้งมวลบรรดาการที่ทรงกระทำให้แก่ชาตินั้น ล้วนล้ำบากยากยิ่ง ฯลฯ</p>	<p>ดังนั้นควรแสดงความสามัคคี เพื่อความเจริญมั่นคงของประเทศชาติ และเพื่อแสดงความกตัญญูทศเวทที่ต่อบุรพกษัตริย์ และประเทศชาติของเรา</p>
5. ขัตติยพันธกรณี	167	<p>ชีวิตมนุษย์นี้ เปลี่ยนแปลง จริงนอทุกข์และสุขพลิกแพลง มากครั้ง โบราณท่านจึงแสดง เป็นเยี่ยง อย่างน่าขำขันเจ็ดที่ทั้ง เจ็ดข้างฝ่ายดี ฯลฯ</p>	<p>ด้านอภิปรัชญา ความจริงแท้แน่นอนที่ทุกคนจะต้องได้พบ คือ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชีวิต ดังนั้นทุกคนที่เกิดมาจะต้องพบทั้งทุกข์และสุข เพราะทุกสิ่งทุกอย่างตกอยู่ในสภาพเดียวกัน คือ ไตรลักษณ์มี อนิจจัง ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ อนัตตา ความไม่มีตัวไม่มีตน เพราะฉะนั้นอย่ายึด อย่าติด</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
			ทั้งสุขทั้งทุกข์
	168	<p>ขอเคาะเบื่องบาท วรราระปกศี- โรตม์ข้าผู้มันมี มนะตั้งกตัญญู ได้รับพระราชทาน อานราชนิพันธดู ทั้งโคลงและฉันทู ข้าจึงตริตำริตาม อันพระประชวรครั้ง นี้แท้ทั้งไผทสยาม เหล่าข้าพระบาทความ วิดกพันจะอุปมา ประสาแต่อยู่ไกลี้ ทั้งรู้ไ้ว่าหนักหนา เลือดเนื้อผิเจือยา ให้หายไ้จะชิงฉวย ฯลฯ</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์ การแสดงออกถึงความ กตัญญูนั้น สามารถแสดงออก ได้ด้วยการให้กำลังใจ และ เสนอแนะโดยวิธีการต่าง ๆ ที่ สมควรก็ได้ เพื่อผู้ที่ตนเคารพ บูชาพ้นจากภัยพิบัติ</p>
	168	<p>ธรรมดามหาสมุทร มีคราวหุคพายุผัน มีคราวสลาตัน ตั้งระลอกกระจอกฉาน ผิวพอกำลั้งเรือ ก็เล่นรอดไม่ร้าวราน หากกรรมจะบันดาล ก็คงล่มทุกถ้าไป ชาวเรือก็ยอมรู้ จะนืออยู่ทุกจิตใจ แต่ลอยอยู่ตราบใด ต้องจำแก้ด้วยแรงระคม แก็รอดตลอดฝั่ง จะรอดทั้งจะขึ้นชม เหลือแก็ก็จำม ให้ปรากฏว่าถึงกรรม ผิวทอดธุระนึ่ง บ่วนว้างเยียวยาทำ ที่สุดก็สูญล้า เหมือนที่แก็ไม่หวาดไหว ผิดกันแต่ถ้าแก็ ให้เต็มแยจิงจมไป ใครห่อนประมาทใจ ว่าขลาดเขลาและเมาเมิน เสียทีก็มีชื่อ ได้เลื่องลือสรรเสริญ สงสารว่ากรรมเกิน กำลั้งดอกจิงจมสูญ ฯลฯ</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์ กรรม ถือ เป็นหลักคำสอนที่ สำคัญทางพุทธศาสนา ซึ่งพุทธ องค์ได้ไว้ตรัสว่า สัตว์โลกยอม เป็นไปตามกรรม ใครทำดียอม ได้ดี ใครทำชั่วยอมได้ชั่ว ทุก คนมีกรรมเป็นของตน และเป็น ผู้รับผลของกรรมนั้น และกรรม บางอย่างถ้าแก็ไ้ก็แก็ไป ถ้าแก็ ไม่ได้ ก็ต้องยอมรับปรับใจ</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
7.วรรณนา กาลาม สูตร	175	<p>ปัจจุฯ ในกาลามสูตร พระพุทธเจ้าตรัสสอนไม่ให้เชื่อถือสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยอาการ 10 อย่าง มีถือโดยได้ฟังตามกันมาเป็นต้นนั้น ถืออย่างไรเรียกว่าถือโดยได้ฟังตามกันมา</p> <p>วิสัยฯ การได้ยินผู้หนึ่งบอกเล่าเรื่องอันใดอันหนึ่ง ที่มีผู้บอกต่อๆ กันมาว่าข้อนี้เป็นอย่างนี้ ผู้ฟังได้ฟังแล้ว ยังไม่รู้ด้วยปัญญาของตนเองว่า ข้อนั้นเป็นอย่างนั้นได้จริง แต่เห็นเขาพูดกันมาก ก็สันนิษฐานลงว่าข้อนั้นเห็นจะจริงอย่างนั้น เขาจึงพูดกันมากถ้าไม่จริงที่ไหนเขาจะพูดกันมากแล้วเชื่อถือตามเขาไป อย่างนี้เรียกว่าถือโดยได้ฟังตามกันมา เป็นต้น ฯลฯ</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์</p> <p>กาลามสูตรเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงห้ามไม่ให้พุทธศาสนิกชนเชื่อถือในสิ่งต่อไปนี้ คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.อย่าเชื่อถือโดยฟังตามกันมา 2.อย่าเชื่อถือโดยลำดับสืบๆ กันมา 3.อย่าเชื่อถือโดยความตื่นว่าได้ยินอย่างนั้นอย่างนี้ 4.อย่าเชื่อถือโดยอ้างตำรา 5.อย่าเชื่อถือโดยเหตุนี้เกาเอา 6.อย่าเชื่อถือโดยคาดคะเน 7.อย่าเชื่อถือโดยตรึกตามอาการ 8.อย่าเชื่อถือโดยชอบใจเพราะต้องกับลัทธิของตน 9.อย่าเชื่อถือโดยเชื่อว่าผู้พูดควรเชื่อได้ 10.อย่าเชื่อถือโดยนับถือว่าสมณะนี้เป็นครูของเรา <p>กาลามสูตรเป็นเรื่องที่สะท้อนให้เห็นได้ว่า พระพุทธศาสนา สอนให้เชื่ออย่างมีเหตุผล ไม่ให้เชื่อสิ่งใดง่าย ๆ เมื่อจะเชื่อถือสิ่งใด ต้องใช้ปัญญาไตร่ตรองหรือ</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
			พิจารณาให้ดีเสียก่อน
8. มหาเวสสันดรชาดกกัณฑ์มหาราช	192	<p>วันนั้นพระชาติศรีสุริยวงศ์ได้ทรงสดับเหตุ กอบด้วยพระกตัญญูรู้พระคุณ สมเด็จพระบิดุเรศราชนรินทร์ มีอาภที่ จะอดกลั้นซึ่งคำวิปวาทอันประมาท หมิ่นนินทา หมายถึงป้องปิดขจัด ข้อครหาแห่งหมู่อำมาตย์ ครอบงำเขา สิบนุราชอันลมประลัยโลกพิศพาน บันดาลให้เอนเอียง มีมทิทธิเทพเข้าเอา พระกรประคองเคียงให้คั่นคางตั้งตรง ค้างเก่า จึงทูลสนองระอองบาท พระปิ่นเกล้ามกุฎพิภพลีพิ ว่า ปิตามหา ข้าแต่ สมเด็จพระอัยกาธิปัตย์ศรีสมมุติเทพวงศ์ ภาวและหรือหมู่อำมาตย์มาอาของเอื้อม หมิ่นประมาทแต่บดินทร์ชนินทร ชนกนาลได้ดังนี้ เพราะพระบาทบาราศ รัตนบุรีแรมผนวชนาพนาเวศ ก็หย่อน ยศเลื่อนพระเดชที่ย่างง จึงหยาบหยิ่งไม่ กริ่งเกรงพระราชอาชญา มาแกล้งก่อข้อ ครหาเห็นว่าดกยาก ขสฺส นาสฺส ฆเร ทาโส เมื่อพระบิดุรงค์ทรงทุกข์ลำบาก บวชเป็นชีป่า จะได้ทาสกรรมกรกุญชร อาชาชาติราชรถยาน ทุกสิ่งทรัพย์ สำหรับบริจาทานมาแต่ไหน ไม่ควรที่ มันจะชวนกันมาแคะไค้ก่อนว่า เขาก็มี แต่สองปีบุตรสุดเสนาหา เกิดกับอองคค์</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์ เนื้อความชี้ให้เห็นถึงความ กตัญญูกตเวที อันเป็นคุณธรรม หรือหลักประพฤติปฏิบัติ ที่ สำคัญของพระพุทธศาสนา โดย เฉพาะความกตัญญูกตเวทีต่อ มารดาบิดา ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นผู้มี พระคุณมากมาย ยากที่จะ พรรณนาได้ ดังนั้นเมื่อมีผู้มา กล่าวร้ายก็ต้องปกป้อง</p> <p>นอกจากจะชี้ให้เห็นถึงความ กตัญญูกตเวทีแล้วยังสะท้อนให้ เห็นหลักธรรมเกี่ยวกับ กุศล กรรมบถ หรือ หลักประพฤติ ปฏิบัติที่นำไปสู่ความดีมี 10 ประการ ได้แก่ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิด ในกาม เป็นต้น</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	192	<p>จึงเสียดสละด้วยพระกมลประสงค์แสวงพระโพธิญาณ ก็เหตุไฉนจึงย้ายพวกพาลมัจฉาชาติ ชวนกันสรรสร้างแก่งสบประมาท นินทาต่อหน้าพระที่นั่ง พระองค์ได้ทรงฟังไม่เคืองข้องละอองบทรศ ทรงพระวินิจฉัยยถ่องถ้วนควรแก่เหตุอยู่หรือพระพุทธเจ้าข้า</p> <p>ฯลฯ</p>	
	193	<p>ราชา สณฺขโย ส่วนสมเด็จพระเจ้ากรุงสญชัยอัยกาธิบตี เมื่อทอดพระเนตรเห็นพระเชษฐชาติภคินีในยราช ยังนั่งอยู่ในสำนักพรหมณ์อย่างเจ้ากับทาสไม่ห่างไกล จึงมีพระราชบัญชาตรัสปราศรัยด้วยสุนทรโองการ ว่า โปตก ดูรณะพระหลานดิลกเลิศประเสริฐสุริยวงศ์ ราชบุตโตจ โวปีตา อนึ่งพระบิดุรงค์องค์พระชนนีของเจ้า ก็เป็นพงศ์เผ่าเหล่ากษัตริย์สมมุติเทเวศ ปุพเพ เม องฺกมารุยฺห แต่ก่อนพ่อผู้หน่อนเรศราชนัดดา เจ้าเคยเฝ้าพระอัยกาอิงแอบแนบนั่งเหนือพระเพลา บัดนี้เห็นท่วงทีกิริยาเจ้าก็เปลี่ยนแปลงเล่ห์ ประหนึ่งว่าฟังมาเป็นแขกไม้คั่นเคย กิณฺนุ ติฏฺฐถ โฉนเจ้าจึงไม่เหมือนเก่าแก่งนั่งเฉยให้เห็นห่างอย่างผู้อื่นละนี่</p> <p>พระชาติก็ทุลเลยสารลดองพระโองการพระอัยกาว่า ซึ่งทรงพระกรุณานับว่าเป็น</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์</p> <p>เนื้อความสะท้อนให้เห็นถึงการตั้งอยู่ในสัจจริยธรรม มีอัตตัญญุตตา และกาลัญญุตตา เป็นต้น</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	193	<p>หน่อเนื้อเชื้อประยูรวงศ์ พระคุณของพระองค์ก็เป็นเหลือล้นพ้นจะพรรณนา หาสิ่งซึ่งจะอุปมามิได้ ทาสา มย์ แต่ข้าบาทนี้เป็นข้าช่วงใช้ของพดุงอาจารย์ คึงฤจะสามารถอาจหาญขึ้น ไปร่วมบัลลังก์รัตนราชาอาสน์ คิดเจียมตัวกลัวพระราชอาชญา ตลุมมา ตัญญูม อารกา เหตุฉะนี้กระหม่อมฉันผู้ชื่อว่าชาติ เกรงเกลือกจะหม่นหมองละอองบาศรีเสื่อมพระเดชจึงเฝ้าอยู่แต่ห่าง ๆ อย่างหินเพศพอพักครัดคน สมมุ ดุหรือพระนัคดา มาเจรจาแยบยลประทพประเทียบแกลิ่งเสียบแทงมา อวจุตต ปู่จะขอพ่อย่าแกลงเลห์ดั่งนี้ ประหนึ่งว่าคนอยู่บนเชิงตะกอนรุ่มร้อนด้วยอัคคีอันผลาญเผาบรรเทาบ้นเทิงสุข ภิชุโย โสภักชนถมมี พ่อย่ามาเพิ่มเติมเทวษทวิทุกข์ให้พระอัยกาอีกเลยพระหลานเอ๋ย ปู่จะไถ่เจ้าด้วยพระราชทรัพย์นับให้แก่ตาชี มิให้สองนัคดากุมารกุมารีตักเป็นทาสเฒ่า กิมคุมิย์ เออ เมื่อพระชนกยกสองเจ้าออกบริจาค มีพิกัคคาคค่าเป็นราคน้อยมาก สักเท่าไคนะ</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์</p> <p>เนื้อความนอกจากจะสะท้อนให้เห็นถึงการตั้งอยู่ในหลักสัปปุริสธรรมแล้ว ยังชี้ให้เห็นการตั้งอยู่ในหลักทศพิธราชธรรมของพระเจ้ากรุงสุโขทัย</p> <p>ทศพิธราชธรรม ถือว่าเป็นธรรมของพระเจ้าแผ่นดิน หรือหลักธรรมของผู้ปกครองที่ควรประพฤติปฏิบัติ มีด้วยกัน 10 ประการ คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.ทาน การให้ 2.ศีล การรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย 3.ปริจจาคะ การบริจาค 4.อาชวะ ความซื่อตรง 5.มัททวะ ความอ่อนโยน 6.ตบะ ความเพียรอย่างแรงกล้า 7.อัคโกธะ ความไม่โกรธ 8.อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน 9.ขันติ ความอดทน 10.อวิโรธนะ ความไม่ประพฤติกเลาธรรม

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
		พระทลาน ฯลฯ	
	196	<p>พระพุทธเจ้าข้าหนึ่งธรรมดว่าสรรพอนันตนิกรสัตว์ บังเกิดในโลก โอมสงสารวิภูอันเวียนว่ายย่อมเสนาหา ในบุตรธิดานี้มิได้เว้นวายถ้วนทุกคน แต่พระปู้นี้คู่พระกมลไม้อื้อเพื่อ ในพระพ่อผู้เป็นหน่อเนื้อคนยขนาด จึงเนียรเทศให้ทุเรศบาราสร้างพระนครตัณจกรเข้าสู่ไพร แต่พระลูกท้าวเธอมิได้ผูกพระอาลัยนี้ประหลาดหลาก จะมาโปรดกระหม่อมจนผู้เป็นหลานมากผิดประเพณี อันห่างเนื้อนี้หรือจะมาเชื่อถือ ว่าดีกว่าสันทิโจนนะพระอัยกา เมื่อทรงสดับสารพระทลาน ทูลพรรณนานุสนธิสนองต้องโบราณระบอบจึงบรรหารพจนานตบพระชาติศรีวิสุทธิกษัตริย์ ซึ่งข้อความแต่หลังที่กั้งแค้นขัดก็เคื่องควร เพราะปู้นี้เชื่อถือยพลอยประชาวนให้กระทำบัพพาทนียกรรมพระบิดาเจ้าขอภักย์อย่าได้พิโรธเราเลยนะพ่อชาติชนธณญญ วิชชติ สิ่งสรรพศวรรยาบรรดามีในกรุงไกรพระพิชัยเขต ปู้ก็หมายมอบให้สิ้นแก่บดินทรบิดุเรศของพระนัคดา สิวริภูฐ ปสาศตุ เจ้างไปเชิญให้ดำเนินกลาคีนสู่วริรัตน์ ยังประชาราชาวสีพีราษฎรให้ประสาทโสมนัส</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์ เนื้อความสะท้อนให้เห็นถึงการตั้งอยู่ในพรหมวิหารธรรมของพระเจ้าสญชัย พรหมวิหารธรรมถือว่าเป็นธรรมของผู้ใหญ่หรือธรรมเป็นที่อาศัยของพรหม 4 ประการมี</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้ผู้อื่นมีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า 2.กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้ทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ 3.มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นได้ดี มีจิตผ่องใสบันเทิง กอรปด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุขพลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข 4.อุเบกขา ความวางใจเป็นกลางอันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา มีจิตที่เที่ยงธรรม ไม่เอนเอียงด้วยรัก

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	196	เปรมปรีดิ์พระพุทธเจ้าข้า ซึ่งทรงพระกรุณาจะให้ชาตินี้ออกไปรับเสด็จเกลือกจะทรงเคลือบแคลงระแวงว่าเป็นความเท็จไม่เชื่อฟัง อันคำเด็กนี้หรือผู้ใหญ่ใครจะหวังเอาเป็นสัจย์จริง เห็นพระบิดวงศ์จะทรงกริ่งเกรงจะไม่คั่นนคร ขอเชิญพระบาทยาตราพลาพลแสนยากรออกไปวงกต ฯลฯ	และซัง รู้จักวางเฉยเป็นต้น นอกจากจะชี้ให้เห็นถึงการมีพรหมวิหารธรรมแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่า เป็นผู้ใหญ่อย่าหุนา เขื่อง่าย และเมื่อรู้ว่าตนผิดแล้ว ก็ต้องยอมรับผิด ขออภัย
	199	ปางเมื่อสมเด็จพระบรมครูกษัตริย์ ให้ตรวจจัดจตุรงคนิกร จะออกไปรับพระเวสสันดรบรรราชไปคก ส่วนว่าเฒ่าทลิตทกชุกพฤตอาจารย์ บริโภคโภชอาหารเหลือขนาด เตโชธาตุมี อาจจะผลาญเผา เฒ่าก็ถึงแก่กาลกิริยา ท้าวเชอาก็ให้กระทำฅาปนกิจ แล้วบรมบพิตรก็ให้ตีกลองร้องป่าวหาพงศ์เผ่าของพราหมณ์ เทียวไต่ถามก็มีไค้พานพบประสพแต่สักคน จึงให้ขนเอาทรัพย์ซึ่งพระราชทาน คั้นเข้ายังพระคลังสถานนั้นแล	ด้านจริยศาสตร์ คนชั่วไม่มีใครอยากเอาเป็นญาติมิตร ชุกก ถือว่าเข้าข่ายผู้มีพฤติกรรมชั่ว และไม่เหมาะสมหลายด้าน เช่น การบริโภคอาหาร ก็ไม่รู้จักประมาณ การกระทำ เช่นนี้ ถือว่าตั้งอยู่ในความประมาท ไม่ตั้งอยู่ใน อปัณณกปฏิบัติ เป็นต้น

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
9.เสภาเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน	214	<p>ครานั้นขุนแผนแสนคนอง ตั้งแต่พาวันทองมาป่าใหญ่ ครั้นล่วงหลายเดือนก็เดือนใจ ด้วยครรภ์นางนับได้เจ็ดเดือนปลาย อลักเอถือเหลือสมเพชเวทนา จะคลอดลูกหยุกยาไม่ห่าง มาอยู่ในป่าเปลี่ยวเที่ยวซังตาย จะหมายพึ่งใครได้ก็ไม่มี แต่คิดมาคิดไปอกใจตน สงสารลูกในครรภ์นั้นสิ้นที จะย่อยยับอับจนแล้วครานั้น ก็โศกโศกอื่นให้อยู่ในดงฯ</p> <p>ครานั้นจึงโหมเข้าวันทอง เห็นตัวมัวหมองก็พิศวง ลงนนักชกถามไปตามตรง หม่อมจงแจ้งความไปตามคิด เหตุไรร้องให้อยู่ยัก หรือแคลงรักแห่งใจไม่สนิท หรือว่าจะไม่อยู่เป็นคู่ซิด หรือระอิดระอาที่ว่าไปฯ</p> <p>ไอ้แสนสุดสวาของพี่เอ๋ย อย่าคิดเลยพี่หาเป็นเช่นนั้นไม่ อันตัวเจ้าทำเทียบกับดวงใจ สิ้นสงสัยแล้วเจ้าอย่าเสียคแหง พี่รักเจ้าเท่ากับเมื่อแรกรัก</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์</p> <p>เนื้อความสะท้อนให้เห็นถึง การรู้จักหน้าที่ของความเป็นพ่อ เป็นแม่ซึ่งนอกจากจะให้กำเนิด เลี้ยงดู อบรมสั่งสอนลูกแล้ว จะต้องให้ความรัก ความห่วงใย และปกป้องคุ้มครองลูกให้อยู่รอด ปลอดภัย นอกจากนี้สามีที่ดีต้อง ปฏิบัติหน้าที่ สงเคราะห์ภรรยา ของตน ดังที่กล่าวไว้ใน มงคล สูตรข้อที่ 13 ที่ว่า ทารสฺสโก คือ การสงเคราะห์ภรรยา หมายถึง ความว่าสามี มีหน้าที่ต้องดูแล ความทุกข์สุขของภรรยา และ สงเคราะห์ภรรยาในด้านต่าง ๆ เป็นต้น</p> <p>นอกจากจะสะท้อนหรือชี้ให้เห็น เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวแล้ว ยังชี้ให้เห็นว่า แม้ในยามตกยาก คับขันอย่าพึ่งโทษแท้ ต้องสู้ และเพื่อนที่ดีต้องให้กำลังใจ ช่วยเหลือ</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
		<p>ด้วยประจักษ์เห็นใจไม่กินแห่ง สิ่งใดมิได้ระวางแคลง ที่จะแจ้งจริงเจ้าอย่าเศร้าใจ น้ำตาตกอกจะครากด้วยชากอยู่ พืดูเห็นท้องน้องเติบโตใหญ่ คงจะคลอคลุกยาไม่เข้าไป จะได้ใครรักษาพยาบาล เราสองคนจนใจไร้ที่อยู่ เปลือยขัดขวางเพราะห่างบ้าน หยุดยาสารพัดจะกันดาร ที่นอนหมอนมุ้งมันก็ไม่มี ยังส่วนลูกฟูกเมาะก็ขาดครบ ที่ปรารถนากน้อยจะหมองศรี จะกรำฝนทนแดดทั้งตาปี เรานี้ขออยากอยู่เท่าใด ยังลูกอ่อนก็จะอ่อนแต่อาหาร นำราคาญาคิดมาน้ำตาไหล ทั้งผิวเมียแสนอนาถเพียงขาดใจ สุดอาลัยแล้วก็ทอดกัน โสกาฯ</p>	
	215	<p>ครั้นค้อยวายกำสรดสลดจิต ขุนแผนคิดตรองตรึกแล้วปริกษา ได้ยื่นข่าวเล่าลือออกชื่อมา ว่าพระพิชิตบุษบันั้นใจดี ใครขัดสนจนไปก็ให้พึ่ง ถ้าโทษถึงชีวิตจะเป็นผี</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์ เนื้อหาชี้ให้เห็นว่า วิชาความรู้ คือ เพื่อนแท้ พึ่งได้ในยามคับขัน ควรแสวงหาวิชาความรู้ นอก จากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงความเป็น สัตบุรุษ ของขุนแผน เช่น เป็นผู้รู้จักเหตุ (ธัมมัญญตา)</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
		<p>ท่านก็มักเมตตาปราณี อันตัวพี่กับเจ้าจะเข้าไป เราก็คือเป็นคนดีมีวิชา พี่คิดว่าหาเป็นอะไรไม่ แก้วดาอย่าประหวั่นพรั่นใจ ถึงจะส่งลงไปในอยุธยา พระองค์ก็คงรับสั่งถาม ความเก่าเรายังคืออยู่หนักหนา ทั้งพอหวังด้วยกำลังวิชา ว่าแล้วผูกม้าเรียกภูตพราย อุ้มวันทองน้องส่งขึ้นสีหมอก ขับออกจากป่าเวลาสาย ฯลฯ</p>	<p>เป็นผู้รู้จักผล (อัตถัฏยดูตา) เป็นผู้รู้จักตน (อัตตัญญูตา) และการเป็นผู้รู้จักบุคคล (บุคคลัญญูตา) เป็นต้น</p>
	217	<p>ครานั้นพระพิจิตร์บุษบา ฟังข่าวเมื่อนำนางสาธิต ทั้งต้องเดชพระเวทอันเชี่ยวชาญ ให้รักสองคนปานดังลูกตัว เรียกข้าให้เอาม้าไปผูกถื่อ จูงมือขึ้นจวนทั้งเมียผัว ฟังคำพ่อว่าเจ้าอย่ากลัว ดีชั่วไว้พ่อจะผ่อนปรน ว่าพลงทางสั่งพวกบ่าวข้า ให้จัดหาสำรับอยู่สืบสน ขุนแผนวันทองทั้งสองคน ชำระคนอาบน้ำสำราญใจ นางศรีบุษบาให้ผ้าผัด กระแจะแบ่งแต่งจัดมาส่งให้</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์ ผู้เป็นใหญ่หรือนักปกครองทั้งหลาย ควรตั้งอยู่ในพรหมวิหารธรรม 4 มี เมตตา กรุณา เป็นต้น นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงข้อ ปฏิบัติของอากันตูกะ เมื่อไปสู่สถานที่ อื่น ซึ่งเรื่องนี้ทางพระพุทธศาสนาได้ วางหลักปฏิบัติไว้ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ทำความเคารพต่อเจ้าของสถานที่ เช่น ไหว้เจ้าของสถานที่ 2. แสดงความเกรงใจเจ้าของถิ่น เช่น เมื่อท่านมีธุระ รอให้ท่านเสร็จ ก่อนจึงเข้าไปหา 3. แสดงอาการสุภาพ

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
		<p>นั่งบนหอกกลางที่ข้างใน พระพิจิตรเรียกให้กินข้าวปลา ทั้งสี่คนกินเสร็จสำเร็จกิจ พระพิจิตรให้จัดซึ่งเคหา ให้อยู่เรือนข้างหอด้อออกมา สามีภริยาก้อยบานใจ</p>	<p>4.แสดงอาการสนิทสนมกับเจ้าของถิ่น 5.ถ้าจะอยู่ที่นั่น ควรประพฤติให้ถูก ธรรมเนียมของเจ้าของถิ่น เป็นต้น ส่วนข้อปฏิบัติสำหรับเจ้าของถิ่น เมื่อ มีอาคันตุกะไปสู่สถานที่ ทางพระพุทธ ศาสนาก็วางหลักปฏิบัติไว้ มีดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.ให้การต้อนรับ อาคันตุกะ 2.แสดงความนับถือแก่อาคันตุกะ 3.ทำปฏิสันถารโดยธรรม 4.ถ้าอาคันตุกะมาเพื่อจะพักอยู่ด้วย ควรเอาใจเอื้อเฟื้อ และช่วยเปิดกวาด สถานที่ให้ด้วย
	217	<p>จะกล่าวถึงนางแก้วกิริยา แต่ได้เงินสิบห้าขุนแผนให้ ไถ่ตัวออกจากขุนช้างไป อยู่ในกรุงศรีอยุธยา อาศัยอยู่เรือนเพื่อนบ้านเก่า เขาก็ช่วยบำรุงรักษา ชายใดได้เห็นก็ต้องตา นางอุตสาห์เจียมตัวว่าผู้มี ชื่อขายวายล่องแต่ของถูก ถูกไม้ขนมสั้ลันจี ร้านชำทำจลาจลมากฝาดดี ยาบุหรี่ปะชรรณม์ไบตองนวลฯ</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์ เนื้อความสะท้อนให้เห็นถึงความ ซื่อสัตย์ของนางแก้วกิริยา ที่มีต่อขุนช้าง และตามพระสละของพุทธศาสนาท่านก็ ได้แบ่งภรรยาไว้เป็น 7 จำพวก คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.ภรรยาตั้งเพ็ชฌฆาต 2.ภรรยาตั้งโจร 3.ภรรยาตั้งเจ้านาย 4.ภรรยาตั้งพ่อบังเกิดเกล้า 5.ภรรยาตั้งพี่ชาย 6.ภรรยาตั้งเพื่อนรัก 7.ภรรยาตั้งคนใช้ <p>และภรรยาที่ดีต้องอนุเคราะห์สามีด้วย สถาน 5 คือ</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
			1.จัดการงานดี 2.สงเคราะห์คนข้างเคียงของ สามเณร 3. ไม่ประพฤตินอกใจสามเณร 4.รักษาทรัพย์ที่สามเณรหามาได้ไว้ 5.ขยัน ไม่เกียจคร้านในกิจการ ทั้งปวง
	217	ครานั้นขุนแผนแสนสนิท พระพิจิตรจงรักบำรุงสงวน อยู่ที่เรือนหลังใหม่ข้างในจวน มาได้ถ้วนเดือนหนึ่งรำพึงคิด พระพิจิตรบุษบาให้อาศัย รักใคร่เราเหมือนบุตรสุจริต แต้นานไปที่ไหนความจะมี ด้วยพระองค์ทรงฤทธิ์ยังโกรธา สั่งกำชับกรมการด่านคอย อายัดช่องใหญ่น้อยไว้แน่นหนา ใครจับได้ให้ส่งไปพารา ด้วยโทษฆ่าคนตายเสียหลายพัน จะร้อนถึงพระพิจิตรผู้บิดา ที่เมตตาเลี้ยงดูให้อยู่ที่นั่น สักหน่อยก็จะพลอยเป็นโทษทัณฑ์ ที่พูดนั้นว่าจะบอกไปขอไว้ เมื่อพระองค์ยังทรงพระพิโรธ ที่ไหนจะโปรดยกโทษให้ ถ้านิ่งอยู่รู้ข่าวถึงกรุงไกร	ด้านจริยศาสตร์ เนื้อความสะท้อนให้เห็นถึง ความเป็นผู้มีกตัญญูกตเวทีของ ขุนช้างที่มีต่อพระพิจิตร ซึ่งถือว่าเป็นผู้มีพระคุณ ที่ให้ความ อุปการะช่วยเหลือเมื่อยามตกยาก

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	218	<p>สั่งให้ส่งลงไปจะเสียดิ คิดพลางทางปริภษาเจ้าวันทอง น้องรักผู้ร่วมชีวิตที่ ที่เกรงว่าอยู่ไปในพิภตรนี้ คงจะมีเหตุภัยให้รำคาญ จะขอให้พระพิภตรท่านบอกส่ง ลงไปอยุธยาหาสถาน สารภาพรับผิดชอบให้การ ด้านทานข้อฟ้องของขุนช้าง ฯลฯ</p>	
10.ระบบการ เกษตรแบบ ผสมผสาน	230	<p>ระบบการเกษตรและชีวิตความเป็น อยู่ของมนุษย์ในอดีตดำเนินไปอย่าง มีอิสระและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เน้นการพึ่งพาตนเองโดยผลิตเพื่อ การบริโภคเป็นหลัก ถ้ามีเหลือกิน ก็แลกเปลี่ยนกันทั้งในรูปสิ่งของ และผลิตผลทางการเกษตร ชีวิต และระบบผูกพันกับธรรมชาติ เกษตรกรเรียนรู้และพัฒนาตนเอง โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอก สภาพแวดล้อมและชีวิตความเป็น อยู่ของมนุษย์ในสมัยก่อนจึงอยู่กับ ธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์ บุคคลที่ต้องการความมั่นคงแก่ ครอบครัว และประเทศชาติ ควร ยึดหลักธรรมที่เรียกว่า กุลจักรฐิติ ธรรม หรือ เรียกสั้น ๆ ว่า กุล ธรรม ซึ่งแปลว่า ธรรมสำหรับ ดำรงความมั่นคง มี 4 อย่าง คือ 1. วัฏฐกเวสนา รู้จักแสวงหา สิ่งที่หามาไว้ คือ เมื่อมีของสิ่ง ใดในบ้านเรือนหายไป ถ้าอยู่ใน วิสัยที่จะหามาได้ ก็รีบแสวงหามา ไว้ ไม่ปล่อยให้สูญหาย</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	230	<p>ตั้งคำกล่าวที่ว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” ฯลฯ</p> <p>ระบบการเกษตรแบบผสมผสานเป็นหนึ่งในหลายๆ แนวทางที่จะนำไปสู่การเกษตรที่ยั่งยืน โดยเน้นหลักการ 4 ประการ คือ ไม่ทำลายสภาพธรรมชาติ ไม่เกิดมลภาวะต่อสภาพแวดล้อม มีผลต่อความอยู่รอดของมนุษย์และสัตว์ และไม่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือย</p>	<p>2. ชินณปฏิสังขรณา รู้จักบูรณะซ่อมแซมของเก่า ของชำรุด</p> <p>3. ปริมิตปาน โภชณา รู้จักประมาณในการกินการใช้ คือ รู้จักประหยัดกิน ประหยัดใช้ ไม่ฟุ่มเฟือยหรือสุรุ่ยสุร่าย</p> <p>4. อธิปัจจสีลวันตฐาปนา รู้จักตั้งผู้มีศีลธรรมเป็นพ่อบ้านแม่เรือนเป็นต้น</p> <p>มัธยัสถ์ คือ การนำสิ่งของมาใช้อย่างประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย</p> <p>สมชีวิตา ความเลื่อมใสชีวิตตามสมควรแก่ทรัพย์ที่หามาได้ ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก</p> <p>ทาน การให้ปันสิ่งของของตนแก่ผู้อื่น คือ การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเกื้อกูลซึ่งกันและกัน</p>
10. วารีดุริยางค์	243	<p>เลิกความคิดขันธ์แปดปรุงแต่งจิต</p> <p>เลิกชีวิตวุ่นวายในทุกที่</p> <p>เลิกเคียดรื้อนคั่นรนคนไฮดี</p> <p>ไม่ต้องมีปรารถนาในอารมณ์</p> <p>ฟังต้นไม้สาขน้ำย้าให้หยุด</p> <p>หยุดเสียทีเถิดคนมนุษย์หยุดสะสม</p> <p>หยุดปรุงแต่งแสรังตามความนิยม</p> <p>สร้างสังคมโสโครกโลกจึงร้อน</p>	<p>ด้านจริยศาสตร์</p> <p>ชีวิตคนเราประกอบด้วยส่วนสำคัญสองส่วน คือ ร่างกายและจิตใจ ส่วนร่างกายเป็นส่วนที่เป็นรูปธรรม จิตใจเป็นนามธรรม และถือว่าเป็นส่วนสำคัญที่มีต่อชีวิต คนเราจะดีหรือเลวจะเป็นบัณฑิตหรือคนพาลก็อยู่ที่ใจ</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	243	<p>จงหยุดชมชื่นใจในใจเถิด ทุกสิ่งเกิดก่อไว้ในใจก่อน สมมติจากหัวใจไปทุกตอน ใจจึงซ่อนทุกสิ่งจริงลงไว้ สงสารใจ ใจเจ้าเอ๋ยไม่เคยนิ่ง วนและวังคั้นและวันหวั่นและไหว เหมือนถูกกายกำบังกักขังใจ ใจจึงได้ค้ำรันทุกหนทาง กลางคืนคอยเป็นควั่นอันฮัดไว้ ครั้นกลางวันก็เป็นไฟไปทุกอย่าง ร่างกายถูกผูกพันสรรพางค์ เป็นสื่อกลางแก่ใจรับใช้การ เมื่อใจทุกข์กายก็ต้องทนครองทุกข์ ครั้นใจสุขกายก็สุขสนุกสนาน วนเวียนหว่างทุกข์สุขทุกวันวาร แล้วสะสมสันดานการเป็นคน ทุกวิถีที่ใจได้เที่ยวท่อง ล้วนขึ้นล่องอยู่ระหว่างกลางปลายค้ำ ที่โคจรของใจไม่เคยจน ไม่เคยพ้น ไม่เคยพรากจากวงจร ใจจึงหน่ายจึงเหน้อยจึงเมื่อยล้า วุ่นควาว่อนไหวถูกไล่ค้ำ เกิดแล้วก่อล่อแล้วเร้นเย็นแล้วร้อน ไม่พักผ่อนเพียงสักคราวเฝ้าแพบพู่ รู้และเห็นเป็นไปตามใจอยาก จึงเหมือนฉากขวากขวางกำบังอยู่</p>	<p>ดังที่พระพุทธองค์ตรัสสอน ไว้ว่า จิตเต อสงกิลิธุสุ สุขติ ปาฎิกงฺขา เมื่อจิตไม่เศร้าหมอง แล้ว สุขติเป็นอันหวังได้ จิตเตน นียติ โลโก โลกอัน จิตย่อมนำไป ยโต ยโต จ ปาปกํ ตโต ตโต มโน นิวารเย บาปเกิด จากอารมณ์ใด ๆ พึงห้ามจิตจาก อารมณ์นั้น ๆ เป็นต้น จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าจิตใจ จะดีหรือไม่ดีขึ้นอยู่กับที่การฝึกฝน อบรม และการพัฒนา การพัฒนาจิตใจนั้น ทาง พระพุทธศาสนา เรียกว่า ภาวนา หรือ กรรมฐาน แบ่งเป็น 2 อย่าง คือ สมถกรรมฐาน กรรมฐาน ทำให้จิตใจสงบ วิปัสสนากรรมฐาน กรรมฐาน ทำให้เกิดปัญญาารู้แจ้ง กรรมฐานทั้ง 2 อย่าง เป็น อุปายที่จะทำให้ใจสงบจากกิเลส ตัณหา เลิกวุ่นวายไปกับ ความโลภ โกรธ หลง</p>

ชื่อเรื่อง	หน้า	เนื้อความ	พุทธปรัชญาที่ปรากฏ
	244	<p>หยุดเสียทีหยุดเสียเถิดเปิดประตู เพื่อได้รู้และได้เห็นตามเป็นจริง ฯลฯ รู้จักเพียงพอดีที่จะรับ ความเกิดดับธรรมดาอุทาหรณ์ พร้อมรู้สึกลำบากวิสัยไปทุกตอน เหมือนทุกก้อนกรวดทรายย่อมคล้ายกัน</p>	<p>นอกจากนี้ยังเป็นอุบายให้ เกิดปัญญา คือ ความรู้แจ้งเห็น จริงใน สภาวะธรรม ฯลฯ</p>

แนวทางการถ่ายทอดพุทธปรัชญาในการสอนวิชาภาษาไทย
ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

การถ่ายทอดพุทธปรัชญาในการสอนวิชาภาษาไทย ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มีจุดมุ่งหมายเพื่อเพิ่มเติมเสริมความรู้ และกระตุ้นให้นักเรียนที่เป็นพระภิกษุ - สามเณร มีความสนใจ เห็นความสำคัญ ตั้งใจศึกษาค้นคว้าพุทธปรัชญาหรือหลักพุทธธรรม จนเกิดความรู้ ความเข้าใจ ตลอดจนสามารถนำไปถ่ายทอดหรือเผยแพร่แก่พุทธศาสนิกชนและผู้สนใจต่อไปได้

สำหรับการถ่ายทอดพุทธปรัชญาในการสอนวิชาภาษาไทยนั้นเป็นวิธีการนำเอาความรู้หรือเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับพุทธปรัชญาหรือหลักพุทธธรรม ซึ่งปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทย ออกมาบอกเล่าหรือทำให้นักเรียนได้รับรู้ ซึ่งจากการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ตอนที่ 3 การศึกษางานประพันธ์ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายพบว่า มีเนื้อหาด้านพุทธปรัชญาปรากฏมากพอสมควร โดยเฉพาะด้านจริยศาสตร์ปรากฏมากที่สุด ส่วนด้านอภิปรัชญาและญาณวิทยานั้นปรากฏอยู่บ้างเล็กน้อย ส่วนวิธีการนำพุทธปรัชญาหรือหลักพุทธธรรมที่ปรากฏไปถ่ายทอดให้นักเรียนต้องอาศัยวิธีการที่เหมาะสมกับพุทธปรัชญาแต่ละด้าน และสอดคล้องกับคำอธิบายรายวิชาของหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2534 ดังนี้

วิชาภาษาไทย ท 401 ท 402 ที่ว่า “ฝึกการฟัง พูด อ่าน เขียน โดยฟังการเสนอเรื่องในรูปแบบต่าง ๆ ที่ให้ความรู้ ความเพลิดเพลิน และข่าวสารทั้งในส่วนที่เป็นการฟังจากบุคคลและจากสื่อพูดระหว่างบุคคลและในกลุ่มทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ อ่านงานเขียนบันเทิงคดีและสารคดีที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง เขียนในลักษณะการบรรยายหรือสรุปความในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้สามารถใช้ภาษาได้อย่างรวดเร็วและคล่องแคล่วในการจับใจความสำคัญ แยกข้อเท็จจริงจากข้อคิดเห็นตีความ แสดงออกได้ตรงตามวัตถุประสงค์ แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่ได้รับรู้ สามารถใช้ภาษาได้อย่างสุภาพเหมาะสมตามสภาพการณ์ เห็นคุณค่าและความงามของภาษา”

วิชาภาษาไทย ท 503 ท 504 ที่ว่า “ฝึกการฟัง พูด อ่าน เขียนในรูปแบบต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาซับซ้อนขึ้น โดยเน้นการวิเคราะห์เนื้อหาสาระ และการใช้ภาษาสื่อความหมายได้อย่างถูกต้อง ชัดเจน และกะทัดรัด เพื่อให้สามารถใช้ภาษาในเชิงวิจารณ์ได้อย่างสมเหตุสมผล มีประสิทธิภาพ สุภาพ เหมาะสมกับสถานการณ์ เห็นคุณค่าและความงามของภาษา”

วิชาภาษาไทย ท 605 ท 606 ที่ว่า “ฝึกการฟัง พูด อ่าน เขียนในรูปแบบต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาซับซ้อนยิ่งขึ้น โดยเน้นการใช้ภาษาที่กะทัดรัดและสละสลวย และการใช้ภาษาสื่อความคิด เพื่อให้สามารถเลือกใช้ถ้อยคำสำนวนได้เหมาะสมกับเนื้อหาและความคิด ใช้ภาษาได้อย่างสุภาพเหมาะสมกับสถานการณ์ เห็นคุณค่าและความงามของภาษา”

จากคำอธิบายรายวิชาของหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ตอนปลาย พุทธศักราช 2534 ดังกล่าวจะเห็นว่าหลักสูตรมุ่งเน้นให้นักเรียนได้ฝึกการฟัง พูด อ่าน เขียนในรูปแบบต่าง ๆ ดังนั้นการถ่ายทอดพุทธปรัชญาหรือพุทธธรรมในการสอนวิชาภาษาไทย ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนวทางการถ่ายทอดพุทธปรัชญาโดยจำแนกตามหัวข้อพุทธปรัชญาทั้ง 3 ด้าน ดังนี้

1. ด้านจริยศาสตร์

จริยศาสตร์ ถือว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับแนวทางดำรงชีวิตที่ถูกต้อง หลักประพฤติปฏิบัติ หรือ กฎเกณฑ์แห่งความประพฤติ หลักความดี และความยุติธรรม เป็นต้น ดังนั้นการถ่ายทอดความรู้ หรือการสอนนั้น จะต้องคำนึงถึงการทำให้นักเรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ เกิดความตระหนัก และซาบซึ้ง จนเกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของตน และเกิดความต้องการจะเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพ และพฤติกรรมของตนตามความเข้าใจนั้น ๆ สำหรับแนวทางการถ่ายทอดพุทธปรัชญา ด้านจริยศาสตร์ ผู้วิจัยขอเสนอแนวทางการถ่ายทอด ไว้ดังนี้ คือ

1.1 การแสดงปาฐกถาหรือการบรรยาย (Lecture Method)

การแสดงปาฐกถาหรือการบรรยาย ถือว่าเป็นวิธีการถ่ายทอดพุทธปรัชญา หรือวิธีสอนที่ พระพุทธเจ้าทรงใช้มากและได้ผลดีวิธีหนึ่ง การแสดงปาฐกถาหรือการบรรยายเป็นวิธีที่ใช้การพูดหรือ กล่าวถึงเรื่องใดเรื่องหนึ่งแก่ผู้ฟังให้เนื้อหาหรือประสบการณ์ทางอ้อมแก่ผู้เรียน ให้เกิดแนวคิดในด้านต่าง ๆ ตามความเป็นจริงโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้รับฟัง รับรู้ จนเกิดความเข้าใจ เกิดการเรียนรู้ขึ้น

และเพื่อให้ผู้ฟังเกิดการคล้อยตามมีการเปลี่ยนแปลงเจตคติและค่านิยมที่ถูกต้องดีงาม วิธีการนี้สามารถใช้กับคนจำนวนมากแต่ต้องมีการวางแผนและมีขั้นตอนต่าง ๆ เช่น

- ศึกษาหรือวินิจฉัยผู้เรียน สถานที่ และสภาพแวดล้อม
- กำหนดขอบเขตและวัตถุประสงค์
- เตรียมเนื้อหาที่จะปาฐกถาหรือบรรยาย
- เตรียมวัสดุอุปกรณ์หรือสื่อประกอบการปาฐกถาหรือบรรยาย เช่น นิทาน

หรือนิยาย ซึ่งการใช้นิทานหรือนิยายเป็นสื่อประกอบการเรียนการสอน ถือเป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะช่วยถ่ายทอดหรือสอนให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ ได้ดียิ่งขึ้น เพราะนิทานหรือนิยายเป็นเครื่องช่วยขยายความหมายของนามธรรมต่าง ๆ ที่นักเรียนเข้าใจยาก ให้ดูง่ายขึ้น และยังช่วยเปรียบเทียบลักษณะชีวิต ให้นักเรียนเห็นจริงเห็นจัง ส่วนวิธีการเลือกนิทานมาประกอบการสอน มีหลักดังนี้

1. เป็นเรื่องที่สอนให้คนดีขึ้น
2. ไม่มีปาฏิหาริย์หรือสิ่งที่เหลือเชื่อจนเกินไป
3. เหมาะสมกับวัยของเด็ก
4. แสดงตัวอย่างหายนะ ของการทำชั่ว
5. เป็นเรื่องที่เร้าความสนใจ และสนุก
6. มีแง่ และความหมายชวนให้คิดอยู่เสมอ
 - มีการกำหนดเวลา
 - มีการสรุป และเปิดโอกาสให้นักเรียนซักถาม
 - มีการประเมินผลด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่เหมาะสม เป็นต้น

ข้อเสนอแนะในการแสดงปาฐกถาหรือการบรรยาย

การแสดงปาฐกถาหรือการบรรยายนอกจากจะมีการวางแผนและขั้นตอนต่างๆ ดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าวิธีการนี้บางครั้งอาจทำให้ผู้เรียนเบื่อหรือว่างได้ ดังนั้น ต้องมีการสร้างความสนใจหรือดึงดูดความสนใจของนักเรียน ดังนี้

1. ช้มนำเข้าสู่เรื่องที่จะการปาฐกถาหรือบรรยาย ต้องสร้างความสนใจหรือเร้าให้นักเรียนเกิดความสนใจอยากรู้เรื่องต่อไป ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การใช้นิทาน นิยาย หรือใช้เหตุการณ์ที่ปรากฏในหนังสือ ข่าว เหตุการณ์หรือเรื่องต่างๆ ที่เกิดขึ้นและกำลังอยู่ในความสนใจของนักเรียน ประกอบเพื่อเร้าหรือสร้างความสนใจแก่นักเรียน

2. **ชั้นแสดงปาฐกถาหรือบรรยาย** ถือเป็นขั้นตอนสำคัญที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่อง ดังนั้นการแสดงปาฐกถาหรือการบรรยายควรดำเนินการดังนี้

- 2.1 บอกโครงเรื่อง ขอบข่ายของเนื้อหา และจุดประสงค์
- 2.2 แสดงปาฐกถาหรือบรรยายให้ชัดเจนตามลำดับเนื้อหาอย่างต่อเนื่องกัน
- 2.3 สังเกตปฏิกิริยาของผู้เรียนตลอดเวลา
- 2.4 ถามคำถามในบางตอนเพื่อกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนและทดสอบความเข้าใจ
- 2.5 ยกตัวอย่างประกอบ เพื่อเพิ่มความแจ่มแจ้งในบทเรียน
- 2.6 ใช้น้ำเสียง บุคลิกภาพท่าทาง ท่าทีการพูดปาฐกถาหรือบรรยาย การใช้ภาษาและ

อารมณ์ขันที่เหมาะสม

3. **ชั้นสรุป** ถือว่าเป็นขั้นปิดท้าย อาจใช้วิธีดังนี้

- 3.1 สรุปโยงเนื้อเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบ
- 3.2 ตั้งปัญหาให้ผู้เรียน ได้คิดวิเคราะห์หาคำอธิบาย
- 3.3 ฝากปัญหาให้ผู้เรียนไปคิดต่อ
- 3.4 เปิดโอกาสให้ผู้เรียน ได้ซักถามปัญหา
- 3.5 มอบหมายงานให้ผู้เรียน ไปค้นคว้าเพิ่มเติม

4. **ชั้นวัดผลประเมินผล**

- 4.1 ตรวจสอบฉบับที่ผู้เรียนจดบันทึกจากการแสดงปาฐกถาหรือการบรรยาย
- 4.2 ถามคำถามในเนื้อหาที่แสดงปาฐกถาหรือบรรยาย
- 4.3 ให้ทำข้อทดสอบ หรือแบบฝึกหัด

1.2 การสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ

การสอนหรือการถ่ายทอดความรู้ด้วยวิธีนี้ถือเป็นการฝึกฝนวิธีการคิด โดยแยกคาย ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการนำไปประยุกต์ปฏิบัติ สำหรับวิธีนี้มุ่งเน้นที่จะให้ครูเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ นอกจากนี้ครูและศิษย์ยังมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน และผู้เรียนก็มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นหรือได้แสดงออกได้อย่างเหมาะสม ขั้นตอนการสอนมีดังนี้

1. **ขั้นนำ**

- 1.1 การจัดบรรยากาศในชั้นเรียนให้เหมาะสม
- 1.2 บุคลิกภาพของครูและการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับศิษย์

1.3 การเสนอสิ่งเร้าและแรงจูงใจ

2. ชั้นสอน

2.1 ครูเสนอปัญหาที่เป็นสาระสำคัญของบทเรียน หรือเสนอหัวข้อเรื่องประเด็นสำคัญของบทเรียนด้วยวิธีการต่างๆ

2.2 ครูแนะแหล่งวิทยาการและแหล่งข้อมูล

2.3 นักเรียนฝึกการรวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริง ความรู้ และหลักการ โดยใช้ทักษะที่เป็นเครื่องมือของการเรียนรู้ ทักษะทางวิทยาศาสตร์ และทักษะทางสังคม

2.4 จัดกิจกรรมที่เร้าให้เกิดการคิดวิธีต่าง ๆ เช่น คิดสืบค้นต้นเค้า คิดสืบสาวตลอดสาย คิดสืบค้นต้นปลาย คิดโยงสายสัมพันธ์ เป็นต้น

2.5 ฝึกการสรุปประเด็นของข้อมูลความรู้และเปรียบเทียบประเมินค่าโดยวิธีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทดลอง ทดสอบ จัดเป็นทางเลือก และทางออกของการแก้ปัญหา

2.6 ดำเนินการเลือกและตัดสินใจ

2.7 กิจกรรมฝึกปฏิบัติ เพื่อพิสูจน์ผลการเลือกและตัดสินใจนั้นให้ประจักษ์จริง

3. ชั้นสรุป

3.1 ครูและนักเรียนสังเกตวิธีการปฏิบัติ ตรวจสอบ และปรับปรุงแก้ไขให้ปฏิบัติถูกต้อง

3.2 อภิปรายและสอบถามข้อสงสัย

3.3 สรุปผลการปฏิบัติ

3.4 สรุปบทเรียน วัดและประเมินผล

1.3 การอภิปราย (Discussion Method)

การอภิปราย (Discussion Method) เป็นวิธีการถ่ายทอดหรือให้ความรู้ โดยมุ่งให้ผู้เรียนได้มีโอกาสสนทนาแลกเปลี่ยนหรือแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระเสรี หลังจากที่ฟังครูบรรยาย นักเรียนอ่านในใจ หรืออ่านทำนองเสนาะ มีการถอดคำประพันธ์หรือตีความแล้ว ถือเป็นวิธีสอนหรือวิธีการถ่ายทอดความรู้ที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียน คือ ได้คิด ได้ทำ ฝึกการทำงานร่วมกัน ซึ่งเป็นการพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านความรู้ ด้านเจตคติ และด้านทักษะการเรียนรู้ เช่น ทักษะการคิด การพูด การฟัง การแสดงความคิดเห็น เป็นต้น สำหรับรูปแบบการอภิปรายมีดังนี้

- การอภิปรายเป็นกลุ่ม (Group Discussion) คือ การจัดอภิปรายเป็นกลุ่มบุคคลหรือกลุ่มย่อยตั้งแต่ 5 - 6 คน แล้วมอบหมายงานให้แต่ละกลุ่มไปศึกษาค้นคว้าในเรื่องนั้น ๆ มา หลังจาก
ที่ไปศึกษาค้นคว้าและอภิปรายในกลุ่มย่อยแล้ว ก็ให้นำเสนอหน้าชั้นเรียน

- การอภิปรายกับผู้ฟัง (The Forum Discussion หรือ Colloquy) คือ การอภิปรายที่มีผู้ฟัง คณะผู้อภิปราย ซึ่งประกอบด้วย ผู้ดำเนินการอภิปราย ผู้อภิปราย เมื่อเปิดอภิปรายแล้ว ก็เปิดโอกาสให้ผู้ฟังซักถาม

- การอภิปรายโต๊ะกลม (Round Table Discussion) คือ การอภิปรายที่ทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมและมีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นเท่าเทียมกัน

- การอภิปรายเป็นคณะ (Panel Discussion) หรือการอภิปรายทั้งชั้น (Whole-Class Discussion) โดยผู้อภิปรายรวมกันเป็นคณะ มีผู้ดำเนินรายการอภิปราย 1 คน คณะผู้อภิปรายจะดำเนินการอภิปรายเป็นรายบุคคล แต่ละบุคคลมีการโต้แย้งสนับสนุนกัน ผู้ดำเนินการอภิปรายเป็นผู้สรุปเน้นข้อคิดในส่วนสำคัญ ๆ

- การอภิปรายซักถาม (Colloquy) เป็นอีกรูปวิธีหนึ่ง ที่ผู้อภิปรายและนักเรียนต้องไปศึกษาเนื้อหาสาระอย่างกว้างขวางแล้วช่วยกันประมวลคำถามที่ตนต้องการจะได้รับความคำตอบแล้วมอบหมายให้ตัวแทนเป็นผู้ซักถาม เป็นต้น

องค์ประกอบการอภิปรายประกอบด้วย

1. หัวข้อหรือเรื่องที่จะอภิปราย
2. ผู้อภิปราย
3. กระบวนการหรือวิธีอภิปราย
 - รูปแบบอภิปราย
 - วัตถุประสงค์
 - ข้อสรุปและข้อเสนอแนะ เป็นต้น

1.4 การจัดกิจกรรม

การจัดกิจกรรม เป็นการสอนหรือการให้ความรู้อีกรูปวิธีหนึ่ง โดยการจัดให้มีการแสดงอย่างใดอย่างหนึ่งนอกเหนือไปจากการสอนในห้องเรียนตามปกติ เช่น

1.4.1 การทัศนศึกษา หรือศึกษานอกสถานที่ เป็นการจัดให้นักเรียนได้เรียนรู้จากการไปสัมผัสหรือเห็นของจริงเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ที่นักเรียนจะได้เรียน โดยมีวิธีการจัด ดังนี้

- แจ้างเรื่องและสถานที่ที่จะไปดูให้นักเรียนทราบล่วงหน้า
- เมื่อไปถึงควรมีผู้แนะนำและคอยตอบคำถามของนักเรียน
- เมื่อเสร็จและกลับมาโรงเรียนแล้วควรให้นักเรียนเขียนเรียงความเรื่องที่ได้ไปดูส่งครู
- ครูหรือผู้สอนควรสรุปเรื่องนั้นๆ ให้นักเรียนฟังอีกครั้งหนึ่ง

1.4.2 การให้นักเรียนดูภาพยนตร์ ภาพนิ่ง ภาพถ่าย ภาพเขียน เป็นการทำให้นักเรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจมากยิ่งขึ้นทางหนึ่ง แต่ภาพยนตร์ ภาพนิ่ง ภาพถ่าย ภาพเขียน ต้องเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่นักเรียนกำลังเรียน (การจัดแสดง ควรจัดแสดงไว้นอกห้อง หรือด้านหลังห้องเรียน)

1.4.3 การจัดนิทรรศการ คือ การแสดงตัวอย่างให้ดูประกอบเนื้อหาที่ครูสอน แต่ต้องจัดให้เหมาะสมกับวันเวลา และการจัดควรแบ่งนักเรียนเป็นกลุ่มแล้วให้แต่ละกลุ่ม ไปหาเรื่องที่จะนำมาแสดงเอง การจัดควรจัดเนื่องในวันสำคัญต่าง ๆ เป็นต้น

1.4.4 การสาธิต เป็นการแสดงให้นักเรียนดู หรือการทำให้นักเรียนได้เห็นเป็นตัวอย่าง ประกอบคำอธิบาย เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้หรือรับรู้ โดยการเฝ้าดู ซึ่งจะช่วยให้นักเรียนได้รับความรู้ที่ถูกต้องชัดเจนยิ่งขึ้น

วิธีสาธิตมีขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นเตรียมการ
 - 1.1 ศึกษาบทเรียนที่จะสาธิตให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
 - 1.2 เตรียมอุปกรณ์ที่จะสาธิตให้พร้อม
 - 1.3 ทดลองการสาธิตดูก่อน
 - 1.4 จัดชั้นเรียนให้เหมาะสมกับการสาธิต
 - 1.5 เขียนแผนภูมิแสดงขั้นตอนของการสาธิตไว้
2. ขั้นสาธิต
 - 2.1 เร้าความสนใจของนักเรียน
 - 2.2 ทำการสาธิตให้นักเรียนดู โดยยึดหลักในการสาธิตดังนี้
 - 2.2.1 สาธิตตามลำดับขั้น
 - 2.2.2 สาธิตช้า ๆ พร้อมกับบรรยาย

2.2.3 สาธิตเฉพาะเรื่องในบทเรียนนั้น ๆ

2.2.4 ให้นักเรียนเห็นทั่วถึง โดยอาจให้นักเรียนออกมาสังเกตการสาธิตที่ละกลุ่ม
ย่อย ๆ

2.2.5 ครูคอยสังเกตความสนใจและความตั้งใจของนักเรียน

2.2.6 ครูให้นักเรียนออกมาร่วมทำการสาธิตด้วย

2.2.7 เน้นขั้นตอนสำคัญ ๆ ของการสาธิตและเขียนสรุปบนกระดาน

3. ขั้นสรุปและวัดผล เมื่อเสร็จสิ้นการสาธิต ครูให้นักเรียนช่วยกันสรุปบทเรียนแล้ว
ครูเขียนข้อสรุปบนกระดาน วิธีสรุปอาจทำได้ ดังนี้

3.1 ให้นักเรียนช่วยกันเล่าเรื่อง โดยสรุป เป็นตอน ๆ

3.2 ให้นักเรียนทุกคนเขียนข้อสรุปส่งครูเพื่อให้คะแนน

3.3 ทดสอบโดยการให้นักเรียนทำตามที่ได้สาธิต เพื่อสังเกตดูว่านักเรียนมีความรู้และ
เข้าใจหรือไม่

1.4.5 การเล่าเรื่อง

การเล่าเรื่อง เป็นการแต่งหรือเล่าเรื่องซึ่งแบ่งออกเป็น เล่าเรื่องโดยอาศัยการเขียน และ
การเล่าเรื่องปากเปล่า การเล่าเรื่องทั้งสองแบบนี้เหมาะสำหรับเป็นกิจกรรมที่ใช้ในการวัดผล หรือ
เป็นกิจกรรมส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจในบทเรียน การเล่าเรื่องโดยการเขียน และการเล่าเรื่อง
ปากเปล่า มีลักษณะที่เหมือนกันตรงที่เป็นการส่งเสริมกระบวนการคิดสร้างสรรค์ให้แก่นักเรียน
เพราะเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงออกด้านความคิด ความรู้ ความสามารถของตนที่มี
อยู่อย่างเต็มที่ ส่วนที่แตกต่างกันคือ การเล่าเรื่องปากเปล่านั้นเป็นการใช้คำพูดแทนการเขียน และวิธีการ
ก็อาจจะแตกต่างกันไปบ้าง สำหรับวิธีการเล่าเรื่องปากเปล่านั้นมีดังนี้

- การเล่าเรื่องปากเปล่า แบบคนเดียว โดยให้นักเรียนคนใดคนหนึ่งเป็นคนเล่า

- การเล่าเรื่องปากเปล่าแบบนักเรียนทั้งชั้นช่วยกัน โดยเริ่มแรกครูวางขอบเขตและอธิบาย

วิธีการเล่าเรื่อง จากนั้นครูให้นักเรียนคนแรกพูดขึ้นก่อนหนึ่งประโยค นักเรียนคนที่สองก็ต่อ ทีละ
คนต่อ ๆ กันไป คือ ให้เล่าเรื่องโดยพูดต่อ ๆ กันไปจนจบ

- การเล่าเรื่องปากเปล่าแบบแบ่งกลุ่ม คือให้แต่ละกลุ่มแต่งหรือเล่าเรื่อง โดยให้กลุ่มใด
กลุ่มหนึ่งแต่งหรือเล่าก่อน เมื่อแต่งหรือเล่าจบก็ให้กลุ่มต่อไปแต่งหรือเล่าจนจบ เมื่อทุกกลุ่มแต่งหรือ
เล่าจบก็ให้นักเรียนช่วยกันตัดสินว่ากลุ่มใดแต่งหรือเล่าเรื่องได้ดีที่สุด

สำหรับการเล่าเรื่องอาจจะเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นเอง หรืออาศัยข่าว หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก็ได้ เพราะเรื่องของจริยธรรม จริยศาสตร์ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำรงชีวิตของคนอย่างใกล้ชิด คือ เป็นเรื่องเกี่ยวกับหลักประพฤติปฏิบัติ หรือหลักแห่งความดี ดังนั้น ข่าวและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งข่าวทางหนังสือ โทรทัศน์ วิทยุ ย่อมสามารถนำมาเป็นสื่อประกอบในการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องของจริยธรรม หรือจริยศาสตร์ได้เป็นอย่างดี แต่การนำข่าว หรือเหตุการณ์มาประกอบการเรียนการสอนนั้นต้องเหมาะสมกับเรื่องที่จะสอนนั้น เช่น ประเภทของ ข่าวที่เหมาะสมจะนำมาประกอบ มีดังนี้

1. ข่าวอาชญากรรม ข่าวอุบัติเหตุ
2. ข่าวจากภัยธรรมชาติ หรือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น แผ่นดินไหว น้ำท่วม
3. ข่าวปัญหาความยุ่งยาก หรือความเดือดร้อนวุ่นวายของคนในสังคม
4. ข่าวการทะเลาะวิวาท หรือการชกต่อยของกลุ่มวัยรุ่น เป็นต้น
5. ข่าวอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัว และสามารถนำมาใช้เป็นตัวอย่างประกอบการสอน

ในเรื่องนั้น ๆ

การใช้ข่าว หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาประกอบการสอน ถือว่าเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ ต่อผู้เรียนได้ชัดเจนยิ่งขึ้นและยังเป็นการช่วยผู้ให้เด็กเกิดความรู้สึก และเกิดความคิดขึ้น แต่ข้อสำคัญครูหรือผู้สอนต้องเป็นคนทันสมัยหรือทันเหตุการณ์ คือ ต้องมีความสนใจ และติดตามข่าวอยู่เป็นประจำทุกวัน นอกจากนี้การนำมาใช้ต้องให้ถูกต้องเหมาะสม และมีวิธีการที่ดี เช่น ควรจะนำมาใช้ในตอนไหนของการเรียนการสอน และควรจะนำมาอย่างไร เป็นต้น

การเล่าเรื่องปากเปล่า ถือว่าเป็นกิจกรรมที่ต้องอาศัยความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจและต้องช่วยกันคิดอย่างจริงจัง จึงจะสามารถแต่งเรื่องให้จบได้

1.4.6 การสนทนา หรือถาม-ตอบ (ปฏิจาวิชันนา) เป็นการถ่ายทอดความรู้หรือการเรียนการสอนอย่างหนึ่ง ที่มุ่งหมายให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ และสามารถแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น โดยใช้การอภิปรายปัญหา การคิดค้นรวมกัน ซึ่งเป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ได้ผลมาแล้ว และเป็นวิธีการที่ช่วยฝึกทักษะทางภาษาด้านการอ่าน การพูด การเขียน การฟัง แก่ผู้เรียนทางหนึ่ง สำหรับการสนทนาซักถามอาจเป็น ครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน หรือนักเรียนกับวิทยากรก็ได้ แต่ควรคำนึงวิธีของการสนทนาที่เหมาะสม เช่น

- คู่สนทนา ระหว่างใครกับใคร มีจุดมุ่งหมายหรือจุดประสงค์เพื่ออะไร

- กำหนดหัวข้อเรื่องหรือปัญหาให้แน่นอนชัดเจนว่าจะสนทนากันเกี่ยวกับเรื่องอะไร มีขอบเขตมากน้อยแค่ไหน อย่างไร
- ก่อนจะสนทนาซักถามกัน ต้องศึกษาค้นคว้าหาความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้นให้มากจนเข้าใจเสียก่อน
- เมื่อศึกษาค้นคว้าหาความรู้และเกิดความเข้าใจพอสมควร ก็ให้เริ่มแสดงความคิดเห็นหรือสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นด้วยวิธีการที่เหมาะสมต่อไป

1.4.7 การโต้วาทิธรรมะ

การโต้วาทิ หรือการสนทนาโต้ตอบกัน ถือเป็นวิธีการสอนแบบกิจกรรมอีกวิธีหนึ่งที่มุ่งให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ ซึ่งเป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงใช้และได้ผลมาแล้ว การการโต้วาทิเป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าหาข้อเท็จจริงอย่างแจ่มแจ้ง แล้วใช้วิธีซักค้านอย่างมีเหตุผล และหาแนวทางที่จะขยายความ หัวข้อหรือเรื่องที่ยังไม่เข้าใจชัดเจน นั้นให้ได้ความกระจ่างยิ่งขึ้น

ลักษณะและวิธีการ โต้วาทิธรรมะ

ลักษณะการโต้วาทิธรรมะ ผู้โต้ทั้งสองฝ่ายจะยกเหตุผลมาสนับสนุนหรือค้าน ตามหลักวิชา โดยมีหัวข้อธรรมะและข้อเท็จจริงในชีวิตประจำวัน เป็นการยืนยัน โดยใช้คารมเป็นเครื่องประกอบ

วิธีการโต้วาทิธรรมะ มีดังนี้

- จำนวนผู้โต้ แต่ละฝ่ายมีหัวหน้า 1 คน และสนับสนุนฝ่ายละ 2 - 3 คน
- เวลาที่ใช้ ยืดหยุ่นได้ตั้งแต่ครึ่งชั่วโมงถึง 2 ชั่วโมง หรือตามแต่ครูหรือผู้สอนจะกำหนด
- ประธาน ทำหน้าที่กล่าวแนะนำผู้โต้, ผู้โต้ทั้ง 2 ฝ่าย, กรรมการ, กติกา, เชิญผู้โต้..... เริ่มจาก หัวหน้าฝ่ายเสนอ หัวหน้าฝ่ายค้าน ผู้สนับสนุนฝ่ายเสนอ-ฝ่ายค้าน สลับกันไป หลังจากนั้นเชิญหัวหน้าฝ่ายค้านสรุปก่อน หัวหน้าฝ่ายเสนอสรุปเป็นคนสุดท้าย

คณะกรรมการ จำนวน 3 - 5 คน

ตัวอย่างการให้คะแนนตัดสินโต้วาทีธรรมะ

ผู้คดี.....

น้ำหนักคะแนน ดีมาก = 5, ดี = 3, พอใช้ = 1

เกณฑ์	ฝ่ายเสนอ				ฝ่ายค้าน			
	หัวหน้า	เสนอ 1	เสนอ 2	เสนอ 3	หัวหน้า	ค้าน 1	ค้าน 2	ค้าน 3
วาทศิลป์								
เหตุผลและ หลักฐานอ้างอิง								
การเสนอและ หักล้าง								
มารยาท								
รวม								
คะแนนเต็ม	40	20	20	20	40	20	20	20
คะแนนรวม ของทั้ง 2 ฝ่าย								

1.5 การให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าทำรายงาน

ในการสอนด้านจริยศาสตร์นั้น ควรมีการส่งเสริมให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าจากแหล่ง
 วิทยาการต่าง ๆ ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เพื่อฝึกฝนให้นักเรียนมีทักษะในการอ่าน การเขียน และ
 มีนิสัยรักการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง นอกจากนี้ยังจะเป็นการช่วยให้นักเรียนเป็นผู้ที่ไม่ยอมเชื่อ
 อะไรง่าย ๆ จนกว่าจะได้ทราบหลักฐาน สำหรับการศึกษาค้นคว้าอาจทำเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม
 ก็ได้ และสามารถทำได้ทั้งในชั่วโมงเรียน หรือนอกชั่วโมงเรียน ส่วนการสอนด้วยวิธีนี้จะดีหรือไม่
 ย่อมขึ้นอยู่กับที่ตัวครูว่าสามารถแนะนำ ควบคุมนักเรียนและมีการเตรียมการไว้ล่วงหน้าได้ดีหรือไม่
 สำหรับสิ่งที่ครูจะต้องเตรียม มีดังนี้

1.5.1 เตรียมแหล่งวิทยาการที่นักเรียนจะทำการค้นคว้า

ก. หนังสือ ครูควรสำรวจว่า เรื่องที่ต้องการให้นักเรียนไปอ่าน ค้นคว้าเพิ่มเติม นั้นมีอยู่ในหนังสืออะไรบ้างจะหาอ่านได้ที่ใด ควรไปติดต่อขอยืมกับใคร มีหนังสือพิมพ์ฉบับใดที่ตีพิมพ์เรื่องนี้ล่วงหน้า จะขอเอกสารที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ได้ที่ใด เป็นต้น

ข. วิทยากร เรื่องบางเรื่องนักเรียนอาจค้นคว้าโดยวิธีการซักถาม หรือสัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้ที่มีประสบการณ์ และความรู้ความสามารถทางด้านนั้น เรื่องนั้น โดยเฉพาะ

ค. สถานที่ แหล่งวิทยาการที่ครูจะให้นักเรียนไปศึกษาค้นคว้า บางแห่งต้องมีการติดต่อขออนุญาตและนัดหมายเจ้าของสถานที่ให้เรียบร้อยก่อน

1.5.2 เตรียมหัวข้อและแบ่งงานค้นคว้า

การเตรียมหัวข้อและแบ่งงานให้นักเรียน ในการศึกษาค้นคว้าทำรายงาน ถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญ ส่วนการเตรียมหัวข้อครูอาจกำหนดไว้ก่อนหรืออาจจะให้นักเรียนเป็นผู้ตั้งหัวข้อที่ตนประสงค์จะค้นคว้าร่วมกันก็ได้ แต่ควรมีแนวทางในการจัดแบ่งหัวข้อไว้ เพื่อให้อยู่ภายในขอบเขตของเนื้อหาที่จะเรียนนั้น

1.5.3 การเตรียมนักเรียน

การเตรียมนักเรียนถือเป็นเรื่องสำคัญ เพราะถ้านักเรียนไม่สามารถทำงานร่วมกัน เป็นหมู่ได้ งานหรือกิจกรรมก็จะไม่บรรลุผลสำเร็จได้ ดังนั้นครูต้องแนะนำวิธีการทำงานแก่นักเรียน เช่น วิธีการหาแหล่งวิทยาการ วิธีการเลือกหนังสือ และประเภทของหนังสือ วิธีการอ่านหนังสือและจดบันทึก วิธีการสัมภาษณ์ วิธีการรวบรวมข้อเท็จจริงหรือข้อมูล วิธีเขียนรายงาน และวิธีการทำงานร่วมกันอย่างรับผิดชอบร่วมกัน เป็นต้น

ข้อเพิ่มเติม

เมื่อครูแนะแหล่งวิทยาการและทำตามวิธีการต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว สิ่งควรกระทำอีก คือ ครูต้องแจ้งให้นักเรียนที่เกี่ยวข้องกับแหล่งวิทยานั้น ๆ ทราบล่วงหน้าว่าจะมีนักเรียนชั้นใด จำนวนเท่าใด มาค้นคว้าเรื่องอะไร เวลาใด เพื่อท่านเหล่านั้นจะได้เตรียมตัวและให้ความสะดวกแก่นักเรียน นอกจากนี้เมื่อถึงเวลาที่จะมอบหมายงาน ครูควรเน้นถึงวิธีการทำงาน ระเบียบวินัย และความรับผิดชอบร่วมกันภายในกลุ่ม และถ้าการค้นคว้าทำในชั่วโมงเรียน ครูควรเอาใจใส่แนะนำอย่างใกล้ชิด แสดงความสนใจอย่างสม่ำเสมอ ส่วนตัวครูเองก็ควรศึกษาค้นคว้าและมีความรู้ในเรื่องที่มอบหมายให้

นักเรียนไปทำอย่างกว้างขวางลึกซึ้ง เพื่อจะได้เพิ่มเติมแก้ไขหรือสรุปรายงานของนักเรียนได้ถูกต้อง เพื่อจะได้เป็นแนวทางให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าได้ดียิ่ง ๆ ขึ้นต่อไป

2. ด้านญาณวิทยา

ด้านญาณวิทยา เป็นเรื่องที่ว่าด้วยความรู้ ศึกษา ค้นคว้าเกี่ยวกับธรรมชาติของความรู้ วิธีสร้างหรือวิธีการที่จะได้มาซึ่งความรู้ และสิ่งทีควรจะรู้ เป็นต้น ดังนั้นการถ่ายทอดหรือการสอน ด้านญาณวิทยาก็เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของญาณวิทยา ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนวทางการถ่ายทอดพุทธปรัชญา ด้านญาณวิทยา ที่เห็นว่าเหมาะสมกับการการสอนหรือให้ความรู้พุทธปรัชญาด้าน ญาณวิทยา ไว้ดังนี้

2.1 การแสดงปาฐกถาหรือการบรรยาย (Lecture Method)

การแสดงปาฐกถาหรือการบรรยาย เป็นวิธีหนึ่งที่สามารถนำมาใช้ในการถ่ายทอดหรือสอนด้านญาณวิทยาให้แก่ผู้เรียนได้ แต่ผู้ที่จะแสดงปาฐกถาหรือบรรยายต้องอาศัยครูหรือผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในด้านนี้โดยเฉพาะ และการแสดงปาฐกถาหรือบรรยาย ต้องมีการวางแผนและจัดขั้นตอนให้ถูกต้องเหมาะสมตามวิธีการแสดงปาฐกถาหรือการบรรยาย เช่น

- ศึกษาหรือวินิจฉัยผู้เรียน สถานที่ และสภาพแวดล้อม
- กำหนดขอบเขตและวัตถุประสงค์
- เตรียมเนื้อหาที่จะแสดงปาฐกถาหรือบรรยาย
- เตรียมวัสดุอุปกรณ์หรือสื่อประกอบการปาฐกถาหรือบรรยายให้พร้อมเป็นต้น

2.2 การอภิปราย (Discussion Mothod)

การอภิปราย เป็นการถ่ายทอดหรือให้ความรู้ โดยมุ่งให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนหรือแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระเสรี หลังจากฟังครูบรรยาย หรือหลังจากที่นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าโดยวิธีการต่างๆ การถ่ายทอดโดยวิธีนี้ถือว่าผู้เรียนมีส่วนร่วม คือ ได้คิด ได้ทำ และเป็นการฝึกการทำงานร่วมกัน ส่วนการจัดอภิปรายจะจัดในรูปแบบใด ขึ้นอยู่กับครูผู้สอนและความเหมาะสม เช่น

2.2.1 อภิปรายเป็นกลุ่มเป็นคณะ (Panel Discussion)

2.2.2 การอภิปรายโต๊ะกลม (Round Table Discussion)

2.2.3 การอภิปรายกับผู้ฟัง (The Forum Discussion) เป็นต้น

2.3 การจัดกิจกรรม

การจัดกิจกรรม คือ การให้ความรู้โดยการให้ทำอย่างใดอย่างหนึ่งนอกเหนือจากการสอนในห้องเรียน เช่น

2.3.1 การไปทัศนศึกษา หรือการศึกษานอกสถานที่

2.3.2 การดูภาพยนตร์ ภาพนิ่ง ภาพถ่าย ภาพเขียน

2.3.3 การจัดนิทรรศการ

2.3.4 การสนทนา หรือ การถาม - ตอบ (ปฏิจาวิธาน) เป็นต้น

2.4 การให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าทำรายงาน

การศึกษาค้นคว้าทำรายงานเป็นการฝึกทักษะการอ่าน การเขียน และสร้างนิสัยรักการอ่านหรือศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง นอกจากนี้ยังเป็นการฝึกฝนให้นักเรียนเป็นคนมีเหตุผลไม่เชื่ออะไรง่าย ๆ จนกว่าจะได้ทราบหลักฐานประกอบการพิจารณา สำหรับการศึกษาค้นคว้าอาจทำเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่มก็ได้ และสามารถทำได้ทั้งในชั่วโมงเรียน หรือนอกชั่วโมงเรียนก็ได้ แต่ครูควรมีการวางแผนและเตรียมการต่าง ๆ ไว้ล่วงหน้า เป็นต้น

2.5 การให้ผู้เรียนทดลองทำด้วยตนเอง

การให้ผู้เรียนทดลองทำด้วยตนเอง ถือว่าเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดความรู้ ความเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นวิธีที่เน้นให้ผู้เรียนประพฤติปฏิบัติด้วยตนเอง เช่น การให้ทดลองทำสมาธิ เดินจงกรม เป็นต้น

3. ด้านอภิปรัชญา

อภิปรัชญา เป็นเรื่องที่ว่าด้วยความจริงของโลกของชีวิต โดยศึกษาว่าโลกและจักรวาลตลอดจนธรรมชาติของมนุษย์มีความเป็นจริงอย่างไร เป็นต้น ดังนั้นการถ่ายทอดความรู้หรือการสอนด้านอภิปรัชญา ก็เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความจริงของโลกของชีวิต ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนวทางการถ่ายทอดหรือการสอน ที่เห็นว่าเหมาะสมกับการการสอน หรือการให้ความรู้ด้านอภิปรัชญา ไว้ดังนี้

3.1 การแสดงปาฐกถาหรือการบรรยาย (Lecture Method)

การถ่ายทอดความรู้หรือการสอนด้านอภิปรัชญา คงหลีกเลี่ยงการแสดงปาฐกถาหรือการบรรยายไปไม่ได้ เพราะเป็นวิธีพื้นฐานที่นิยมใช้กัน และเป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าเคยใช้ได้ผลมาแล้ว วิธีแสดงปาฐกถาหรือบรรยายนี้สามารถใช้ได้กับคนจำนวนมาก แต่จะได้ผลดีหรือไม่ก็อยู่ที่ผู้นำไปใช้

ว่ามีวิธีการขั้นตอนหรือมีการวางแผนที่ดีและถูกต้องเหมาะสมหรือไม่ ถ้ามีการวางแผนและขั้นตอนที่ดีและเหมาะสมก็ย่อมจะได้รับผลสำเร็จ เช่น

- ศึกษาหรือวินิจฉัยผู้เรียน สถานที่ และสภาพแวดล้อม
- กำหนดขอบเขตและวัตถุประสงค์
- เตรียมเนื้อหาที่จะแสดงปาฐกถาหรือบรรยายให้พร้อม เป็นต้น

3.2 การถ่ายทอดหรือการสอนแบบตั้งปัญหา

การถ่ายทอดหรือการสอนแบบตั้งปัญหา ถือเป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะนำไปใช้ได้ดีกับการสอนหรือการถ่ายทอดความรู้ด้านอภิปราย และเป็นวิธีที่เหมาะสมกับนักเรียน โดยเฉพาะระดับมัธยมศึกษาตอนปลายถือว่ามีความสามารถด้านการอ่าน การพูด และการฟังที่ดีในระดับหนึ่ง นอกจากนี้การสอนปัจจุบันยังมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิดและหาเหตุผล สำหรับการสอนโดยวิธีนี้อาจทำได้ ดังนี้

1. ให้นักเรียนช่วยกันตั้งปัญหาหรือข้อสงสัย ก่อนที่จะได้ศึกษาค้นคว้า เมื่อได้หัวข้อหรือปัญหาข้อสงสัยแล้วก็ให้ไปศึกษาค้นคว้าตามหัวข้อปัญหานั้น ๆ
2. แบ่งนักเรียนเป็นกลุ่มแล้วให้นักเรียนแต่ละกลุ่มอ่านเรื่องเกี่ยวกับเรื่องที่จะเรียนนั้นก่อน จากนั้นให้แต่ละกลุ่มช่วยกันตั้งปัญหาถกเถียงกันแล้วศึกษาค้นคว้าจากแหล่งวิทยากร เช่น จากห้องสมุดต่าง ๆ หรือ อาจจะเชิญวิทยากรมาบรรยายให้ความรู้จากนั้นก็เปิดโอกาสนักเรียนสนทนาซักถาม
3. ครูเป็นผู้ตั้งหรือเตรียมปัญหา ให้นักเรียนอภิปราย ซึ่งวิธีนี้ครูควรจะต้องเลือกเอาปัญหาที่นักเรียนสนใจ สอดคล้องกับเหตุการณ์และชวนให้นักเรียนคิดเห็นขัดแย้ง หรือคล้อยตาม เป็นต้น

3.3 การอภิปราย (Discussion Method)

การอภิปราย เป็นการนำเอาปัญหาหรือเรื่องต่าง ๆ มาอภิปรายและแลกเปลี่ยนความรู้ และการแสดงความคิดเห็นร่วมกัน ส่วนการจัดอภิปรายจะจัดในรูปแบบใดก็ขึ้นอยู่กับครูผู้สอน แต่ต้องคำนึงถึงความเหมาะสม เช่น

3.3.1 การจัดอภิปรายเป็นกลุ่มเป็นคณะ (Panel Discussion)

3.3.2 อภิปรายระหว่างผู้อภิปรายกับผู้ฟัง (The Forum Discussion หรือ Colloquy)

3.3.3 การอภิปรายโต๊ะกลม (Round Table Discussion) เป็นต้น

3.4 การจัดกิจกรรม

การจัดกิจกรรม เป็นการสอนหรือการให้ความรู้วิธีหนึ่ง โดยการจัดให้มีการแสดงอย่างใดอย่างหนึ่งนอกเหนือไปจากการสอนในห้องเรียนตามปกติ เช่น

3.4.1 การโต้วาที หรือการสนทนาโต้ตอบกัน เป็นการนำเอาปัญหาหรือเรื่องต่าง ๆ ที่นักเรียนสงสัยหรือมีปัญหา มาถกเถียงโต้ตอบกันเพื่อหาคำตอบที่ดีที่ถูกต้อง ซึ่งถือว่าเป็นวิธีการสอน หรือการให้ความรู้ ความเข้าใจ ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ และได้ผลมาแล้ว และการโต้วาทียังเป็นการเปิด โอกาสให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าหาข้อเท็จจริงอย่างแจ่มแจ้ง มีเหตุผล และยังเป็นการทำแนวทาง ที่จะขยายความ หัวข้อหรือเรื่องที่ยังไม่เข้าใจชัดเจนนั้น ให้ได้ความกระจ่างยิ่งขึ้น

3.3.1 การดูภาพยนตร์ ภาพนิ่ง ภาพถ่าย ภาพเขียนที่เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ

3.3.2 การทัศนศึกษา หรือการศึกษานอกสถานที่ เป็นการจัดให้ผู้เรียนได้เห็นหรือ สัมผัสของจริง

3.3.3. การสนทนา หรือการถามตอบแบบปัจเจกวิสาขนา เป็นการถ่ายทอดความรู้หรือ การสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ โดยมีฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ถามและอีกฝ่ายเป็นผู้ตอบ ซึ่งวิธีนี้ นอกจากผู้เรียนจะได้ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องต่างๆ ที่ตนสนใจแล้วยังเป็นการฝึกทักษะด้านการอ่าน การพูด การเขียน การฟังอีกด้วย ส่วนวิธีการสนทนานั้นอาจเป็นครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน หรือนักเรียนกับวิทยากรที่เชิญมาก็ได้ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับวิธีการและความเหมาะสมของปัญหา หรือเรื่อง ที่นำมาเป็นหัวข้อสนทนานั้น ๆ เป็นต้น